

Jaźwińska-Motyłska, Ewa (Ed.)

Working Paper

Imigracja do Polski w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002

CMR Working Papers, No. 13/71

Provided in Cooperation with:

Centre of Migration Research (CMR), University of Warsaw

Suggested Citation: Jaźwińska-Motyłska, Ewa (Ed.) (2006) : Imigracja do Polski w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002, CMR Working Papers, No. 13/71, University of Warsaw, Centre of Migration Research (CMR), Warsaw

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/140797>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

**Imigracja do Polski
w świetle wyników
Narodowego Spisu Powszechnego 2002**

**pod redakcją
Ewy Jaźwińskiej**

Centre of Migration Research
Faculty of Economic Sciences
Warsaw University
Banacha Street 2B
02-097 Warsaw
Poland
Tel.: +48 22 659 74 11
Fax: +48 22 822 74 05
www.migracje.uw.edu.pl
migration.cmr@uw.edu.pl

CMR Working Papers

Formerly ISS WORKING PAPERS, seria: PRACE MIGRACYJNE

No. 13/71

Imigracja do Polski w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002

**pod redakcją
Ewy Jaźwińskiej**

November 2006

Spis treści

Abstract	I
Streszczenie	I
I. Wstęp	2
II. Podstawowe charakterystyki emigracji i imigracji	4
III. Zasoby ludzkie i kapitał ludzki (<i>human capital</i>) imigrantów	16
IV. Remigracja a transfer kapitału ludzkiego do Polski w okresie transformacji	29
V. Studenci obcokrajowcy	42
VI. Cudzoziemcy przebywający w Polsce na stałe - próba oceny danych spisowych na tle danych Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców	54
Bibliografia	67
Aneks	70

Immigration to Poland in the light of the 2002 National Census

Abstract

This paper is devoted to an analysis of the 2002 National Census data regarding immigration to Poland and some aspects of emigration from Poland. The paper presents a detailed discussion on emigration and the role of migrant networks in the process of inflow and outflow; the impact of migration on human resources and human capital; return migration; immigration of students. It also includes a comparison of Census data on migration with other sources of data related to this issue.

Imigracja do Polski w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002

Streszczenie

Publikacja zawiera analizę danych Narodowego Spisu Powszechnego 2002 roku na temat imigracji do Polski oraz niektórych aspektów emigracji z Polski. Szczegółowo omówione zostały zagadnienia emigracji i roli sieci migranckich w procesach odpływu i napływu, wpływu migracji na zasoby ludzkie i kapitał ludzki, procesów remigracji, imigracji studentów oraz zestawienie danych na temat migracji z NSP z innymi źródłami danych na ten temat.

I. Wstęp

Ewa Jaźwińska

Formularze Narodowego Spisu Powszechnego 2002 zawierały, między innymi, szereg pytań dotyczących migracji międzynarodowych Polaków oraz napływu do kraju imigrantów. Taka baza danych stanowi dla wszystkich osób zainteresowanych problematyką migracyjną materiał nieoceniony. Dane te są o tyle ważne, że szacowanie strumieni i zasobów migracyjnych na podstawie wycinkowych badań jest praktycznie niewykonalne. Publikacje wyników spisu Głównego Urzędu Statystycznego prezentowały szereg podstawowych danych dotyczących emigracji z Polski i imigracji do Polski. Ich lektura prowadziła jednak do wniosku, że dane te mogą zostać wykorzystane w znacznie większym stopniu, zarówno poprzez bardziej wyrafinowane analizy, jak i przez odwołanie się do pewnych koncepcji teoretycznych dotyczących migracji międzynarodowych oraz przemian zachodzących we współczesnej Polsce. To przeświadczenie skłoniło autorów do bardziej szczegółowego przeanalizowania danych spisowych¹.

W pierwotnej wersji zarówno zakres tematyczny, jak i skala prac analitycznych były przewidziane bardzo szeroko. Ograniczenie środków przeznaczonych na realizację tematu spowodowało pewne zawężenie zakresu prac. Przede wszystkim ograniczyliśmy się do analizy napływu do Polski, jedynie marginalnie i kontekstowo podejmując kwestie związane z emigracją Polaków. Taka decyzja wynikała z przeświadczenia, że o ile problemy związane z międzynarodową mobilnością obywateli polskich są stosunkowo dobrze rozpoznane, to imigracja jest zjawiskiem zupełnie nowym, do tej pory badanym tylko fragmentarycznie, na ogół z zastosowaniem metod jakościowych, które, aczkolwiek pozwalają na stawianie interesujących hipotez, nie są w stanie wiele wniesić do określenia rozmiarów zjawiska i jego dynamiki. Wykorzystanie danych spisowych do przeprowadzenia wnikliwych analiz wydało się tym istotniejsze, że można oczekiwać, iż w najbliższych latach będzie miał miejsce dalszy wzrost tak migracji Polaków, jak i napływu różnych kategorii imigrantów.

Realizacja projektu badawczego możliwa była dzięki udostępnieniu przez GUS zbiorów danych surowych, wprawdzie nie zawierających wszystkich zmiennych, które chcieliśmy uwzględnić w naszych analizach, ale pozwalających na ogólne rozpoznanie interesujących nas kwestii.

Przedstawione dalej opracowanie składa się z pięciu odrębnych tekstów, w których poszczególni autorzy podejmują różne aspekty związane z napływem imigrantów do Polski.

W rozdziale drugim Joanna Napierała wykorzystuje dane spisowe do ogólnej charakterystyki emigrantów i podejmuje próbę weryfikacji niektórych hipotez dotyczących roli sieci migranckich w procesach odpływu i napływu.

¹ Analizy przedstawione w tym opracowaniu zostały zrealizowane w ramach projektu finansowanego przez Komitet Badań Naukowych „Imigracja do Polski i emigracja z Polski w świetle wyników Narodowego Spisu powszechnego 2002” (1 H02E 043 27)

Tekst Marka Okólskiego jest próbą oceny wpływu imigracji na zasoby ludzkie i kapitał ludzki. Podobnie jak w rozdziale poprzednim uwzględnienie zarówno odpływu, jak i napływu, pozwoliło zbilansować straty i korzyści wynikające z procesów mobilności międzynarodowej.

Agnieszka Fihel, Agata Górny i Ewa Matejko wykorzystują informacje z NSP 2002 do analizy procesów remigracji. Kwestie te są o tyle istotne, że według danych spisowych, wśród ogółu imigrantów osoby z polskim obywatelstwem stanowiły ponad 80%, a więc zdecydowaną większość. W rozdziale tym zaprezentowana jest nie tylko charakterystyka tej bardzo zróżnicowanej grupy, ale też próba oceny roli remigrantów w procesie transformacji systemowej w Polsce.

Część pracy przygotowana przez Renatę Stefańską dotyczy migracji studentów. Jest to kategoria mobilności międzynarodowej, która obecnie budzi coraz większe zainteresowanie, przede wszystkim w kontekście korzyści, jakie ten typ migracji może mieć dla kraju przyjmującego. Analiza ogranicza się do cudzoziemców podejmujących studia w Polsce.

Wreszcie rozdział ostatni, opracowany przez Łukasza Tanajewskiego jest próbą weryfikacji wiarygodności danych spisowych dotyczących migracji międzynarodowych poprzez zestawienie ich z innymi źródłami danych. Z braku odpowiednich informacji jest to próba ograniczona, ale jak się wydaje bardzo ważna w kontekście dyskusji o przydatności danych NSP 2002 do analizy procesów migracyjnych.

II. Podstawowe charakterystyki emigracji i imigracji

Joanna Napierała

Ostatnie dziesięciolecie przyniosło Polsce wiele zmian związanych z przepływami migracyjnymi. W krótkim bowiem czasie z typowego kraju „produkującego” emigrantów Polska stała się również krajem przyjmującym imigrantów. Współistnienie zjawiska emigracji i imigracji nie tylko ma wpływ na strukturę demograficzno-społeczną społeczeństwa, ale przede wszystkim oddziałuje na sytuację na lokalnych rynkach pracy.

W tym opracowaniu zajmę się scharakteryzowaniem podstawowych cech społeczno-demograficznych zarówno emigrantów, jak i imigrantów. Opisane zostaną główne kierunki wyjazdu w wypadku emigrantów i najczęściej wybierane przez imigrantów powiaty, na podstawie których zweryfikowana zostanie hipoteza o istnieniu sieci migranckich. Przeprowadzona zostanie również wstępna ocena wpływu obu procesów na sytuację ekonomiczną Polski, zwłaszcza na sytuację na rynku pracy.

W analizach zostaną uwzględnieni emigranci, którzy opuścili Polskę w latach 1989-2002 i przebywali poza Polską w momencie spisu powyżej 12 miesięcy, imigranci², którzy przybyli i osiedlili się w Polsce w latach 1989–2002 oraz imigranci, którzy przebywają w Polsce czasowo powyżej dwóch miesięcy.

1. Osoby, które wyjechały z Polski w latach 1989-2001

W momencie spisu poza granicami Polski powyżej 12 miesięcy przebywało 527 982 tysiące osób, które opuściły kraj w latach 1989-2001. Grupa ta okazała się zróżnicowana ze względu na kryterium obywatelstwa. Okazało się bowiem, że z Polski emigrują nie tylko sami obywatele Polski. Decyzje o wyjeździe podejmują też cudzoziemcy oraz osoby z podwójnym obywatelstwem (polskim i innym)³. Wśród emigrantów znaleźli się również i ci, którzy powrócili z emigracji w latach 1989-2001 i ponownie podjęli decyzję o wyjeździe. W tabeli II.1 przedstawione są wyżej wymienione grupy emigrantów w podziale na województwa.

² Jako imigrant traktowany będzie cudzoziemiec, który urodził się za granicą i przybył by się w Polsce osiedlić bądź przebywa w kraju czasowo.

³ Biorąc pod uwagę ułatwienia w wyjazdach zagranicznych, jakie mogą posiadać osoby deklarujące drugie obywatelstwo, analiza w grupach według kryterium obywatelstwa wydaje się sensowna. Wyodrębnienie grupy cudzoziemców służyć będzie zbadaniu kwestii traktowania Polski przez cudzoziemców jako kraju tranzytowego. Za każdym razem pisząc podwójne obywatelstwo, będę miała na myśli obywatelstwo polskie i inne.

Tab.II.1. Emigranci przebywający poza Polską dłużej niż 12 miesięcy, którzy wyjechali w latach 1989-2001 w podziale na województwa

Województwo	Obywatele Polski		Osoby posiadające podwójne obywatelstwo - polskie i inne		Cudzoziemcy i bezpaństwowcy	
	Ogółem	w tym przybyli do Polski z zagranicy w latach 1989-2001	Ogółem	w tym przybyli do Polski z zagranicy w latach 1989-2001	Ogółem	w tym przybyli do Polski z zagranicy w latach 1989-2001
Dolnośląskie	32 137	808	5 865	734	433	102
Kujawsko-Pomorskie	9 929	207	3 385	387	143	34
Lubelskie	16 599	377	2 604	350	143	43
Lubuskie	7 999	225	1 783	232	153	36
Łódzkie	9 147	229	1 690	246	140	47
Małopolskie	48 867	784	6 483	666	258	58
Mazowieckie	28 911	693	5 630	856	388	114
Opolskie	41 670	159	27 270	620	1 176	47
Podkarpackie	47 418	592	5 322	460	171	41
Podlaskie	36 944	207	2 916	161	126	27
Pomorskie	20 939	636	8 036	1 105	437	98
Śląskie	64 522	907	22 681	1 922	1 180	139
Świętokrzyskie	9 866	243	1 408	199	99	29
Warmińsko-Mazurskie	19 412	516	3 758	414	298	61
Wielkopolskie	10 993	220	2 646	345	212	46
Zachodniopomorskie	12 813	256	2 732	258	250	51
Ogółem	418 166	7 059	104 209	8 955	5 607	973

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS NSP 2002

Wyodrębnione kategorie emigrantów różnią się wiekiem, wykształceniem i płcią. Najmłodszy okazali się być emigranci-cudzoziemcy. Są oni średnio o 5 lat młodsi od emigrantów-Polaków. Ogólnie najstarsze wiekiem osoby wyjeżdżają z województwa śląskiego. Średnia wieku emigranta wynosi tam 37 lat. Najmłodszy wiekiem emigranci pochodzą z województwa wielkopolskiego i lubuskiego – wyjeżdżając z kraju mają tylko średnio 32 lata. Emigranci-cudzoziemcy są nie tylko młodsi od emigrantów Polaków, ale również i lepiej wykształceni. Aż 15% osób wyjeżdżających posiadało wykształcenie wyższe w porównaniu z 13% z grupy emigrujących Polaków. Wśród emigrantów-cudzoziemców częściej można spotkać też mężczyzn, podczas gdy zarówno wśród Polaków, jak i osób z podwójnym obywatelstwem przeważnie emigrują kobiety. Wymienione grupy emigrantów różni też cel wyjazdu. Zarówno większość Polaków, jak i osób posiadających podwójne obywatelstwo wyjeżdżało w celach zarobkowych. Głównym celem wyjazdu cudzoziemców były natomiast sprawy rodzinne. Na studia wybierało się tylko 5% wyjeżdżających Polaków, 3% osób z podwójnym obywatelstwem i 2% cudzoziemców. Zróżnicowanie w wyborze kraju

wyjazdu wydaje się być związane z miejscem zamieszkania emigranta, co może wskazywać na istnienie regionalnych sieci migranckich, jednak przede wszystkim skorelowane jest z typem migranta. 32% obywateli Polski wyjechało do Niemiec, 24% wybrało Stany Zjednoczone, 5% udało się do Włoch, a 3% do Wielkiej Brytanii. Emigranci z podwójnym obywatelstwem najczęściej migrowali do Niemiec (56,5%). Kolejnymi krajami, do których wyjeżdżano, były Stany Zjednoczone (11%), Kanada (6,6%) i Włochy (2,2%). Większość cudzoziemców, tak jak i osób z podwójnym obywatelstwem, wyjechało do Niemiec – 53,6% ogółu, 6% cudzoziemców zdecydowało się na wyjazd do Stanów Zjednoczonych, do Włoch - 2,7% i do Francji 2,4%.

2. Emigranci – obywatele Polski

Wśród obywateli Polski 317 255 osób urodziło się w Polsce, 95 280 osobom nie ustalono miejsca urodzenia, a pozostałe 5 631 urodziło się poza granicami Polski. Z tej ostatniej grupy aż 46% osób odpowiedziało, że mieszka w Polsce od urodzenia. Są to osoby młode, gdyż około 90% z nich to dzieci w wieku 0-15 lat. Jest zatem bardzo prawdopodobne, że są to dzieci urodzone podczas czasowego wyjazdu zagranicznego ich matek, które zgodnie z instrukcją dla rachmistrzów spisowych tak właśnie miały zostać spisane. Najczęstszym miejscem urodzenia tych dzieci były w kolejności Niemcy, Włochy, Francja, Grecja, Austria, Hiszpania, Belgia, Wielkiej Brytanii oraz USA. Ze względu na konstrukcję kwestionariusza miejsce poprzedniego zamieszkania osób urodzonych za granicą, które przybyły do miejscowości zamieszkania przed rokiem 1988 jest nieznane. Grupa ta stanowi 1 218 osób. 1 176 obywateli Polski, urodzonych poza krajem przybyło do miejscowości zamieszkania w latach 1989-2001, w tym 774 osoby przybyły z zagranicy. W większości wypadków (prawie 80% ogółu) kraj urodzenia był również krajem poprzedniego zamieszkania. Głównymi krajami pochodzenia tych osób były: Niemcy, Włochy, Grecja, Ukraina, Austria, Francja, Hiszpania, Belgia, Rosja i USA. Dzieci do lat 15 stanowiły aż 70% osób tej grupy. Pozostałym 608 osobom, które urodziły się za granicą, nie ustalono, od kiedy mieszkają w miejscowości, gdzie zostali spisani.

Aż 55% osób, które urodziły się poza granicami Polski, wyemigrowało do kraju miejsca urodzenia. 90% z nich to dzieci do lat 15. Zdecydowanie starszymi okazały się osoby, które wybrały kraj docelowy różny od kraju urodzenia. Tylko 30% osób tej grupy stanowiły dzieci do lat 15. Najczęściej wybieranym krajem docelowym wśród tych osób były Stany Zjednoczone (22% ogółu), Niemcy (18%), Kanada (5%), Wielka Brytania (2,5%) i Włochy (2%).

Głównym krajem docelowym obywateli Polski urodzonych w kraju były Niemcy, dokąd udało się 32% osób, następnie 25% wyjechało do Stanów Zjednoczonych, 5% wybrało Włochy, a 3% Wielką Brytanię. Wybór kraju docelowego jest jednak zróżnicowany regionalnie. Są bowiem regiony, z których zdecydowana większość osób wyjeżdża tylko do jednego kraju (tabela A.1). Na przykład z powiatów krapkowickiego, strzeleckiego

i opolskiego w województwie opolskim, tarnogórskiego, raciborskiego i gliwickiego w województwie śląskim oraz z powiatu złotowskiego w województwie wielkopolskim na wyjazd do Niemiec zdecydowało się ponad 80% emigrantów. Z kolei z powiatów łomżyńskiego, kolneńskiego i zambrowskiego z województwa podlaskiego oraz z powiatów nowotarskiego, dąbrowskiego i tatrzańskiego z województwa małopolskiego ponad 70% osób na kraj emigracji wybrało Stany Zjednoczone.

3. Emigranci z podwójnym obywatelstwem polskim i innym

Wśród emigrantów deklarujących podwójne obywatelstwo polskie i inne przeważały osoby posiadające jako drugie obywatelstwo: niemieckie (64% ogółu), amerykańskie (12%) i kanadyjskie (6%). W tym świetle nie dziwi wybór krajów docelowych tych osób (tabela A.2). W większości wypadków drugie obywatelstwo determinuje decyzję o wyborze kraju wyjazdu osób je posiadających. Aż 83% ogółu takich osób wybrało kraj docelowy zgodny z posiadanym drugim obywatelstwem. Stało się tak zapewne dzięki ułatwieniom, jakie daje posiadanie drugiego obywatelstwa, które zapewnia legalność pobytu w kraju obywatelstwa, a także dostęp do legalnego rynku pracy. Dla 70% pozostałych osób nie ustalono miejsca wyjazdu. 7% osób wyjechało do Kanady, z czego w większości były to osoby z obywatelstwem polskim i hiszpańskim, po 6% osób wybrało USA i Niemcy. W obu wypadkach przeważały osoby o nieustalonym drugim obywatelstwie.

Wśród osób z podwójnym obywatelstwem tylko 6 220 osób (6% ogółu) urodziło się za granicą, 97 656 urodziło się w Polsce, a dla pozostałych nie ustalono miejsca urodzenia. Można zatem domniemywać, że większość osób nabyła drugie obywatelstwo podczas poprzednich wyjazdów zagranicznych. W grupie osób, które nie urodziły się w Polsce, spisanych zostało 3 389 osób, które deklarowały, że mieszkają w miejscowości zamieszkania od urodzenia. Tak jak w wypadku obywateli polskich urodzonych za granicą są to najprawdopodobniej dzieci, które urodziły się podczas zagranicznych pobytów czasowych rodziców, bowiem aż 85% tej grupy stanowią osoby w wieku do 15 lat. Najczęściej osoby te deklarowały jako miejsce urodzenia kolejno: Niemcy, Włochy, USA, Francję, Grecję, Kanadę, Hiszpanię i Austrię.

647 osób z tej grupy przybyło do miejscowości zamieszkania przed rokiem 1988, a 1 675 zamieszkało w obecnej miejscowości (czyli zamieszkiwanej w momencie spisu) w latach 1989-2002, z czego aż 1 241 osób mieszkało poprzednio za granicą. 1 119 osób, czyli ponad 90% ogółu, przybyło z kraju, w którym się urodziło. Głównymi krajami, w których te osoby się urodziły były: Niemcy, USA, Włochy, Francja, Kanada, Wielka Brytania, Grecja, Austria i Belgia. Pozostałym 509 osobom, które urodziły się za granicą, nie ustalono od kiedy mieszkają w miejscowości, gdzie zostali spisani.

Z emigrantów z podwójnym obywatelstwem i urodzonych poza granicami Polski aż 4 320 osób wyjechało do kraju, w którym się urodziło: 35% z nich do Niemiec, 14% do USA, 10% do Włoch i 9% do Francji. Pozostałe 1 900 osób za kraj docelowy wybrało USA (12%)

i Niemcy (11%) oraz Kanadę (5%). Niestety dla 55% z nich nie udało się ustalić kraju wyjazdu.

Emigranci z podwójnym obywatelstwem urodzeni w Polsce lub o nieustalonym miejscu urodzenia najczęściej wyjeżdżali do Niemiec (58%), USA (12%) i Kanady (6%), choć kraj wyjazdu w dużej mierze zależał od regionu, w którym mieszkał emigrant przed wyjazdem (tabela A.3).

4. Cudzoziemcy i bezpaństwowcy

W momencie spisu 5 607 cudzoziemców i bezpaństwowców, którzy na stałe mieszkają w Polsce, przebywało poza granicami kraju. Wśród nich najwięcej było osób z obywatelstwem niemieckim (59%), amerykańskim (5%), włoskim (3%) i francuskim (2,7%). Najwięcej osób, bo prawie 75% ogółu wyjechało do kraju swojego obywatelstwa w tym 66% do Niemiec, 6% do USA, 3% powróciło do Włoch i prawie 3% wyemigrowało do Francji. Dla pozostałych, aż w 61% nie udało się ustalić kraju wyjazdu, a w 12% przypadków nie ustalono kraju obywatelstwa. Trudno więc stwierdzić dokąd właściwie udały się te osoby i czy również nie wyjechały one do kraju swojego obywatelstwa. Ogólnie można stwierdzić, że cudzoziemcy nie traktują Polski jako kraju przechodniego w dalszej wędrówce na zachód. Wyjątek stanowią tu jedynie osoby urodzone na Ukrainie i posiadające obywatelstwo ukraińskie. 45% z nich wyjechało z Polski w dalszą podróż, w tym najwięcej osób do Niemiec i Stanów Zjednoczonych. Tak jak w wypadku emigrantów z obywatelstwem polskim czy obywatelstwem podwójnym, i w tej grupie wybór kraju docelowego jest zróżnicowany regionalnie (tabela A.4). W tej kategorii również zauważamy prawidłowość związaną z wyborem kraju wyjazdu zgodnego z dominującym w danym regionie obywatelstwem osiedlających się cudzoziemców.

5. Emigranci przybyli do Polski w latach 1989-2002

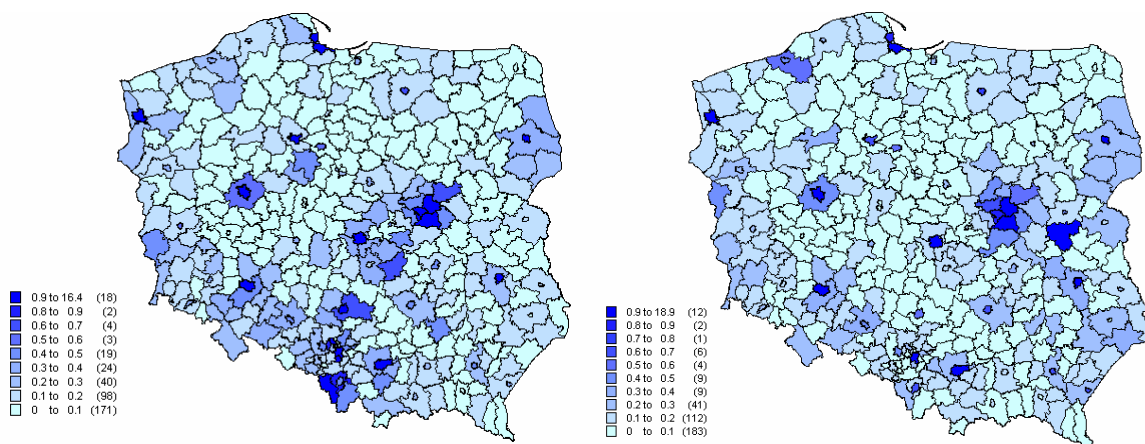
Dość specyficzną grupą emigrantów są osoby, które przybyły z zagranicy i osiedliły się w Polsce w latach 1989-2001. Okazało się bowiem, że 16 789 osób, czyli około 20% przybyłych w momencie spisu, przebywało poza Polską powyżej 12 miesięcy. Co więcej, pobyt w kraju był najczęściej bardzo krótki, gdyż większość osób, dla których udało się ustalić długość pobytu (około 80% ogółu), wyjechała do kraju poprzedniego zamieszkania w roku przybycia. Oznaczać to może, że Polska nie jest jeszcze krajem przygotowanym na imigrantów, którzy nie mogąc znaleźć pracy, powracają do własnego kraju. W tej grupie również mało było osób, które wykorzystywały Polskę jako kraj czasowego pobytu w drodze na zachód. Zdarzały się tylko nieliczne przypadki osób, które po co najwyżej dwuletnim pobycie w Polsce decydowały się na wyjazd do Niemiec czy Stanów Zjednoczonych. Dotyczyło to przede wszystkim obywateli Ukrainy, Jugosławii, Mołdowy, Armenii czy Białorusi.

6. Imigranci

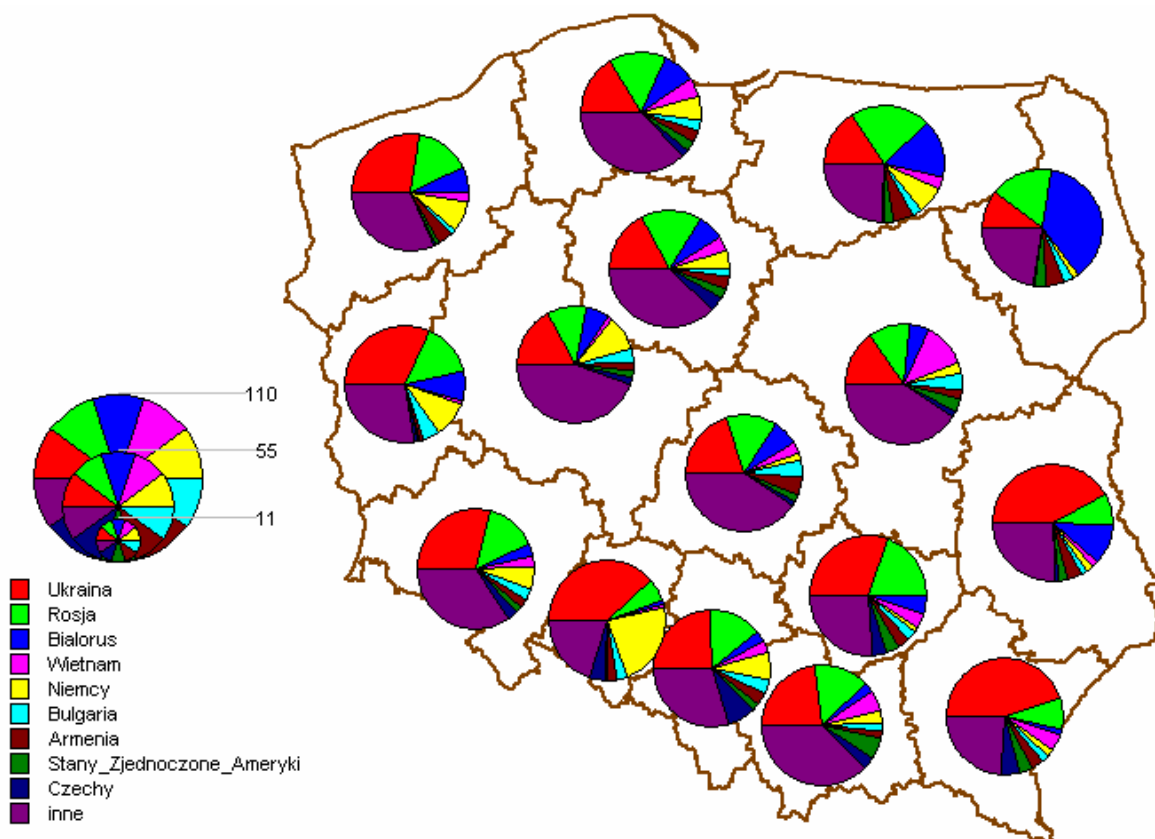
W NSP 2002 roku zarejestrowano 40 661 cudzoziemców przebywających w Polsce na stałe i 24078 przebywających czasowo, w tym odpowiednio 29 748 i 23 032 imigrantów, czyli osób, które urodziły się za granicą. W grupie imigrantów osiedleńczych 3 634 osoby przebywały w momencie spisu poza granicami Polski.

Największe skupiska imigrantów osiedleńczych stanowiły województwa: mazowieckie, gdzie zamieszkało 24% imigrantów osiedleńczych, śląskie - 14,7%, łódzkie - 7,8% oraz małopolskie - 6,9%. Najmniej osiedleń cudzoziemców zarejestrowano w województwie świętokrzyskim (2% ogółu). W wypadku imigrantów czasowych największe ich skupisko występuje w województwie mazowieckim (28%). Kolejnymi województwami, które przyjmują imigrantów czasowych, są: województwa dolnośląskie, małopolskie i lubelskie (po 8% w każdym). Najmniej imigrantów czasowo przebywających spisano w województwie opolskim i świętokrzyskim (niecałe 2%). Mapa II.1 przedstawia zróżnicowanie intensywności skupień imigrantów według powiatów.

Wśród imigrantów osiedleńczych najwięcej osób posiadało obywatelstwo ukraińskie (22,6%), rosyjskie (13,5%), białoruskie (6,8%), wietnamskie (5,6%) i niemieckie (5,2%). Mapa II.2 prezentuje rozkład obywatelstwa imigrantów osiedleńczych w poszczególnych województwach. Widać na niej, że najwięcej osób z obywatelstwem białoruskim osiedliło się w województwie podlaskim. Wietnamczycy z kolei skupiają się w województwie mazowieckim, Niemcy dominują w województwie opolskim, a najwięcej Ukraińców mieszka na Lubelszczyźnie i Podkarpaciu.

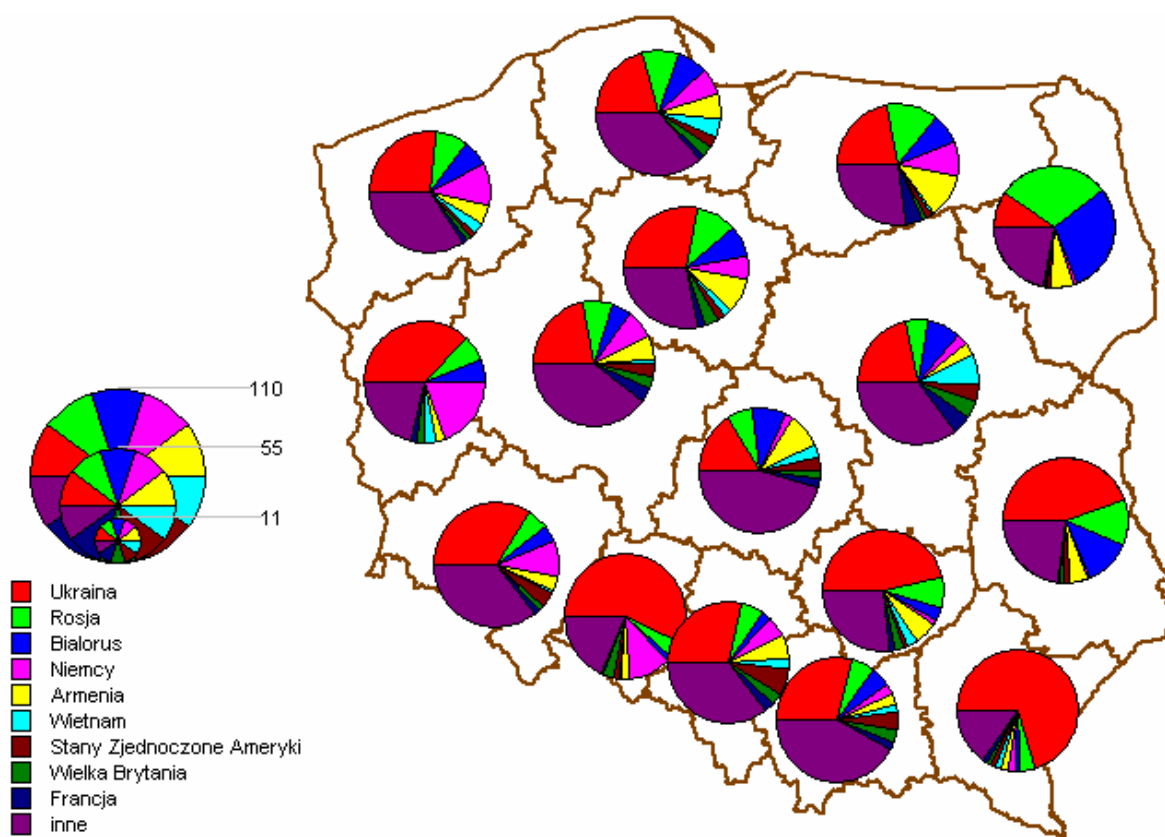
Mapa II.1. Odsetek imigrantów osiedleńczych (po lewej) i czasowych (po prawej) w Polsce

Mapa II.2. Imigranci osiedleńczy w poszczególnych województwach w podziale ze względu na obywatelstwo

Również w wypadku imigrantów czasowo przebywających w Polsce, najliczniejszą grupę stanowią obywatele Ukrainy (28,7%). Drugą liczebnie zbiorowość stanowią Rosjanie (8,3%), dalej Białorusini (7,9%), Niemcy (4,8%), Ormianie (4,8%) i Wietnamczycy (3,5%).

Podobnie, jak w wypadku imigrantów osiedleńczych, Białorusini dominują na Podlasiu, a obywatele Ukrainy w województwie lubelskim i podkarpackim (mapa II.3). Również Wietnamczycy przebywający w Polsce czasowo, podobnie jak ich rodacy, którzy zamieszkali tu na stałe skupiają się na Mazowszu, a Niemcy, analogicznie na Opolszczyźnie. Można przypuszczać, że podobieństwo tych rozkładów jest związane z sieciami powiązań, jakie istnieją między imigrantami osiedleńczymi a imigrantami czasowymi. Jest bowiem bardzo prawdopodobne, że ci pierwsi stanowią źródło informacji o możliwościach zatrudnienia czy osiedlenia się dla tych drugich, ponadto mogą pomagać swoim rodakom w znalezieniu pracy czy zamieszkania. Ogólnie rzecz biorąc, można sądzić, że imigracja osiedleńcza stanowi podstawy sieci migranckich dla kolejnych imigrantów.

Mapa II.3. Imigranci czasowi w poszczególnych województwach w podziale ze względu na obywatelstwo

Obie grupy imigrantów są bardzo dobrze wykształcone. Aż 30% osób posiada wykształcenie wyższe, w tym 2% ze stopniem naukowym co najmniej doktora. Nieznacznie częściej bardziej wykształceni imigranci osiedlają się w województwie mazowieckim. Regionalne zróżnicowanie ze względu na wykształcenie nie występuje w wypadku imigrantów przebywających czasowo.

Zarówno dla migrantów osiedleńczych, jak i czasowych najczęstszą przyczyną przebywania w Polsce są sprawy rodzinne (30% osób), dopiero na drugim miejscu wymienianym celem jest przyjazd do pracy (26%). 21% imigrantów przebywających czasowo i 12% imigrantów osiedleńczych wymieniło naukę i studia jako przyczynę przyjazdu. Imigranci osiedleńczy wśród powodów migracji wymieniali również warunki mieszkaniowe (17%).

W tygodniu przeprowadzania spisu zdecydowanie więcej osób pracujących było wśród imigrantów osiedleńczych, gdyż prawie 41% osób w porównaniu z 34% imigrantów czasowych deklarowało posiadanie w tym czasie zatrudnienia. Ponad 40% imigrantów czasowych i 30% imigrantów osiedleńczych była bierna zawodowo i nie poszukiwała pracy. Bezrobotnych i aktywnie poszukujących pracy było około 10% osób w obu grupach.

Najwięcej osób zarówno wśród imigrantów osiedleńczych jak i przebywających czasowo utrzymywanych było przez inne osoby z gospodarstwa (około 34% w obu grupach). Kolejni utrzymywali się z zatrudnienia w sektorze prywatnym poza rolnictwem (17%

osiedleńców i 15% czasowych). Bardzo mały odsetek imigrantów osiedleńczych korzystał z zasiłków dla bezrobotnych oraz innych świadczeń socjalnych (1%). Około 8% imigrantów osiedleńczych i 2% imigrantów czasowych było na emeryturze i pobierało z tego tytułu świadczenia.

Najczęściej imigranci obu grup pracowali jako nauczyciele (11% imigrantów osiedleńczych i 20% imigrantów czasowych). Kolejnym wymienianym zawodem przez nich było kierownictwo w małych i średnich zakładach (12% i 15% odpowiednio) Często zdarza się, co potwierdzają badania⁴, że imigranci otwierają na terenie kraju przyjmującego więcej firm niż rodzimi obywatele. Niejednokrotnie dają zatrudnienie obywatelom kraju przyjmującego ale często zdarza się, że umożliwiają w ten sposób przyjazd kolejnym rodakom. Poza tym imigranci znajdowali zatrudnienie jako sprzedawcy (odpowiednio 10% i 14%). Około 4% osób w obu grupach pracowało w rolnictwie, a 3% jako pracownicy usług domowych i gastronomicznych. Poza tym 4% imigrantów osiedleńczych było zatrudnionych jako specjaliści ochrony zdrowia, a około 2,4% imigrantów przebywających czasowo deklarowało pracę jako architekci i inżynierowie.

Reasumując, zdecydowana większość imigrantów była zatrudniona w sektorze usług. Podejmowane przez imigrantów zatrudnienie w rolnictwie czy w usługach domowych i gastronomicznych wyraźnie wskazuje na pojawienie się w Polsce prac tak zwanych „migranckich”, których z wielu względów nie chcą podejmować Polacy. Zatem można stwierdzić, że imigranci nie stanowią w tym wypadku żadnego zagrożenia dla polskich pracowników, gdyż ci i tak nie zdecydowaliby się na wykonywanie tego rodzaju prac. Potwierdzeniem tej tezy jest też relatywnie duży udział imigrantów pracujących w oświacie i ochronie zdrowia. W obu wypadkach są to słabo opłacane profesje i z tego też względu mało Polaków decyduje się na podjęcie zatrudnienia w tych zawodach. Możemy więc powiedzieć, że popyt na pracę dla imigrantów powstaje w zawodach źle wynagradzanych w Polsce.

Wśród nauczycieli dominowały osoby z obywatelstwem ukraińskim (30%), brytyjskim (13,8%), amerykańskim (7,6%), białoruskim (7%) i rosyjskim (6,5%). Były jednak województwa – lubelskie i podkarpackie, gdzie zawód ten zdominowany został przez obywateli Ukrainy (tabela II.2).

⁴ „World population monitoring, focusing on international migration and development” (http://portal.unesco.org/shs/en/file_download.php/10a689280955dff91949862c1350f605Migration+and+Development+report+2006+Commission+on+Population+and+Development.pdf, str. 23.

Tabela II.2. Odsetek nauczycieli imigrantów w poszczególnych województwach ze względu na obywatelstwo

Województwo	Obywatelstwo				
	ukraińskie	brytyjskie	amerykańskie	białoruskie	pozostałe
Dolnośląskie	25,56	11,67	15,00	2,22	45,56
Kujawsko-Pomorskie	41,13	13,71	3,23	1,61	40,32
Lubelskie	58,30	4,48	3,14	12,56	21,52
Lubuskie	47,14	5,71	2,86	8,57	35,71
Łódzkie	19,61	18,63	8,82	0,00	52,94
Małopolskie	16,02	17,96	15,05	3,40	47,57
Mazowieckie	20,99	16,79	6,45	6,15	49,63
Opolskie	42,19	15,63	6,25	1,56	34,38
Podkarpackie	72,22	3,47	4,86	0,69	18,75
Podlaskie	27,27	4,13	3,31	34,71	30,58
Pomorskie	25,13	19,37	6,28	9,95	39,27
Śląskie	16,59	22,12	15,67	1,84	43,78
Świętokrzyskie	36,73	18,37	10,20	0,00	34,69
Warmińsko-Mazurskie	46,09	5,47	6,25	11,72	30,47
Wielkopolskie	19,33	15,33	8,00	7,33	50,00
Zachodniopomorskie	30,30	15,15	2,27	9,85	42,42

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i NSP 2002

Oprócz nauczania obywatele Ukrainy najczęściej zajmowali się handlem (14%) i rolnictwem (13%). Na Podkarpaciu czy Lubelszczyźnie, gdzie Ukraińcy dominowali wśród imigrantów, ponad 30% z nich było nauczycielami, 19% pracowało w rolnictwie, 16% w handlu. Podobnie jak Ukraińcy, Rosjanie poza szkolnictwem zatrudnieni byli w handlu (około 11%). Jednocześnie 11% Rosjan zajmowało stanowiska kierownicze w średnich lub małych firmach. W województwie podlaskim i warmińsko-mazurskim, gdzie występowało największe skupisko imigrantów z Rosji, obywatele tego kraju znajdowali zatrudnienie jako nauczyciele (20%), sprzedawcy (14%), kierownicy małych i średnich firm (7,5%) oraz jako operatorzy maszyn i urządzeń wydobywczych (6%). Również najwięcej Białorusinów znajdowało zatrudnienie w edukacji (18%), rolnictwie (14%) i handlu (7,6%), a w regionie, w którym dominowali – na Podlasiu – ponad 40% zajmowało się rolnictwem.

Prawie 50% Wietnamczyków trudniło się handlem lub działalnością związaną z handlem. Obywatele Wietnamu pracowali przede wszystkim jako sprzedawcy (30%), pośrednicy handlowi (10%), specjaliści do spraw biznesu (3,5%), pracownicy do spraw finansowych i handlowych (2,4%) oraz jako sprzedawcy uliczni (2,6%). Kolejnym sektorem, w którym pracowali, była gastronomia (18%). Wietnamczycy mieszkający w Polsce wykazywali się większą przedsiębiorczością od obywateli z krajów byłego ZSRR. Aż 20% obywateli tego kraju pracowało bowiem w charakterze kierownika małej i średniej firmy czy jako dyrektor generalny. Również obywatele Niemiec najczęściej zajmowali stanowiska dyrektorskie, prezesowskie i kierownicze (27%). 16% Niemców trudniło się edukacją w szkołach wyższych, a 5,5% było specjalistami nauk społecznych i pokrewnych. W tym

wypadku jest to najprawdopodobniej związane z inwestycjami zagranicznymi Niemców w Polsce i napływem kadry kierowniczej, której brakowało w naszym kraju na początku lat 90-tych.

Podsumowując, widać wyraźny podział na prace wykonywane przez obywateli z tak zwanego „bloku wschodniego” oraz zawody, którymi trudnili się imigranci z Europy Zachodniej. Jest to związane nie tylko z różnicami w płacach występujących w danych krajach, ale również z napływem inwestycji zagranicznych z krajów zachodnioeuropejskich, które pociągają za sobą równoczesny napływ kadry kierowniczej. Duże zatrudnienie Wietnamczyków w handlu jest związane przede wszystkim z rozwojem gospodarczym w krajach azjatyckich i zmianą w strukturze importu do naszego kraju.

7. Podsumowanie

Okazuje się, że na podstawie podstawowych charakterystyk społeczno-demograficznych, trudno jest dać jednoznaczną odpowiedź na pytanie na temat wpływu jednoczesnego współistnienia zjawiska emigracji i imigracji na sytuację na polskim rynku pracy. Emigracja jest bowiem przyczyną niedoskonałości tego rynku, wynikającą głównie z niedopasowania strukturalnego polskiej podaży pracy do popytu na rynku pracy. Zaistniała również dlatego, że wzrosły oczekiwania ludności co do wysokości wynagrodzenia, które nie są spełniane przez pracodawców, którzy chcąc konkurować na światowych rynkach, obniżają swoje koszty produkcji poprzez utrzymywanie niskich płac. Skutkiem tego jest niewątpliwie spadek atrakcyjności niektórych zawodów i brak zainteresowania nimi obywateli Polski, którzy coraz częściej szukają rozwiązania zaistniałej sytuacji w wyjazdach zarobkowych do krajów, w których stawki płac są relatywnie wyższe. Emigrację potęguje również istnienie sieci powiązań migranckich, o których była mowa wcześniej.

Imigracja natomiast jest wynikiem poszukiwań tańszych substytutów rodzimej siły roboczej przez polskich pracodawców. Jak się okazuje, popyt na tanią siłę roboczą w naszym kraju znajduje zaspokojenie dzięki istnieniu imigracji z krajów wschodniego bloku, gdzie oczekiwania płacowe wśród ludności są zdecydowanie niższe. Utrzymujące się relatywne różnice w płacach między Polską a Ukrainą czy Białorusią powodują przepływ pracowników z tych krajów do naszego.

Z trochę inną sytuacją mamy do czynienia w wypadku imigrantów z krajów Europy Zachodniej, głównie z Niemiec czy Francji. Są to najczęściej pracownicy wysokowykwalifikowani, którzy przybyli do Polski wraz z napływem kapitału inwestycyjnego z tych państw. Ich obecność na polskim rynku pracy może tłumaczyć fakt, że w Polsce na początku lat 90-tych brakowało dobrze wykształconej kadry kierowniczej, którą pozyskiwaliśmy, między innymi poprzez imigrację.

Jednoczesne współistnienie zjawiska emigracji i imigracji jest bardzo ciekawym problemem badawczym i dlatego też coraz częściej podejmowanym przez naukowców. Jest to zarazem zjawisko dynamicznie zmieniające się w czasie, gdyż zależy od wielu czynników na

przykład administracyjno-prawnych, ekonomicznych itp. W sposób bardziej szczegółowy kwestia ta rozpatrzona zostanie w kolejnych rozdziałach.

III. Zasoby ludzkie i kapitał ludzki (human capital) imigrantów *Marek Okólski*

1. Uwagi ogólne: cel, metoda, dane.

Celem moim jest podjęcie problemu zmian w kapitale ludzkim społeczeństwa polskiego na skutek napływu imigrantów w latach 1989-2002. Tak sformułowany problem traktuję jako przyczynek do weryfikacji hipotezy zakładającej zjawisko ujemnego wpływu migracji zagranicznych na stan i strukturę zasobów ludzkich (zwłaszcza kapitału ludzkiego) w Polsce.

Uzasadnienie dla podjęcia tego zagadnienia znajduję w postulacie teoretycznym, zgodnie z którym fundamentalne zmiany społeczne (modernizacja, transformacja, rewolucja) pociągają za sobą zwiększoną mobilność ludności, w tym podwyższony odpływ za granicę w poszukiwaniu pracy (Massey 1999). Zarazem wśród migrantów występuje nadreprezentacja osób wyposażonych w kapitał ludzki wysokiej jakości, bowiem takie osoby mają z jednej strony większe możliwości znalezienia pracy w innym kraju (lub na innym rynku tego samego kraju), a z drugiej strony są silniej umotywowane do aktywnego poszukiwania zwrotu nakładów poniesionych na stworzenie tego kapitału, przy czym emigracja może być jedną ze służących temu celowi strategii (Sjaastad 1962). Można więc przypuszczać, że transformacja (np. taka jak obecnie w Polsce) wywołuje relatywnie silną emigrację, w tym zwłaszcza wzmożony odpływ najwartościowszych jednostek.

Należałoby w tym miejscu zapytać, jaki związek ma z tą teorią zarysowany na samym początku problem, czyli – co ma do tego imigracja? Związek taki oczywiście istnieje, ponieważ imigranci z „obcego” kraju są osobami kierującymi się przesłankami tej samej natury jak emigranci z „naszego” kraju. Zatem w ich wypadku powinna również zachodzić pozytywna selekcja ze względu na wartość kapitału ludzkiego. Zwrócenie szczególnej uwagi na imigrantów ma sens tym bardziej, że fundamentalne zmiany społeczne mogą zachodzić w tym samym czasie w różnych krajach i powodować przepływy ludzi również między tymi właśnie krajami; kraj, który doświadcza systematycznego odpływu ludności może jednocześnie być obszarem napływu z innych krajów.

Przyjmuję, że nie da się przesądzić łącznego efektu mobilności z punktu widzenia jakości kapitału ludzkiego społeczeństwa nawet wówczas, gdy jakiś kraj wykazuje systematycznie ujemne albo dodatnie saldo migracji. Ostateczny efekt zależy od dość złożonych okoliczności, które można w pewnym uproszczeniu zredukować do dwóch podstawowych zmiennych: ogólnego „wyposażenia” (zasobności) kraju, z którego wywodzą się emigranci, w wartościowy kapitał ludzki oraz mechanizmów ssących siłę roboczą (lub filtrujących jej napływ) z zagranicy w kraju przyjmującym imigrantów. Innymi słowy, po pierwsze, z kraju o stosunkowo wysokiej wartości kapitału ludzkiego nasilenie odpływu osób o takiej charakterystyce będzie proporcjonalnie większe niż z kraju o stosunkowo niskiej jego wartości. Po drugie, napływ osób dobrze wyposażonych w kapitał ludzki będzie stosunkowo

wysoki, jeśli rynek pracy kraju imigracji będzie stwarzał korzystne warunki zatrudnienia takim właśnie osobom lub jeśli w sposób administracyjny będzie eliminował migrantów o niskiej jakości. Nie bez znaczenia jest również to, do jakiego „systemu migracyjnego” ciąży dany kraj; jeśli w innych krajach tego „systemu” zasoby ludzkie są wyższej jakości, to można oczekiwać odpowiednio silnego napływu imigrantów wyposażonych w kapitał ludzki wysokiej jakości.

Istotny jest tu zatem kontekst społeczny, ekonomiczny i polityczny. Skądinąd wiadomo (por. np. liczne opracowania w serii *CMR Working Papers*, zwłaszcza coroczne raporty SOPEMI), iż podczas transformacji ustrojowej dokonującej się w Polsce od 1989 r. występuje zwiększony (w stosunku do dekady poprzedzającej transformację) napływ ludności z zagranicy oraz osłabiony odpływ ludności rodzimej, chociaż odpływ nadal przewyższa napływ. Z drugiej strony, w napływie uczestniczą w dużym stopniu reemigranci; jeśli wyjeżdżając reprezentowali stosunkowo wysoki kapitał ludzi, to być może wracając przywieźli go w stanie nieuszczerplonym, jeżeli nie wzbogaconym. Ponadto, regulacje polskiego rynku pracy obowiązujące w całym okresie transformacji faworyzują zatrudnianie cudzoziemców o unikalnych, wysoko wyspecjalizowanych umiejętnościach. Wreszcie, kraje, z których wywodzi się lwia część osób napływających do Polski są dobrze wyposażone w rodzimy kapitał ludzki lub też w niektórych spośród tych krajów⁵ kapitał ludzki o wysokiej wartości jest wykorzystywany nieefektywnie lub wręcz marnotrawiony. Sądzę, że te argumenty uzasadniają cel badania.

Dla jego zrealizowania trzeba było na początku sprecyzować i zoperacjonalizować podstawowe kategorie, takie jak: wielkość i struktura zasobów ludzkich oraz jakość kapitału ludzkiego. Zacznę od wyjaśnienia – po pierwsze, mówiąc o wartościowym (czy: dobrym) kapitale ludzkim mam na myśli kapitał o wyższej jakości (jakość, wartość, dobroć to określenia zamienne), zaś po drugie przyjmuję, że miara jakości tego kapitału jest identyczna w wypadku jednostki i społeczeństwa, co oznacza, że kapitał ludzki społeczeństwa o danej jakości jest wprost sumą członków społeczeństwa reprezentujących kapitał o tej jakości.

Określając znaczenie zasobów ludzkich, odwołuję się do kryteriów demograficznych i ekonomicznych. Ich wielkość zależy bezpośrednio od liczebności populacji, a wartość (przydatność ekonomiczna) od struktury demograficznej populacji, zwłaszcza struktury według wieku oraz struktury ze względu na aktywność ekonomiczną. Obok liczby ludności, za istotne wskaźniki empiryczne będę uważać po pierwsze, podział (wskaźniki struktury) ludności w wieku produkcyjnym na segment mobilny (w wieku poniżej 45 lat) i nie mobilny (45 i więcej lat) oraz podział ludności zdolnej do pracy (odpowiednie wskaźniki struktury) na pracujących, bezrobotnych i nieaktywnych. Natomiast do oceny jakości kapitału ludzkiego użyję wskaźniki struktury populacji w wieku 15 i więcej lat według uzyskanego wykształcenia, sklasyfikowanego według kryterium jakościowego (zasadniczo trójdzielnego, wyróżniającego wykształcenie podstawowe, średnie i wyższe, choć posługującego się również dodatkowymi podklasami).

⁵ Przykładem takiego kraju jest Ukraina.

Do badania zostało wykorzystane jedno źródło danych – powszechny spis ludności zrealizowany 20 maja 2002 r. (nazwany oficjalnie Narodowym Spisem Powszechnym, w skrócie NSP 2002). Nie miejsce tu na ocenę jakości danych pochodzących z tego źródła. Te kwestie zostaną omówione szerzej w dalszej części raportu. Ogólnie jednak można stwierdzić, że mimo uzasadnionego poglądu o niedoszacowaniu liczby imigrantów w Polsce, nie ma podstaw, by w danych NSP 2002 dopatrywać się poważnych błędów o charakterze systematycznym, do tego większych niż błędy powstałe w zakresie problematyki migracyjnej w spisach ludności większości innych krajów. Istotne jest przede wszystkim to, że tylko te informacje pozwalają na ocenę nie tylko zasobu i struktury cudzoziemców mieszkających w Polsce, ale wszystkich imigrantów. Z tych powodów w poniższej analizie oparłem się na tym źródle, pomimo jego niedostatków.

Zatem, imigrantami w rozumieniu zastosowanym w niniejszym opracowaniu (zgodnym z definicjami NSP 2002) są wszyscy rezydenci⁶ Polski w momencie spisu, jeśli przybyli do Polski z innego kraju zamieszkania, szczególnie (ze względu na specyficzny cel badania) osoby przybyłe w latach 1989-2002. Są nimi zarówno cudzoziemcy jak i obywatele Polski, ci ostatni niezależnie od tego, czy mają ponadto obywatelstwo jakiegoś innego państwa.

W obecnym stadium badania analiza mogła mieć wyłącznie charakter standardowego opisu statystycznego. Wynika to z ograniczenia budżetowego, a także ze stosunkowo krótkiego czasu na realizację badania. W stosunku do zamierzeń, czas uległ znacznemu skróceniu ze względu na opóźniony moment uzyskania dostępu do danych źródłowych. Trzeba tu dodać, że zakres analizy musiał zostać zmniejszony, ponieważ nie uzyskałem zgody GUS na włączenie do badania niektórych przewidzianych w projekcie badania cech imigrantów, takich jak: narodowość i język ojczysty.

Dla realizacji sformułowanego wyżej celu analitycznego dokonałem porównania wybranych cech demograficznych, społecznych i ekonomicznych, które charakteryzują kapitał ludzki między 10 kategoriami populacji Polski⁷. Obok kategorii ogólnej ludności kraju posłużyłem się następującymi, specjalnie skonstruowanymi kategoriami:

- zbiorowością stałych mieszkańców przebywających od ponad dwóch miesięcy za granicą;
- zbiorowością stałych mieszkańców przebywających od ponad dwóch miesięcy za granicą, jeśli emigracja nastąpiła po 1997 roku;
- zbiorowością stałych mieszkańców – obywateli Polski posiadających ponadto obywatelstwo innego kraju;

⁶ Rezydenci (ludność rezydująca) to osoby stale zamieszkujące (zameldowane na pobyt stały) w Polsce, jeśli w momencie spisu nie były nieobecne w Polsce przez czas dłuższy niż 12 miesięcy oraz osoby zamieszkujące czasowo (nie zameldowane na pobyt stały), o ile w momencie spisu długość ich pobytu w Polsce przekraczała 12 miesięcy.

⁷ Podział na kategorie nie jest rozłączny; nie było to moim zamierzeniem. Zatem niektóre kategorie są w istocie podkategoriami innych kategorii.

- zbiorowością stałych mieszkańców – obywateli Polski posiadających ponadto obywatelstwo RFN;
- zbiorowością stałych mieszkańców – cudzoziemców;
- zbiorowością stałych mieszkańców – cudzoziemców, którzy przybyli po 1988 roku;
- zbiorowością stałych mieszkańców – obywateli Polski, którzy przybyli z zagranicy po 1988 roku;
- zbiorowością cudzoziemców przebywających czasowo;
- zbiorowością cudzoziemców przebywających czasowo, jeśli ich pobyt trwał dłużej niż 12 miesięcy.

Jak można zauważyć, poza „ogólną ludnością kraju” (traktowaną jako punkt odniesienia w analizie porównawczej) wziąłem pod uwagę zbiorowości, które charakteryzują się podwyższoną mobilnością międzynarodową – zarówno zbiorowości emigranckie jak i imigranckie.

Pierwsze dwie z wymienionych kategorii reprezentują emigrantów, dwie następne osoby z doświadczeniami migracyjnymi (i wysokim potencjałem migracyjnym), pozostałe zaś – imigrantów świeżej i starszej daty, w tym jedna – migrantów powrotnych.

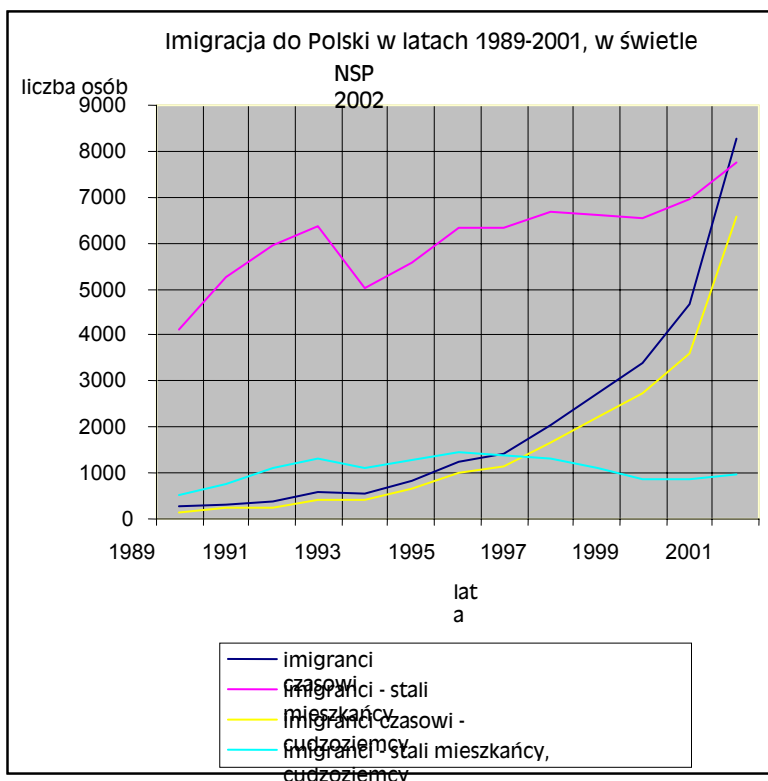
2. Napływ różnych kategorii ludności do Polski w latach 1989-2002

Okres transformacji (do 2002 r.) charakteryzował się dynamicznym napływem ludności z zagranicy. Ilustruje to Rysunek III.1. Przyrost osób przybywających na pobyt stały był przez większą część tego okresu silniejszy niż osób przybywających na pobyt czasowy; zmiana nastąpiła dopiero w 2001 r. Jednakże dynamika wzrostu liczby imigrantów czasowych była silniejsza, zwłaszcza po 1997 r.

Z drugiej strony, po tym roku zaznaczył się nieznaczny spadek liczby napływających cudzoziemców (a zarazem dość duży wzrost liczby obywateli Polski), którzy zameldowali się na pobyt stały oraz duży wzrost liczby cudzoziemców (a zarazem nieznaczny wzrost liczby Polaków), których pobyt został nazwany czasowym.

Moim zdaniem, te tendencje są w dużym stopniu swoistym artefaktem statystycznym, wynikającym z dwóch podstawowych okoliczności: po pierwsze, z sensu poznawczego kategorii „pobyt stały”, a po drugie, z polityki imigracyjnej Polski. Co do treści wspomnianej kategorii, to w żadnym stopniu nie wiąże się ona z długością pobytu, lecz z zakresem uprawnień mieszkańca Polski, w tym z prawem do zameldowania się na pobyt stały na terytorium Polski. Co się zaś tyczy polityki imigracyjnej, to jej podstawowy instrument – ustawa o cudzoziemcach z 1997 r. i jej późniejsze nowelizacje zdecydowanie ograniczają możliwości napływu z zagranicy (cudzoziemców, ale nie Polaków) na pobyt stały, zachęcając cudzoziemców, którzy zdecydowali się na migrację do Polski do pozostawania w „stanie tymczasowym”, ograniczającym ich prawa jako mieszkańców Polski. Można jednak sądzić, iż za takim statusem cudzoziemca (kategoria „pobytu czasowego”) stosunkowo często kryje się długoterminowe zamieszkiwanie w Polsce, co oznacza, że *de facto* nastąpiła imigracja.

Rysunek III.1.

Źródło: NSP 2002

Ocena dynamiki imigracji powinna zatem być dokonana na podstawie łącznego oglądu zmian liczb osób, które napłynęły z zagranicy, niezależnie od rodzaju ich zameldowania lub udzielonego im pozwolenia. Kierując się tą przesłanką, można przyjąć, iż w świetle NSP 2002 napływ (strumień) imigracyjny do Polski rósł – z około 5 000 w 1990 r. do około 14 000 w 2000 r., w tym napływ cudzoziemców – z około 1 000 w 1990 r. (niespełna 20% imigrantów) do około 6 000 w 2000 r. (ponad 40% imigrantów).

Łącznie w latach 1989-2002 napłynęło do Polski (netto⁸) 85 525 osób, które w momencie spisu były „stałymi mieszkańcami” oraz 33 352 osoby, które zamieszkiwały „czasowo”. Wśród nowoprzybyłych stałych mieszkańców cudzoziemcy stanowili 18%, a wśród czasowych 76%.

Wśród cudzoziemców zdecydowanie największą grupę stanowili obywatele Ukrainy (26,9%), a ustępowali im (w kolejności malejącej) obywatele Rosji (9,0%), Białorusi (7,5%), Niemiec (7,2%), Armenii (4,2%), Wietnamu (3,9%) i USA (3,1%). Udział każdego z pozostałych państw był znacznie mniejszy, chociaż łącznie stosunkowo duży (około 32 %). Napływ imigrantów nie mających w Polsce statusu stałego mieszkańca był oczywiście, zgodnie z podanym wyżej wyjaśnieniem, szczególnie nasilony po 1997 r., natomiast w wypadku imigrantów, którzy stali się stałymi mieszkańcami rozkład w czasie tego strumienia był znacznie bardziej równomierny, chociaż w odróżnieniu od obywateli Polski

⁸ Nie licząc osób, które przed datą spisu wyemigrowały albo zmarły.

napływ cudzoziemców w latach 1997-2000 był słabszy niż w latach 1993-1996 (ale nieco silniejszy niż w latach 1989-1992). Odpowiednie dane zostały przedstawione w tabeli III.1.

Tabela III.1. Imigracja (netto) do Polski w latach 1989-2000, według stanu na 20 maja 2002 roku; wybrane kategorie imigrantów, obywatelstwa i okresu imigracji^a

Lata ^b	Obywatele Polski wg liczby obywatelstw		Cudzoziemcy według obywatelstwa						
	Jedno	więcej	Ukraina	Rosja	Białoruś	Niemcy	Armenia	Wietnam	Inni
„Stali”									
1989-1992	10 983	66 604	769	489	202	301	69	348	2.178
1993-1996	11 718	6 042	1 422	656	449	320	307	151	3.305
1997-2000	14 424	7 905	1 097	328	299	389	90	133	2.336
„Czasowi”									
1989-1992	267	230	201	99	50	56	52	86	544
1993-1996	435	363	765	265	230	194	400	166	2.020
1997-2000	1 299	1 047	3 053	695	767	557	424	340	5.836

^a w tabeli tej celowo pominięto imigrantów z lat 2001 i 2002

^b bez osób, wobec których nie ustalono roku imigracji

Źródło: NSP 2002

Warto podkreślić, że największy napływ imigrantów „stałych” nastąpił w latach 1993-1996; jedynie w wypadku Wietnamczyków był on większy w okresie 1989-1992, a w wypadku Niemców – w latach 1997-2000. Natomiast napływ imigrantów „czasowych” z upływem czasu ulegał systematycznemu, a przy tym dynamicznemu nasileniu. Jedyny (do pewnego stopnia wyjątek stanowili imigranci z Armenii, których napływ w latach 1997-2000 niemal nie różnił się od napływu w latach 1993-1996. Jedną z konkluzji płynących z analizy danych zaprezentowanych w tabeli III.1 jest następująca teza: większość imigrantów cudzoziemskich pochodziła z krajów, w których poziom wykształcenia jest wyższy niż w Polsce (np. Niemcy) lub podobny. Jednakże, jak wspomniano wcześniej, większość imigrantów stanowili obywatele polscy, zapewne w głównej części wcześniejsi emigranci, których poziom wykształcenia był w momencie emigracji wyższy niż przeciętny w Polsce (Sakson, 2002). Zatem, ani dynamika imigracji, ani źródła (kraje) pochodzenia imigrantów, ani też kategoria imigrantów nie powinny być mieć niekorzystnego wpływu na stan kapitału ludzkiego w Polsce w analizowanym okresie.

3. Struktura demograficzna imigrantów

Wpływ struktury demograficznej imigrantów na kształtowanie się stanu zasobów ludzkich i kapitału ludzkiego zostanie tu scharakteryzowany na podstawie porównania między 10 kategoriami ludności (scharakteryzowanymi w części pierwszej tego rozdziału) wskaźników struktury według płci, wskaźników wyrażających udział ludności w wieku produkcyjnym⁹ wśród całej ludności oraz udział ludności w wieku mobilnym i niemobilnym¹⁰ wśród całej ludności w wieku produkcyjnym. Dobór tych wskaźników wydaje się oczywisty w świetle elementarnej wiedzy o selektywności mobilności terytorialnej ludzi – stosunkowo często mężczyźni wykazują większą skłonność do migracji niż kobiety, podobnie jak ludzie należący do młodszych roczników wieku produkcyjnego, podejmujący wędrówki częściej niż ludzie starsi. Z drugiej strony, zwykle relatywnie więcej mężczyzn niż kobiet oraz więcej osób w wieku mobilnym niż niemobilnym uczestniczy w aktywności ekonomicznej.

Płeć imigrantów stanowi czynnik dość nieznacznie wpływający na strukturę zasobów ludzkich w Polsce, przy tym ten efekt wyraża się w zwiększeniu proporcji mężczyzn do kobiet wśród mieszkańców Polski, gdy weźmiemy pod uwagę wyłącznie napływ cudzoziemców i w (całkowicie marginesowym) zmniejszeniu tej proporcji, gdy uwzględnimy wyłącznie napływ obywateli polskich. Udział mężczyzn w całej populacji wynosił bowiem 48,4%, podczas gdy wśród imigrantów „stałych” obcego obywatelstwa (przybyłych w okresie 1989-2002) – 50,1%, a wśród imigrantów „czasowych” obcego obywatelstwa (również przybyłych w okresie 1989-2002) – 51,1%. Bez znaczenia dla tej różnicy był przy tym zarejestrowany w momencie spisu czas pobytu imigrantów (np. wśród imigrantów „czasowych” przebywających w Polsce ponad rok wartość tego wskaźnika wynosiła 51,0%). Odpowiedni wskaźnik wśród obywateli Polski, którzy przybyli z zagranicy w latach 1989-2002, był równy 48,0%, czyli niemal tyle, ile w całej populacji. Z drugiej strony, odpływ ludności przyczyniał się również do dość nieznacznego zwiększenia proporcji mężczyzn wśród osób przebywających w Polsce, bowiem wśród emigrantów przeważały kobiety (udział mężczyzn, którzy wyjechali w latach 1988-2002 – 45,1%, w tym w latach 1998-2002 – 46,3%). Warto zwrócić uwagę na to, że wśród mieszkańców Polski mających obok obywatelstwa polskiego również niemieckie, często podejmujących czasowe zatrudnienie za granicą lub w części nieobecnych w miejscu zameldowania w momencie spisu (ze względu właśnie na zatrudnienie za granicą), udział mężczyzn był większy aniżeli w całej populacji (50,1%)¹¹. Łączny, bardzo przybliżony bilans przepływów migracyjnych w latach 1989-2002 wyraża się ubytkiem netto 68,6 tysięcy kobiet¹².

⁹ Wiek produkcyjny to: 18-59 lat dla kobiet i 18-64 lata dla mężczyzn.

¹⁰ Wiek mobilny to: 18-44 lata, a wiek niemobilny to: 45-59 lat dla kobiet i 45-64 lata dla mężczyzn.

¹¹ Wśród pozostałych obywateli polskich przebywających w Polsce w momencie spisu i mających podwójne obywatelstwo udział mężczyzn był znacząco niższy (44, %). Osoby te prawdopodobnie były w znacznej części migrantami powrotnymi.

¹² Jest to różnica między saldem napływu i odpływu dla kobiet i takim samym saldem dla mężczyzn (saldo dla kobiet – 342,4 tysięcy, a dla mężczyzn – 273,8 tysięcy, w obu przypadkach ujemne).

Dane o wybranych charakterystykach struktury według wieku dla 10 analizowanych tu zbiorowości zawiera tabela 3 (zob. również w Aneksie – tabele A.5 i A.6). Wynika z nich, że mobilne kategorie ludności charakteryzują się znacznie większym udziałem osób w wieku produkcyjnym aniżeli cała ludność Polski.

Wśród mężczyzn blisko 66% osób było w wieku produkcyjnym, ale wśród emigrantów takich osób było 92%, wśród imigrantów „czasowych” 93%, a wśród imigrantów „stałych” 86% (w wypadku cudzoziemców) i 88% (w wypadku obywateli polskich). Oczywiście wśród migrantów „świeżej daty” występowały nieco wyższe odsetki niż wśród migrantów odbywających wędrówkę dawniej. Warto dodać, że kategorie osób mających podwójne obywatelstwo również cechował wysoki odsetek osób w wieku produkcyjnym (83-84%).

Udział osób w wieku produkcyjnym w populacji kobiet był we wszystkich wyodrębnionych tu kategoriach niższy niż w populacji mężczyzn; różnica wynosiła na ogół od 4 do 10 punktów procentowych, jedynie wśród imigrantów czasowych była znacznie mniejsza, wręcz nieistotna (1,5 punkta). Tym niemniej również w wypadku kobiet wśród mobilnych kategorii ludności występuje relatywnie znacznie więcej osób w wieku produkcyjnym niż w całej populacji.

Podobna prawidłowość, choć przejawiająca się z mniejszą wyrazistością odnosi się do udziału osób w wieku mobilnym wśród ludzi w wieku produkcyjnym. W tym wypadku kobiety charakteryzują nieco wyższe udziały niż mężczyźni. Największy odsetek występował wśród imigrantów „czasowych”, a najmniejszy wśród imigrantów „stałych”, którzy byli Polakami.

Ostateczna konkluzja prowadzi nas do potwierdzenia intuicyjnej prawdy: wśród migrujących jest relatywnie więcej niż wśród niemigrujących osób w wieku produkcyjnym, a także osób w wieku mobilnym. Zaskakujące do pewnego stopnia są jednak bardzo duże różnice między migrującymi i niemigrującymi, świadczące o tym, że niektóre kategorie migrantów pozbawione są niemal dzieci i ludzi w wieku poprodukcyjnym, a do tego, że udział w nich osób w niemobilnym wieku produkcyjnym jest bardzo niewielki.

4. Wykształcenie imigrantów

Podstawowym (i jedynym wykorzystanym w niniejszej analizie) wskaźnikiem kapitału ludzkiego jest poziom wykształcenia. Udział osób w danej grupie ludności w wieku 15 lat albo starszej (w jednej z 10 grup, wybranych i opisanych w części 1), oddzielnie dla mężczyzn i kobiet, mających dyplom ukończenia szkoły wyższej stanowi dla mnie podstawę do oceny kapitału ludzkiego w grupie i porównania między grupami¹³. Odpowiednie dane zostały zaprezentowane w tabelach A.5, A.7 i A.8 w aneksie.

¹³ Udziały zaprezentowane w tabeli 2 obliczono po usunięciu z odpowiednich zbiorowości osób, wobec których nie ustalono ich wykształcenia.

Warto dodać, że wskaźniki struktury według poziomu wykształcenia zastosowane do poniższej analizy są obciążone pewnym błędem, wynikającym z tego, że w wypadku części osób nie ustalono ich statusu edukacyjnego. Odsetek takich osób był najniższy wśród całej populacji – odpowiednio 2,0 i 2,1% dla mężczyzn i kobiet, a najwyższy wśród osób przebywających za granicą – 20,2 i 19,9%. Brak danych w wypadku cudzoziemskich imigrantów „stałych” wynosi 19,2 i 19,1%, cudzoziemskich imigrantów „czasowych” – 9,6 i 12,4% i imigrantów Polaków – 1,2 i 1, %. Nie sądzę jednak, by te różnice mogły w istotny sposób „obciążać” wyniki analizy.

Odsetek osób w wieku 15+ mających wysokiej jakości kapitał ludzki w całej populacji mężczyzn wynosił 9,9%, a w całej populacji kobiet 11,0%¹⁴. Wśród zbiorowości wyodrębnionych do celów porównawczych ze względu na ich wysoką skłonność do mobilności (lub status migranta) jedynie obywatele Polski mający podwójne obywatelstwo dysponowali porównywalnym kapitałem. Jednakże w obrębie tej grupy, w najliczniejszej podgrupie, tj. wśród osób mających dodatkowo (poza polskim) obywatelstwo niemieckie, odpowiednie odsetki były o połowę mniejsze. Jest to swoisty fenomen, tym bardziej, że blisko 80% mężczyzn i ponad dwie trzecie kobiet będących obywatelami RFN (i Polski)¹⁵, a więc jedynej licznej grupy mieszkańców Polski, wobec której nie ma żadnych ograniczeń w dostępie do rynków pracy Unii Europejskiej, nie ukończyło pełnej (z maturą) szkoły średniej.

We wszystkich pozostałych grupach udział osób, które ukończyły szkołę wyższą jest znacznie wyższy aniżeli w całej populacji. Potwierdza to w pełni znaną tezę o silnej selektywności migrantów ze względu na poziom wykształcenia. Osoby napływające do Polski dysponują lepszym kapitałem ludzkim aniżeli opuszczające Polskę. Wśród obywateli polskich, którzy w latach 1989-2002 stali się emigrantami jest nieco więcej (o około 2 punkty, tj. o blisko 20%) osób z wyższym wykształceniem niż w całej populacji, przy czym wśród emigrantów z okresu po 1997 r. (gdzie sytuacja na polskim rynku pracy stała się wyraźnie mniej korzystna niż w latach wcześniejszych) było ich nieznacznie więcej niż wśród emigrantów z lat poprzedzających. Uderzająco natomiast różnią się od całej populacji migranci powrotni – wśród nich NSP 2002 odnotował aż 29% mężczyzn i 28% kobiet z dyplomami szkół akademickich. Zauważmy przy okazji, że wśród kobiet powracało do Polski niemal o połowę mniej osób o najniższym (z wyróżnionych w tabeli A.5 aneksu) poziomie wykształcenia niż było ich wśród wszystkich mieszkanek Polski. Można zatem wysnuć tezę o sporym – jak sądzę – znaczeniu poznawczym, iż im wyższy poziom wykształcenia emigranta, tym większa szansa jego powrotu do Polski lub odwrotnie – im gorsze wykształcenie, tym mniejsze prawdopodobieństwo, że emigrant wróci. Powody takiej zależności dalekie są od oczywistych. Odpowiedź na pytanie, dlaczego tak jest, wymaga analizy w innym miejscu.

¹⁴ Dalej w tej części opracowania operuję wyłącznie zbiorowościami ludzi w wieku 15 albo więcej lat, choć już tego nie podkreślam.

¹⁵ W całej populacji Polski te udziały są o 10 punktów procentowych niższe.

Najwyższej jakości kapitałem ludzkim dysponują jednak nie powracający do kraju obywatele Polski, lecz imigranci obcego obywatelstwa, zwłaszcza mężczyźni. Wśród tych ostatnich, w zbiorowości imigrantów „stałych”, którzy przybyli do Polski po 1988 r. aż 45% mężczyzn i 36% kobiet osiągnęło najwyższy poziom wykształcenia. Tylko nieznacznie niższe są odpowiednie odsetki w zbiorowości imigrantów „czasowych” – 41% wśród mężczyzn i 31% wśród kobiet, przy czym w podgrupie imigrantów przebywających dłużej (powyżej 12 miesięcy) sytuacja jest korzystniejsza aniżeli w podgrupie pozostałych imigrantów „czasowych”.

W świetle tych wyników imigracja do Polski (w tym migracja powrotna) jawi się jako niezwykle korzystny czynnik poprawy kapitału ludzkiego społeczeństwa. Emigracja jest z tego punktu widzenia czynnikiem niekorzystnym, choć oddziałującym relatywnie mniej silnie niż imigracja. Dla bilansu kapitału ludzkiego w okresie 1988-2002 decydujące znaczenie miały jednak nie odsetki osób o wysokim kapitale ludzkim w obu tych zbiorowościach, lecz raczej proporcje liczebne między grupą emigrantów i grupą imigrantów. To że emigrantów było wielokrotnie więcej niż imigrantów przesądziło o stosunkowo niewielkim ujemnym saldzie wymiany kapitału ludzkiego wysokiej jakości na skutek migracji, pomimo że emigranci byli przeciętnie znacznie gorzej wykształceni niż imigranci. Mój „zgrubny” szacunek tego bilansu wyraża się ubytkiem około 17,5 tysięcy mężczyzn oraz około 12 tysięcy kobiet, którzy ukończyli szkołę wyższą, tj. odpowiednio 1,2 i 0,7% osób o takim poziomie wykształcenia w całej populacji, według stanu w momencie spisu.

5. Aktywność ekonomiczna imigrantów

W tej części posłużę się trzema wskaźnikami: wskaźnikiem aktywności zawodowej, wskaźnikiem zatrudnienia i stopą bezrobocia, w każdym wypadku oddzielnie dla mężczyzn i kobiet. Podobnie jak w poprzedniej części dokonam analizy porównawczej dla 10 wybranych (i scharakteryzowanych w części pierwszej) zbiorowości. Dane, które stanowią podstawę dla tej analizy, zawierają tabele A.6, A.9 i A.10 w aneksie.

Przed przedstawieniem wyników analizy muszę wyjaśnić, że sposób konstrukcji wymienionych wyżej wskaźników różni się w niewielkim stopniu od konstrukcji tych wskaźników stosowanych do innych analiz, w tym np. stosowanych przez GUS. I tak, wskaźnik aktywności zawodowej jest tu stosunkiem sumy liczb osób pracujących i bezrobotnych (w obu przypadkach będących w wieku produkcyjnym) do liczby ludności w wieku produkcyjnym, wskaźnik zatrudnienia – stosunkiem liczby osób pracujących będących w wieku produkcyjnym do ogólnej liczby osób w wieku produkcyjnym, zaś stopa bezrobocia – stosunkiem liczby bezrobotnych będących w wieku produkcyjnym do liczby osób aktywnych zawodowo w tymże wieku. W stosunku do konstrukcji tych wskaźników przyjętej np. przez GUS do prezentacji odpowiednich danych NSP 2002 (GUS 2003), w mojej analizie zostały pominięte osoby pracujące w wieku poprodukcyjnym (w ujęciu GUS

wobec tych osób nie przyjęto górnej granicy wieku) oraz bezrobotni w wieku poprodukcyjnym (w ujęciu GUS brano pod uwagę wyłącznie liczących poniżej 75 lat). Spowodowało to niewielkie różnice w zakresie zarówno liczników jak i mianowników między wskaźnikami zastosowanymi w poniższej analizie i np. publikacjach GUS. Uzasadnieniem dla mojej propozycji jest dążenie do uzyskania większego stopnia porównywalności wskaźników między populacją Polski i (zwłaszcza) populacją imigrantów. Ta ostatnia charakteryzuje się bowiem znikomym odsetkiem ludzi w wieku poprodukcyjnym i w związku z tym w gruncie rzeczy brakiem zatrudnienia osób będących w tym wieku.

Na koniec tych uwag wstępnych warto zwrócić uwagę na możliwość zróżnicowania błędów wynikających z różnego w badanych grupach odsetka osób, wobec których nie został ustalony status aktywności ekonomicznej¹⁶. Wartości wskaźników w tabeli A.6 aneksu zostały bowiem ustalone po wyeliminowaniu przypadków (osób), wobec których nie ustalono statusu aktywności ekonomicznej. Jak wynika z tabel A.9 i A.10, w całej populacji odpowiedni odsetek wynosi 3,9 i 4,1% (odpowiednio dla mężczyzn i kobiet), podczas gdy wśród cudzoziemców imigrantów „stałych” – 7,5 i 3,6% i „czasowych” – 10,3 i 8,5%, a imigrantów Polaków – 16,7 i 20,5%. Z tego względu szczególnie obciążone wydają się wskaźniki dla zbiorowości osób przebywających za granicą oraz mieszkańców Polski mających podwójne obywatelstwo (zapewne również w znacznej części przebywających za granicą); w tych zbiorowościach nie ustalono statusu w wypadku od 30 do 70% osób.

Wszystkie trzy zastosowane w analizie wskaźniki aktywności ekonomicznej różnią się silnie w zależności od płci, toteż zostaną scharakteryzowane odrębnie dla mężczyzn i kobiet.

Generalnie, aktywność zawodowa jest relatywnie wysoka wśród mieszkańców Polski i migrantów (zarówno emigrantów jak i imigrantów) będących obywatelami Polski. Co najmniej około 75% mężczyzn w wieku produkcyjnym należy do kategorii zawodowo czynnych; grupy skłonne do migracji charakteryzują się nieco wyższym odsetkiem niż ogół mieszkańców, a najwięcej, bo aż 81% zawodowo czynnych jest wśród migrantów powrotnych. Współczynnik aktywności zawodowej przybiera znacznie niższą wartość w grupie imigrantów „czasowych”; wynosi w niej zaledwie 62%. Wśród kobiet, w każdej z wyróżnionych zbiorowości ten współczynnik jest znacznie niższy aniżeli wśród mężczyzn należących do odpowiedniej zbiorowości. Najniższą, wręcz uderzająco niską aktywnością charakteryzują się emigrantki (38%!). Różnice między poszczególnymi zbiorowościami są w tym wypadku znacznie większe niż wśród mężczyzn od blisko 70% (cała populacja oraz migrantki powrotne) do poniżej 40% (emigrantki oraz imigrantki „czasowe”).

Ogólna konkluzja jest następująca: migracje nie są szczególnie istotnym czynnikiem różnicującym poziom aktywności zawodowej mężczyzn, natomiast w dużym stopniu oddziałują tak w stosunku do kobiet. Różnica w poziomie aktywności zawodowej między mężczyznami a kobietami jest na ogół znacznie większa w wypadku migrantów aniżeli całej populacji, a zatem we współczesnych polskich warunkach migracja „uprzywilejowuje”

¹⁶ Wskaźniki w tabeli A.6 są oczywiście oparte na danych faktycznych, bez dokonywania poprawki ze względu na brak danych o statusie aktywności ekonomicznej.

ekonomicznie mężczyzn i „upośledza” kobiety. Różnica między wartością współczynnika aktywności zawodowej dla mężczyzn i kobiet wśród wszystkich mieszkańców Polski wynosi 7 punktów procentowych, wśród osób z podwójnym obywatelstwem 12 punktów, wśród migrantów powrotnych 13 punktów, wśród imigrantów „stałych” 16 punktów, wśród imigrantów „czasowych” 23 punkty, a wśród emigrantów 39 punktów.

Podobne tendencje występują, jeśli chodzi o zróżnicowanie wskaźnika zatrudnienia. Zdecydowanie wyższe wartości obserwuje się wśród mężczyzn, a najwyższą wśród emigrantów (73% mężczyzn w wieku produkcyjnych pracuje wobec 59% pracujących w całej populacji). Jednakże mężczyźni należący do innych kategorii, nawet imigranci „czasowi” są także zatrudniani relatywnie często. Mężczyźni zatem podejmują migrację, mając w perspektywie kontrakt o pracę lub też są zdeterminowani, by podjąć jakąkolwiek pracę w kraju docelowym migracji. Warto zbadać, dlaczego takiej prawidłowości nie obserwuje się wśród kobiet, przynajmniej w warunkach współczesnej Polski. W pewnym stopniu dużą różnicę między wskaźnikami zatrudnienia mężczyzn – mieszkańców Polski i migrantów (zwłaszcza emigrantów) tłumaczy znacznie wyższy w tej ostatniej grupie udział osób w wieku mobilnym, w którym relatywnie małe znaczenie mają niezarobkowe źródła utrzymania.

Stopa bezrobocia jest, jak wiadomo, bardzo wysoka w Polsce. Wśród ludności Polski w wieku produkcyjnym wynosi (według stanu ustalonego w trakcie NSP 2002) 21,0% wśród mężczyzn i 22,6% wśród kobiet. Jednakże wśród mężczyzn należących do wszystkich grup mobilnych, wyróżnionych w niniejszym badaniu stopa bezrobocia jest niższa od 21%, a nawet znacznie niższa. Najniższy poziom cechuje emigrantów; w tej grupie wynosi 6,0% (przy czym wśród najnowszej fali emigrantów niewiele więcej, bo 7,6%). Zróżnicowanie między pozostałymi grupami jest słabe; najniższa wartość to 10,7% (Polacy z obywatelstwem niemieckim) a najwyższa 14,0% (imigranci „czasowi” przebywający w Polsce długo). Wyjątkiem są powracający migranci, wśród których stopa bezrobocia osiąga 16,5%, co i tak oznacza wydatnie niższy poziom niż w całej populacji.

Inny obraz wyłania się z oglądu stóp bezrobocia kobiet. Wprawdzie emigrantki stosunkowo rzadko (niemal równie rzadko jak mężczyźni należący do tej kategorii) są bezrobotne, ale dotyczy to wyłącznie osób, które wyjechały z Polski przed 1998 r. Emigrantki z najnowszej fali znacznie częściej (ponad dwukrotnie częściej niż mężczyźni) nie mają pracy. Wśród kobiet należących do innych kategorii sytuacja jest niekorzystna (nawet bardziej aniżeli wśród emigrantek, które opuściły Polskę po 1997 r.), przy czym we wszystkich zbiorowościach cudzoziemskich stopa bezrobocia kształtuje się na wyższym poziomie niż wśród wszystkich kobiet mieszkających w Polsce. Trzeba jednak podkreślić, że różnice (nawet w wypadku zbiorowości skrajnej) w stosunku do całej populacji Polski nie są duże, co uprawnia do wniosku, iż w Polsce nie można mówić o dyskryminacji cudzoziemek na rynku pracy.

Podsumowując, z punktu widzenia aktywności zawodowej mobilność, zarówno odpływ jak i napływ, jest czynnikiem korzystnym. Ludzie opuszczający Polskę znajdują za

granicą zatrudnienie łatwiej niż w kraju pochodzenia i zmniejszają presję na krajowym rynku pracy, natomiast imigranci stosunkowo rzadko wykazują skłonność do utrzymywania się ze źródeł niezarobkowych, a ich wysoki wskaźnik zatrudnienia i relatywnie niewielka stopa bezrobocia sugerują, że przybywają do Polski w odpowiedzi na popyt na ich kwalifikacje oraz że raczej uzupełniają polską siłę roboczą niż z nią konkurować. Zastanawiająca jest słaba pozycja kobiet-migrantek na polskim rynku pracy; jest to zagadnienie do zbadania w przyszłości.

IV. Remigracja a transfer kapitału ludzkiego do Polski w okresie transformacji

Agnieszka Fihel, Agata Górny, Ewa Matejko

1. Wstęp

Zjawisku migracji powrotnych Polaków poświęcano stosunkowo niewiele miejsca w rozważaniach nad migracjami międzynarodowymi. Polska przez wiele lat była krajem emigracji netto¹⁷, w związku z tym większość analiz była skoncentrowana na wyjazdach Polaków za granicę. Nie oznacza to jednak, że migracji powrotnych do Polski nie było. Badacze migracji powrotnych do Polski wyróżniają trzy zasadnicze fazy remigracji do Polski (por. Slany/Małek 2002). Faza pierwsza, do 1938 roku, obejmuje remigracje tradycyjne, będące wynikiem masowych migracji Polaków do USA za chlebem w latach 1919-1938. Kolejną fazą remigracji Polaków jest były powroty emigrantów politycznych w okresie socjalizmu w latach 1961-1989. W świetle badań i dostępnych danych statystycznych, dwie powyższe fazy charakteryzowały się bardzo niewielką skalą.

Trzecią fazę remigracji stanowią powroty Polaków w okresie przemian społeczno-gospodarczych po roku 1989. W wyniku tych przemian Polska stała się krajem bardziej atrakcyjnym zarówno dla imigrantów cudzoziemców, jak również Polaków dotąd pozostających poza granicami kraju. Dlatego też, w odróżnieniu od wcześniejszych migracji powrotnych, remigracje po 1989 roku znajdują silne uzasadnienie ekonomiczne. Rozpoczęte przemiany systemowe i gospodarcze wymagały dużej liczby osób dysponujących wyższym wykształceniem, specjalistów z dziedziny ekonomii, bankowości i zarządzania z doświadczeniem na zachodnich rynkach pracy oraz osób z kapitałem gotowych do podjęcia działalności gospodarczej.

Celem tego opracowania jest bliższe przyjrzenie się tzw. trzeciej fazie remigracji, o której informacje można znaleźć w danych z Narodowego Spisu Powszechnego 2002. Będzie to pierwsza próba ilościowego opisu tego zjawisko analizowanego do tej pory głównie za pomocą jakościowych metod badawczych (por. Heffner/Sołdra-Gwiżdż 1997, Iglicka, 2002a, Górny/Osipovič 2006). Najwięcej miejsca poświęcimy remigrantom z wyższym wykształceniem¹⁸, gdyż to oni dysponują szczególnymi kwalifikacjami, umożliwiającymi zajmowanie kluczowych pozycji w poszczególnych sektorach polskiej gospodarki, czy uruchamianie samodzielnej działalności gospodarczej. I to oni właśnie mogą odegrać szczególnie pozytywną rolę w rozwoju gospodarczym swojego kraju ojczystego. Przyjmując taką perspektywę, skoncentrujemy się na miejscu migrantów powrotnych z wyższym

¹⁷ Na podstawie danych GUS w latach 1945, 1952, 1955-1956 oraz 1959 saldo migracji było dodatnie, co jest efektem przyjazdów Polaków, którzy w wyniku zmiany granic po II wojnie światowej stali się mieszkańcami ościennych krajów (Polacy ze Związku Radzieckiego, Czechosłowacji, Niemiec) oraz osób, które w wyniku działań wojennych znalazły się na frontach wojennych między innymi w Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec. Jednak, gdy nie uwzględnimy tych zjawisk, to saldo migracji było i jest ujemne (por. Rocznik Statystyczny GUS, Kępińska, 2006).

¹⁸ Zgodnie z formularzem spisowym przyjmujemy, że osoby wysoko wykształcone, to takie, która posiadają tytuł inżyniera, licencjata, dyplomowanego ekonomisty, bądź tytuł magistra, lekarza lub równorzędne wykształcenie jak również osoby ze stopniem naukowym co najmniej doktora.

wykształceniem w polskiej gospodarce, w wymiarze sektorowym, oraz na ich sytuacji zawodowej oraz ekonomicznej.

2. Niedostatki istniejących danych na temat remigracji do Polski

W statystykach GUS, migracje powrotne są „niewidzialne”, gdyż gromadzone tam dane o napływie z zagranicy do Polski zawierają jedynie informację o kraju, z którego przybyli imigranci. Nie gromadzi się natomiast danych na temat obywatelstwa imigrantów, co ułatwiłoby identyfikację skali migracji powrotnych. Trudny do rozwiązania jest również problem niedoszacowania remigracji wynikający z faktu, że emigranci, opuszczając Polskę, nie wymeldowują się, a więc ich powrót do kraju nie jest zarejestrowany w oficjalnych statystykach (por. Sakson 2002; Jończy 2003¹⁹). Jednocześnie, przyjęta przez GUS definicja imigranta jako osoby, która przybyła do Polski i zameldowała się w rejestrze zamieszkałych w Polsce implikuje dalsze niedoszacowanie skali imigracji, gdyż w wielu wypadkach imigranci nie meldują się. Pewnym punktem odniesienia do określenia skali migracji mogą być nieoficjalne szacunki GUS, cytowane przez Krystynę Iglicką i mówiące o tym, iż około połowa imigrantów zameldowanych w Polsce to Polacy, którzy wrócili z zagranicy (Iglicka 2002b).

W konsekwencji, ograniczone do metod jakościowych badania nad migracjami powrotnymi do Polski bazowały na wywiadach pogłębionych z powracającymi Polakami, zogniskowanych wywiadach grupowych, wywiadach z ekspertami oraz liderami społeczności polonijnych. Informacje uzyskane w ten sposób umożliwiały identyfikację uwarunkowań, konsekwencji i mechanizmów rządzących migracjami powrotnymi. Nie pozwalały jednak podjąć próbę ilościową opisu zjawiska remigracji do Polski.

3. Migracje powrotne – kwestie definicyjne

Pojęcie migracji powrotnych w literaturze tematu nie jest jednolicie definiowane, co wskazuje na jego złożoność. Jak już zostało wspomniane, w dotąd przeprowadzonych w Polsce badaniach nad tym zjawiskiem dokonywano analiz jakościowych, które w dużej mierze ze względów metodologicznych, były skoncentrowane na charakterystycznych pod względem miejsca zamieszkania w Polsce oraz kraju dotychczasowego pobytu, grupach migrantów powrotnych.

W badaniu nad powrotami z Niemiec na Górnym Śląsku Krystiana Heffnera i Teresy Sołdry-Gwiżdż, za migranta powrotnego została uznana osoba, która mieszkała na terenie Górnego Śląska bądź ma bliskie i bezpośrednie powiązania rodzinne z Polską, jest potomkiem osób, które zamieszkiwały ten teren oraz osobą powracającą na emeryturę. (Heffner/Sołdra-Gwiżdż 1997, str. 5-8). Silniej akcentowany jest tu aspekt regionalny oraz istnienie powiązań rodzinnych, niż kwestie formalno-prawne związane z powrotem.

¹⁹ Jończy migrantów, którzy nie wymeldowali się z Polski nazywa migrantami zawieszonymi.; więcej w: Jończy R. (2003).

Niewątpliwie związane jest to z historią tego regionu, który przed II wojną światową znajdował się w granicach III Rzeszy oraz posiadaniem przez remigrantów dwóch obywatelstw polskiego i niemieckiego (więcej na ten temat poniżej).

Bardziej sformalizowaną definicję stosuje Krystyna Iglicka (2002), która w badaniu nad przyczynami i skutkami migracji powrotnych z USA, Wielkiej Brytanii i Niemiec za remigranta uznaje osobę, która „urodziła się w Polsce, wyjechała za granicę w celu osiedlenia się (bez względu czy decyzję tę podjęła sama, czy na przykład podejmowali ją za nią rodzice) i wróciła do Polski po 1989 roku” (Iglicka 2002, str. 23-24). Definicja ta nakłada warunek urodzenia się w Polsce, co wyklucza z kategorii remigrantów osoby, które urodziły się za granicą, a posiadają obywatelstwo polskie jako dzieci co najmniej jednego obywatela polskiego. Przyjęta przez Agatę Górny i Dorotę Osipovič w badaniach nad przedstawicielami drugiego pokolenia brytyjskich Polaków definicja remigranta już uwzględnia przyjazdy do Polski przedstawicieli drugiego pokolenia brytyjskich Polaków, czyli dzieci polskich emigrantów z Wielkiej Brytanii, tym samym poszerzając definicję remigranta powrotnego o osoby, które nie urodziły się w Polsce. Wokół definiowania przyjazdów brytyjskich Polaków drugiego pokolenia jako migrantów powrotnych istnieje dyskusja, czy można je uznać za powroty, czy też imigracje Brytyjczyków (Górny/Osipovič 2006). Za takim podejściem do przyjazdów przedstawicieli drugiego pokolenia brytyjskich Polaków przemawia fakt, że członkowie tej zbiorowości wychowywali się w szczególnej atmosferze środowiska polskiej emigracji w Wielkiej Brytanii, dla której wyjazd z Polski ze względu na sytuację polityczną w kraju był koniecznością. Stąd też w środowisku tym pielęgnowano wartości patriotyczne, polską kulturę i marzenie o powrocie do Polski; angażowano się na emigracji w sprawy polskiej polityki. Złożyło się to na przekazywanie młodemu pokoleniu postawy zainteresowania i troski o ojczyznę rodziców. (Górny/Kolankiewicz 2002, Górny/Osipovič 2006).

Przedstawione powyżej określenia migracji powrotnej, pozwalają wyodrębnić istotną cechę wspólną remigrantów wyróżniającą ich spośród wszystkich imigrantów. Poza faktem powrotu do kraju ojczystego, jest nią fakt posiadania polskiego obywatelstwa. Dlatego też, biorąc pod uwagę szereg ograniczeń tego podejścia, fakt posiadania przez imigranta obywatelstwa stał się kluczem do wyłonienia remigrantów spośród wszystkich imigrantów przybyłych do Polski.

W tym opracowaniu, przyjmuje się zatem, iż remigrantem jest osoba, która przybyła na stałe do Polski w latach 1989-2002²⁰ zza granicy, posiadająca tylko obywatelstwo polskie bądź obywatelstwo polskie i obywatelstwo innego kraju, niezależnie od miejsca urodzenia. Jednocześnie analizy ograniczają się do osób, które w momencie przeprowadzania Spisu były obecne w Polsce, gdyż przede wszystkim remigranci, którzy przebywają *de facto* w Polsce mogą stać się aktorami społecznymi i ekonomicznymi i tylko oni stają przed wyzwaniami adaptacji na polskim rynku pracy i w polskim społeczeństwie.

²⁰ Taki okres został uwzględniony w spisie.

Na uwagę zasługuje fakt, że w Spisie widoczna jest grupa Polaków, którzy przyjechali z Kazachstanu oraz Ukrainy i Rosji. W wypadku Kazachstanu mówimy przede wszystkim o repatriantach, podczas gdy osoby przybyłe z Ukrainy i Rosji to zapewne w znacznej części cudzoziemcy, którzy naturalizowali się w Polsce. Te dwie grupy nie odpowiadają klasycznej definicji remigranta. Niemniej, ich udział w całkowitej populacji remigrantów jest stosunkowo niski i nie przekracza 10%²¹. Dlatego, naszym zdaniem, przy wszystkich ograniczeniach i trudnościach w zidentyfikowaniu populacji remigrantów, przyjęcie kryterium posiadania polskiego obywatelstwa wydaje się najlepszym rozwiązaniem w świetle charakterystyk współczesnego napływu do Polski i niewielkim wskaźniku naturalizacji wśród cudzoziemców przebywających w Polsce (por. Górny, 2006 w druku).

4. Wybrane charakterystyki remigracji i remigrantów

4.1. Uwagi wstępne - zasięg i charakter zjawiska

Według wyników NSP 2002, w okresie od 1989 do połowy 2002 roku przyjechało do Polski 85 525 osób. Wśród nich aż 69 686 posiadało polskie obywatelstwo, z czego 24 548 osób było podwójnymi obywatelami. Nie ulega wątpliwości, że, w świetle wyników Spisu, remigracja stanowi istotny komponent napływu do Polski. Co więcej, znaczna grupa remigrantów to osoby z podwójnym obywatelstwem, czyli takie, które albo przebywały długi czas, umożliwiając naturalizację, w kraju docelowym, za granicą bądź urodziły się poza Polską²². Na uwagę zasługuje także fakt, że blisko jedna trzecia remigrantów – polskich obywateli – przebywała w momencie Spisu już ponownie za granicą, czyli stała się re-emigrantami²³. Grupa remigrantów obecna w trakcie Spisu w Polsce objęła natomiast 50 074 osoby.

Aż 27% remigrantów przebywających w momencie spisu w Polsce to podwójni obywatele. Dominują wśród nich obywatele polsko-niemieccy w liczbie 3 356 stanowiący 25% remigrantów z podwójnym obywatelstwem. Pozostałe istotne grupy to obywatele polsko-amerykańscy (2 968 osób), polsko-kanadyjscy (1 164 osoby), a także polsko-australijscy (773 osób). Widoczny jest również udział Polaków z obywatelstwami krajów Europy Zachodniej (Wielka Brytania, Włochy, Francja itd.).

Opierając się na wynikach wcześniejszych badań nad remigracją do Polski (por. Iglicka 2002a), wyodrębniamy w tym raporcie trzy różniące się szeregiem charakterystyk, w tym charakterystyk migracyjnych, kategorie remigrantów. Składają się na nie: osoby z wyłącznie polskim obywatelstwem oraz dwie podgrupy podwójnych obywateli. Wśród tych ostatnich wyróżniają się: 1) reprezentanci mniejszości niemieckiej uprawnieni do obywatelstwa niemieckiego jako potomkowie autochtonów zamieszkujących ziemie przynależące do

²¹ Co więcej część z nich to zapewne klasyczni remigranci.

²² Możliwe są również inne scenariusze (np. odziedziczenie obcego obywatelstwa przez mieszkające w Polsce dzieci byłych emigrantów), ale można przyjąć, że takie przypadki były w mniejszości wśród remigrantów.

²³ Re-emigrant to osoba, która wyemigrowała, wróciła do kraju rodzinnego, po czym ponownie podjęła migrację. Tę kolejną migrację można nazywać re-emigracją (por. Gmelch 1980).

Niemiec przed II wojną światową oraz 2) osoby posiadające doświadczenia emigracyjne w krajach tradycyjnie wybieranych jako docelowe przez Polaków w XX wieku.

4.2. Wybrane aspekty remigracji

W okresie od 1989 roku do połowy 2002 roku, liczba powrotów rejestrowanych w skali jednego roku była stosunkowo stabilna z niewielkim wzrostem zaobserwowanym w ciągu ostatnich 4-5 lat (tabela A.33 aneksu). Wzrost ten należy jednak zapewne traktować w kategoriach „nadreprezentacji” osób, które przyjechały w ostatnich latach i nie opuściły Polski do momentu przeprowadzania spisu. Trzeba bowiem pamiętać, że współczesne (re)migracje rzadko wiążą się z definitywnym i jednokierunkowym przemieszczaniem. Trzeba je traktować w kategoriach strategii „przestrzenno-czasowych”, które mogą ulegać zmianie i przedefiniowaniu w trakcie trwania migracji (Malmberg 1997).

W wypadku podwójnych obywateli, duży udział remigrantów, którzy przybyli w późnych latach 1990. i na początku 2000. jest szczególnie widoczny. Inne badania, wprawdzie o charakterze jakościowym, nie wskazują natomiast na zauważalny wzrost napływu tej kategorii osób w tym okresie (por. Górny/Osipovič 2006). W oparciu o wyniki Spisu, można zatem pokusić się o stwierdzenie, że powroty osób posiadających wyłącznie polskie obywatelstwo wyglądają na „bardziej stabilne”. Innymi słowy, wiele wskazuje na to, że w wypadku osób z wyłącznie polskim obywatelstwem pozostanie na dobre w Polsce po remigracji jest bardziej prawdopodobne niż w grupie podwójnych obywateli. Nie bez znaczenia jest tu zapewne fakt, że osoby te częściej, niż podwójni obywatele powracają do rodziny w Polsce bądź na emeryturę (por. Górny/Kolankiewicz 2002).

Najwięcej osób powróciło do Polski z Niemiec (27%), (tabela A.39 aneksu), co wobec masowej emigracji do Niemiec w latach 1980., a także później, nie jest zaskakującym wynikiem. Wśród osób z polskim i niemieckim obywatelstwem odsetek remigrantów z Niemiec był szczególnie wysoki – 99%. Drugie miejsce po Niemczech zajmują Stany Zjednoczone (17%), wśród podwójnych obywateli aż 29% powróciło ze Stanów Zjednoczonych. W tej grupie popularna jest również Kanada – 14% powróciło z tego kraju. Inne istotne kraje to typowe kraje emigracji Polaków: Włochy, Wielka Brytania i Francja. Bez wątplenia związek pomiędzy krajem poprzedniego zamieszkania remigranta oraz jego obcym obywatelstwem, w wypadku podwójnych obywateli, jest bardzo silny.

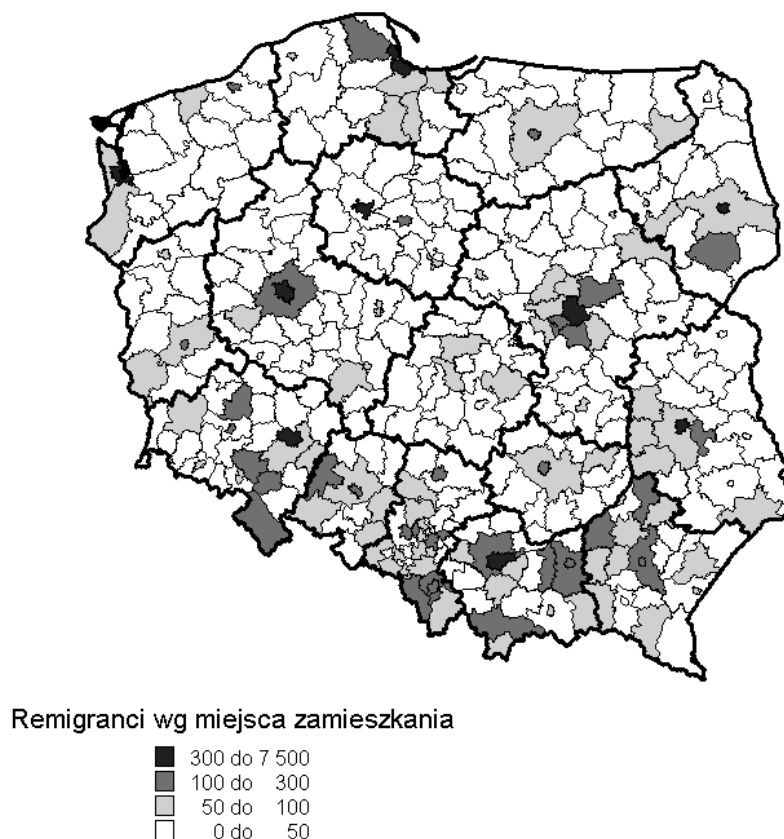
Warto też zastanowić się nad miejscem urodzenia osób powracających do Polski w latach 1990. i na początku 2000. Według wyników spisu, blisko dwie trzecie z nich urodziło się w Polsce, przy czym udział ten jest wyższy wśród osób posiadających wyłącznie obywatelstwo polskie – 71% (tabela A.36 aneksu). Aż 41% obywateli polsko-niemieckich urodziło się w Niemczech, co wskazuje, że zjawisko remigracji z Niemiec uchwycone w danych spisowych, choć w części oddaje obraz „rzeczywistej remigracji”, która jest powrotem do kraju pochodzenia po dłuższym pobycie za granicą. Problemem, w wypadku polsko-niemieckich obywateli, jest bowiem to, że bardzo często uczestniczą oni

w wahadłowej migracji pomiędzy Polską a Niemcami, która nie powinna być mylona z migracją powrotną, a często jest mylona (por. także Heffner/Solga 1999, Jończy 2003). Udział osób urodzonych w Polsce jest natomiast bardzo niski w grupie osób z podwójnym, nie-niemieckim, obywatelstwem – 44%. Najwięcej remigrantów urodziło się w Stanach Zjednoczonych – 15% – oraz Kanadzie – 5%. W wypadku podwójnych obywateli mamy zatem często do czynienia z „powrotami” potomków polskich emigrantów.

4.3. Geografia remigracji

Wszystko wskazuje na to, że remigranci powracają przede wszystkim do miast, gdyż aż 81% z nich mieszkało w momencie Spisu w miastach (tabela A.41 aneksu). Najczęściej osiedlali się oni w czterech województwach - mazowieckim, śląskim, małopolskim i dolnośląskim – w których zamieszkała połowa remigrantów. Przy czym magnesami przyciągającymi remigrantów do tych województw są jak się wydaje przede wszystkim wielkie miasta: Warszawa, Kraków oraz Wrocław (mapa IV.1). Poza tymi trzema miastami remigranci chętnie przyjeżdżają także do Trójmiasta i Poznania. Nie ulega wątpliwości, że atrakcyjność tych miast wiąże się z chłonnością ich rynków pracy.

Mapa IV.1. Remigranci według powiatu zamieszkania, 2002 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Narodowego Spisu Powszechnego 2002

Wyróżniające się skupiska migrantów powrotnych obserwuje się także w południowo-zachodnich i południowych regionach kraju. Są to obszary nasilonej emigracji do Niemiec i innych krajów Europy Zachodniej. Warto podkreślić, że Podkarpacie posiada sięgające XIX wieku tradycje emigracji do USA, która w latach 1990. straciła na znaczeniu, ustępując miejsca kierunkom europejskim (por. Jaźwińska 2001). W wypadku tych regionów mamy zatem najwyraźniej do czynienia z powrotami do miejscowości/regionów pochodzenia remigrantów. W wypadku remigracji do dużych miast, o wyborze miejsca docelowego w Polsce decydują bez wątpienia częściej względy ekonomiczne (zwłaszcza możliwości uzyskania pracy), a nie miejsce urodzenia/pochodzenia.

Stopień koncentracji przestrzennej remigrantów z wyższym wykształceniem jest dużo silniejszy niż wszystkich remigrantów ogółem. Aż 90% z nich mieszka w miastach, a co trzeci na Mazowszu, a ściślej – w Warszawie lub przylegających do niej powiatach (mapa IV.2). Do innych miast, w których mieszka duża liczba remigrantów z wyższym wykształceniem, zalicza się Kraków, Wrocław, Poznań, Trójmiasto, Lublin. W powiatach niezurbanizowanych, na północy i w centrum kraju, obecność remigrantów jest marginalna. Nie ulega wątpliwości, że dla osób z wyższym wykształceniem miasta stanowią szczególnie atrakcyjne rynki pracy, gdyż to przede wszystkim tam wysokie kwalifikacje mogą być odpowiednio docenione.

Mapa IV.2. Remigranci z wyższym wykształceniem według powiatu zamieszkania, 2002.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Narodowego Spisu Powszechnego 2002

4.4. Cechy społeczno-demograficzne remigrantów

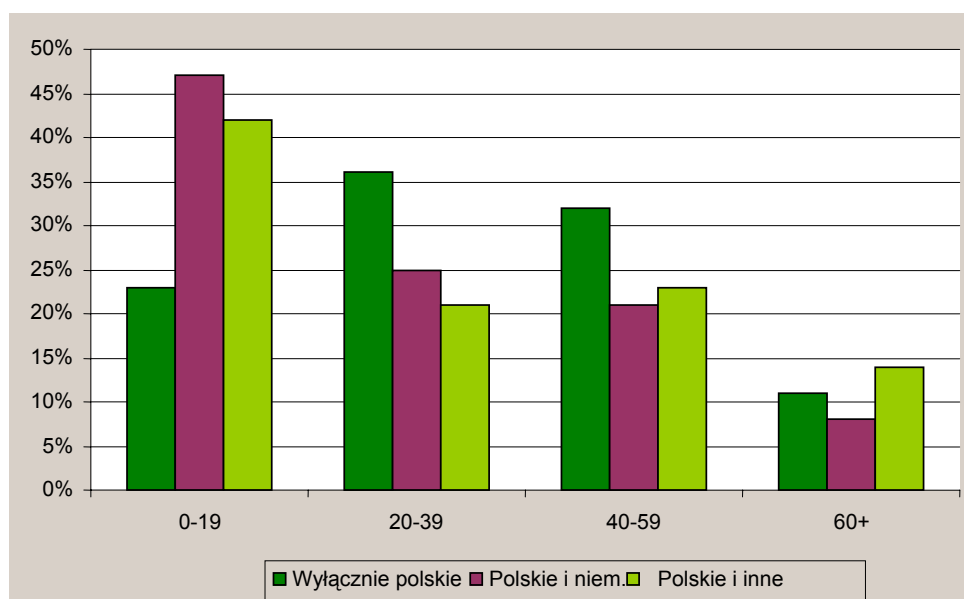
Według danych ze Spisu, remigranci przyjeżdżający do Polski są bardzo dobrze wykształceni. Wynik ten pozostaje w zgodzie z obserwacjami poczynionymi w innych badaniach na temat migracji powrotnych (por. Iglicka 2002a). Aż 62% z nich ma co najmniej średnie wykształcenie, z czego połowa to osoby z wykształceniem wyższym. Są to wskaźniki zdecydowanie lepsze niż dla całej populacji Polaków. Najgorzej, wśród remigrantów, wypadają obywatele polsko-niemieccy: tylko 15% z nich ma wykształcenie wyższe. Najlepiej wykształceni są natomiast podwójni obywatele, z obywatelstwem innym niż niemieckie, aż 33% z nich ma wyższe wykształcenie. Osoby z tylko polskim obywatelstwem ustępują im tylko w niewielkim stopniu z 30% udziałem osób z wyższym wykształceniem (tabela A.14 aneksu).

Rozkład płci wśród migrantów powrotnych jest równomierny. Znikomą przewagę mężczyzn obserwujemy wśród obywateli polsko-niemieckich: 54%. Większa przewaga mężczyzn zarysowuje się natomiast kiedy weźmiemy pod uwagę tylko populację osób z wyższym wykształceniem. Dotyczy to jednak tylko osób z podwójnym obywatelstwem. 63% obywateli polsko-niemieckich z wyższym wykształceniem to mężczyźni, podczas gdy wśród pozostałych podwójnych obywateli ten odsetek wynosi 53% (tabela A.12 aneksu)

Wśród remigrantów jest znaczna grupa osób w średnim wieku (30-49 lat), stanowią oni 40% omawianej populacji. Zatem migranci powrotni to, w znacznej części, osoby, które powróciły do Polski już z pewnym bagażem doświadczenia zawodowego zdobytego w całości lub częściowo za granicą. W kwestii wieku można jednak zaobserwować istotne różnice pomiędzy osobami wyłącznie z polskim obywatelstwem i podwójnymi obywatelami (tabela A.17 aneksu).

Przewaga osób w średnim wieku widoczna jest przede wszystkim wśród osób z wyłącznie polskim obywatelstwem (44%). W grupie podwójnych obywateli udział osób w wieku 30-49 jest widocznie niższy: 32% dla obywateli polsko-niemieckich oraz 28% dla pozostałych podwójnych obywateli. Jak widać na rysunku IV.1, odsetek osób w obrębie szerzej zakreślonych przedziałów wiekowych – 20-39 oraz 40-59 – również jest wyższy w grupie osób z wyłącznie polskim obywatelstwem niż w grupie podwójnych obywateli.

Rysunek IV.1. Migranci powrotni według wieku (w latach) i obywatelstwa (odsetki)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Narodowego Spisu Powszechnego 2002

Podwójni obywatele to przede wszystkim osoby bardzo młode. Aż 46% polsko-niemieckich obywateli nie osiągnęło wieku 20 lat. Wśród pozostałych podwójnych obywateli jest to 42%. Jednocześnie, obserwujemy nadreprezentację osób starszych w grupie podwójnych obywateli z obywatelstwem nie-niemieckim. Wszystko wskazuje na to, że wśród osób z wyłącznie polskim obywatelstwem przeważają remigranci, którzy powrócili do Polski po kilku bądź kilkunastoletnim pobycie za granicą, podczas gdy powracający podwójni obywatele to przede wszystkim dzieci emigrantów, a także nierzadko osoby sędziwe, które spędziły na emigracji znaczną część swego życia.

Struktura rodzin remigrantów wnosi pewne dodatkowe informacje na temat wzorców migracji do Polski w latach 1990. i na początku 2000. Trzeba jednak pamiętać, że uzyskane w spisie informacje na temat rodziny remigrantów nie dotyczą ogólnej sytuacji rodzinnej respondentów, a jedynie rodziny przebywającej w Polsce w momencie spisu. Remigranci to przede wszystkim osoby pozostające w związkach małżeńskich i posiadające dzieci – 51%. Jedynie wśród podwójnych obywateli z obywatelstwem nie-niemieckim odsetek takich osób jest widocznie niższy – 45%. Może to wynikać ze znacznego udziału osób młodych w tej grupie w połączeniu z późnym wiekiem zawierania małżeństw w krajach zachodnich, z których najczęściej powracały opisywane osoby²⁴ (tabela A.21 aneksu).

Wśród remigrantów obserwujemy również stosunkowo duży udział osób samotnie wychowujących dzieci – 21%. Dla podwójnych obywateli jest on nawet wyższy – 25%²⁵. Rozpad związków małżeńskich w tej grupie może być z jednej strony efektem mobilności międzynarodowej jednego z partnerów. Z drugiej strony, to migracja może być efektem

²⁴ Wśród osób z obywatelstwem polsko-niemieckim – Ślązaków – wiek zawierania małżeństw jest bez wątpienia niższy niż w rozwiniętych krajach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej.

²⁵ Odsetek ten jest taki sam dla obywateli polsko-niemieckich oraz dla pozostałych podwójnych obywateli.

rozpadu związku małżeńskiego. Jest to częsty powód powrotu do kraju rodzinnego, na co wskazują badania nad migracjami powrotnymi realizowane w Polsce i innych krajach (por. np. Górny/Osipovič 2005). To wskazywałoby na istotne znaczenie czynników rodzinnych w remigracji do Polski.

Podsumowując, remigranci powracający do Polski to osoby bardzo dobrze wykształcone w wieku sugerującym posiadanie doświadczenia zawodowego zdobytego na emigracji, które można z korzyścią dla remigrantów i polskich pracodawców wykorzystać w Polsce. Duży odsetek osób samotnie wychowujących dzieci wśród remigrantów pozwala przypuszczać jednak, że widoczna część powrotów do Polski może być uwarunkowana względami rodzinnymi, w szczególności rozpadem rodzin remigrantów za granicą i możliwością uzyskania wsparcia w organizacji samotnego rodzicielstwa z udziałem rodziny i bliskich w Polsce. W konsekwencji do Polski wracają również młodzi Polacy urodzeni za granicą.

5. Aktywność ekonomiczna remigrantów z wyższym wykształceniem

Grupa remigrantów obecnych w momencie spisu w Polsce legitymujących się wyższym wykształceniem liczy ponad 12 tysięcy osób. W znakomitej większości osoby te pozostają aktywne ekonomicznie: 9 155 (75%) remigrantów z wyższym wykształceniem pracuje, zaś 992 (8%) poszukuje zatrudnienia (tabele A.22, A.23 aneksu). Tym samym stopień aktywności zawodowej remigrantów z wyższym wykształceniem jest większy niż w całej grupie remigrantów: wśród tych pierwszych odsetek osób nieaktywnych zawodowo (nie pracują i nie zamierzają podjąć zatrudnienia) wynosi 17%, natomiast wśród tych drugich jest on dwukrotnie większy: 35%²⁶.

Zatrudnieni remigranci z wyższym wykształceniem pracują przede wszystkim w sektorze prywatnym (5 504 osoby, czyli 61%). Analogiczna struktura zatrudnienia jest nieco inna dla wszystkich zatrudnionych remigrantów, bez względu na wykształcenie (tabela A.24 aneksu): w sektorze prywatnym pracuje 70% osób, zaś publicznym – 26%. Jedną z przyczyn tego może być fakt, iż w sektorze publicznym częściej niż w prywatnym wymaga się od pracowników formalnego wykształcenia.

W sumie ponad 7 tysięcy remigrantów z wyższym wykształceniem pracuje na wysokich stanowiskach: wyższych urzędników, kierowników, specjalistów. Mimo iż liczba ta jest znikoma w skali całego rynku pracy, kategoria ta stanowi 80% wszystkich pracujących remigrantów z wyższym wykształceniem (oraz 48% pracujących remigrantów bez względu na wykształcenie).

Remigranci z wyższym wykształceniem zajmują najważniejsze stanowiska na rynku pracy jako pracownicy zatrudnieni w pełnym wymiarze godzin (por. tabela A.26, A.27

²⁶ Tym samym stopa aktywności ekonomicznej dla remigrantów z wyższym wykształceniem wynosi 83%, zaś dla wszystkich remigrantów – 65%. Dla porównania, według danych zawartych na stronie Głównego Urzędu Statystycznego (<http://www.stat.gov.pl/>), ogólnopolska stopa aktywności ekonomicznej jest z wielu przyczyn, między innymi innej struktury wiekowej całej populacji Polski, dużo niższa - wynosiła ona w 2005 roku 55%.

aneksu). Rzadziej niż wszyscy remigranci (bez względu na wykształcenie) są oni pracodawcami (9% zatrudnionych remigrantów z wyższym wykształceniem wobec 11% wszystkich zatrudnionych remigrantów) oraz rzadziej pracują na własny rachunek (13% wobec 18%).

Duży stopień aktywności zawodowej remigrantów z wyższym wykształceniem oznacza, iż większość z nich utrzymuje się z własnych zarobków. Są one głównym źródłem utrzymania dla 72% osób, przy czym analogiczny odsetek wśród wszystkich remigrantów²⁷ wynosi 54% (por. tabela A.31 aneksu). Zarobki remigrantów z wyższym wykształceniem osiągane są wyłącznie poza rolnictwem - jedynie 6% osób utrzymuje się z pracy w gospodarstwach rolnych.

Spośród niezarobkowych źródeł utrzymania remigrantów z wyższym wykształceniem można wymienić zarobki innych osób (11%) oraz emeryturę (7%). Udział osób utrzymujących się z renty, zasiłku z pomocy społecznej lub zasiłku dla bezrobotnych jest bardzo mały. Oznacza to, iż sytuacja materialna remigrantów z wyższym wykształceniem jest stosunkowo dobra, chociażby w porównaniu z całą grupą remigrantów²⁸, w której 11% osób deklaruje jako główne źródło utrzymania emeryturę, 5% - rentę, 3% zasiłek dla bezrobotnych lub z pomocy społecznej, a 20% – zarobki innych osób.

Remigranci z wyższym wykształceniem różniący się posiadanymi obywatelstwami – Polacy z jednym obywatelstwem *versus* Polacy z podwójnym obywatelstwem - różnią się także charakterystykami aktywności zawodowej. Istnieją dwie zasadnicze różnice. Po pierwsze, remigranci posiadający wyłącznie polskie obywatelstwo są bardziej aktywni zawodowo: 85% z nich jest aktywnych ekonomicznie (zatrudnieni lub bezrobotni) w porównaniu z 77% obywateli podwójnych. Po drugie, osoby legitymujące się podwójnym obywatelstwem częściej niż Polacy z jednym obywatelstwem pracują na własny rachunek lub są pracodawcami (28% wobec 22%), a rzadziej są pracownikami zatrudnionymi w pełnym wymiarze godzin (61% wobec 71%). Wpływa to na strukturę zatrudnienia według sektorów gospodarczych: w sektorze publicznym pracuje 40% wyłącznie polskich obywateli oraz 25% podwójnych obywateli, natomiast w sektorze prywatnym, odpowiednio – 58% oraz 70%.

Sytuacja osób z wyższym wykształceniem na polskim rynku pracy jest z reguły o wiele lepsza niż pozostałych osób. Absolwenci studiów wyższych w mniejszym stopniu zagrożeni są bezrobociem oraz, średnio rzecz biorąc, szybciej znajdują zatrudnienie (Socha, Sztanderska 2000). Podobnie jest z remigrantami przebywającymi w Polsce w momencie przeprowadzenia spisu.

W wypadku remigrantów z wyższym wykształceniem stopa bezrobocia wynosi 10%, zaś wszystkich remigrantów - aż 21% (por. tabela A.25 aneksu), co zbliżone jest do ogólnopolskiej stopy bezrobocia w 2002 roku²⁹. Jednak, bezrobocie remigrantów z wyższym wykształceniem jest dla znacznej części osób krótkookresowe – 670 osób (71%) szuka pracy krócej niż rok, a 440 osób, czyli 47%, krócej niż pół roku. Przeciętny okres szukania

²⁷ W wieku 20 lat i więcej.

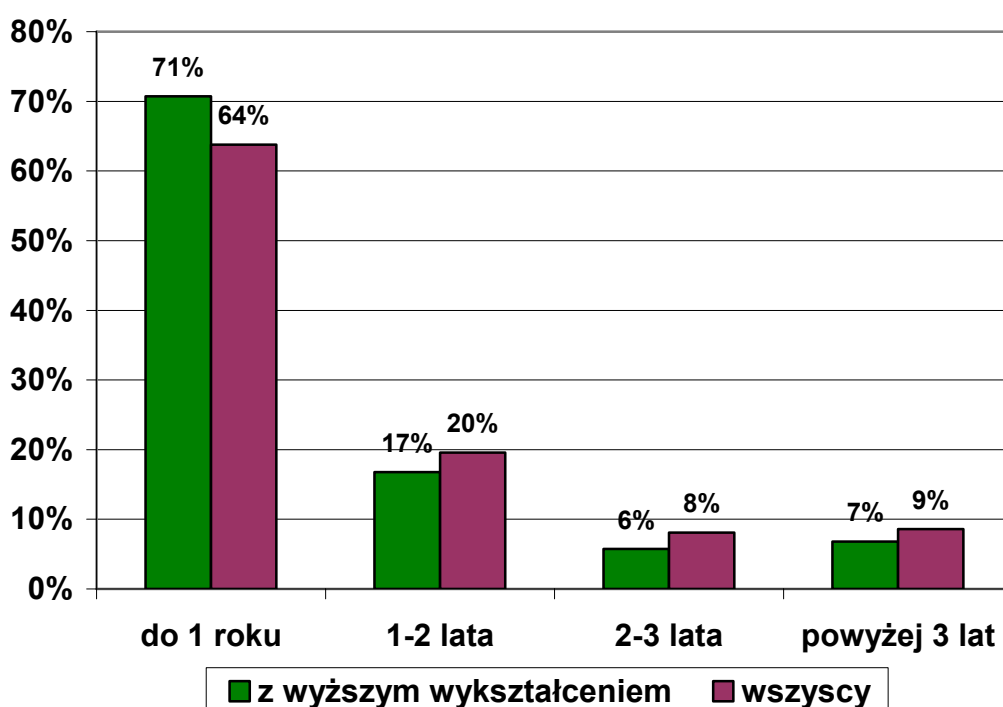
²⁸ W wieku 20 lat i więcej.

²⁹ Według Narodowego Spisu Powszechnego ogólnopolska stopa bezrobocia w 2002 roku wynosiła 20%.

zatrudnienia dla wszystkich remigrantów jest nieco dłuższy: 64% wszystkich remigrantów szuka zatrudnienia do 1 roku, zaś co dziesiąty (9%) przynajmniej 3 lata (por. rysunek IV.2). Średni okres szukania zatrudnienia wynosi dla remigrantów z wyższym wykształceniem rok, dla wszystkich remigrantów 1,2 roku, natomiast, dla porównania, dla wszystkich polskich bezrobotnych 1,5 roku według danych z 2006 roku (GUS 2006).

Spośród tysiąca bezrobotnych remigrantów z wyższym wykształceniem jedynie co dziesiąty utrzymuje się z zasiłku dla bezrobotnych. Pozostali są utrzymywani przez osoby z gospodarstwa domowego (47%), spoza gospodarstwa domowego (14%) lub czerpią dochód z innego niezarobkowego źródła utrzymania (11%).

Rysunek IV.2. Okres poszukiwania zatrudnienia przez bezrobotnych remigrantów z wyższym wykształceniem oraz wszystkich bezrobotnych remigrantów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Narodowego Spisu Powszechnego 2002

Ogólnie można więc stwierdzić, że sytuacja zawodowa, a zapewne i materialna remigrantów z wyższym wykształceniem jest bardzo korzystna. Są to w większości pracownicy zatrudnieni na ważnych stanowiskach: specjaliści, kierownicy i wyżsi urzędnicy. Zdecydowana większość osób zatrudniona jest w pełnym wymiarze godzin, a praca stanowi dla nich główne źródło dochodu. Skala bezrobocia oraz bierności zawodowej w tej grupie jest dużo niższa w porównaniu z pozostałymi remigrantami.

6. Podsumowanie

W świetle danych ze spisu, nie ulega wątpliwości, że remigracja przeważa nad imigracją cudzoziemców w całkowitym napływie do Polski. W remigracji trzeba jednak wyodrębnić jej trzy różniące się między sobą komponenty: przyjazdy osób z wyłącznie polskim obywatelstwem, obywateli polsko-niemieckich oraz podwójnych obywateli z obywatelstwem nie-niemieckim.

Najliczniejsze grupy remigrantów przyjechały do Polski z Niemiec, Stanów Zjednoczonych i Kanady. Przy czym, remigracja Polaków z tylko jednym paszportem wydaje się bardziej „definitywna”, podczas gdy podwójni obywatele są bardziej skłonni do ponownej emigracji z Polski. Jednocześnie udział osób urodzonych poza Polską jest bardzo wysoki wśród podwójnych obywateli, co zapewne warunkuje mniejsze prawdopodobieństwo definitywnego powrotu do Polski w wypadku tych osób.

W naszym przekonaniu nie ulega wątpliwości, że czynniki ekonomiczne odegrały ważną rolę w opisywanym strumieniu remigracyjnym. Ogromne zapotrzebowanie na wysokokwalifikowanych pracowników kształconych na Zachodzie, bądź z zachodnim doświadczeniem zawodowym, w Polsce w latach 1990. gwarantowało dobrze wykształconym remigrantom korzystne oferty pracy w kraju rodzinnym. Jednocześnie, powracający migranci osiedlali się przede wszystkim w dużych polskich miastach, gdzie, jak wiadomo, wysokie kwalifikacje mogą być szczególnie dobrze opłacane. Nie przypadkowo koncentracja w miastach jest szczególnie widoczna w wypadku remigrantów z wyższym wykształceniem.

Jeżeli chodzi o wpływ jaki remigranci mogą mieć na rozwój gospodarczy w Polsce, to analiza danych NSP 2002 przyniosła obiecujące wyniki. Okazuje się, że remigranci są bardzo aktywni zawodowo i dotyczy to przede wszystkim remigrantów z wyższym wykształceniem. Jednocześnie blisko połowa wszystkich remigrantów oraz 80% remigrantów z wyższym wykształceniem zajmuje eksponowane stanowiska: wyższych urzędników, kierowników i specjalistów. Choć zagadnienie to wymaga bardziej wyrafinowanej analizy, powyższe wyniki są wiele mówiącymi wskaźnikami pozytywnego znaczenia, jakie mogli odegrać (i ciągle mogą odgrywać) remigranci w rozwoju polskiej transformującej się gospodarki.

Na koniec warto poczynić pewną uwagę metodologiczną. Wykorzystując dane ze spisu, nie udało się uniknąć problemów niedoszacowania remigracji do Polski związanych z faktem, że wielu emigrantów nie wyrejestrowuje się ze stałego meldunku w Polsce, więc nie może stać się remigrantami, kiedy powrócą do Polski. Ponadto wzięte zostały pod uwagę tylko osoby powracające na stałe, czyli zrezygnowaliśmy z napływu imigrantów czasowych, co do których trudno by było ustalić, czy przyjechali z planem pozostania na dłużej, czy Polska stanowi dla nich tylko krótki etap w ich strategii migracyjnej. Niemniej, możliwość zidentyfikowania obywatelstwa imigrantów, jaką po raz pierwszy dawał spis, pozwoliła na pewne przybliżenie się do realnego obrazu ilościowego zjawiska remigracji do Polski w latach 1990. i na początku 2000.

V. Studenci obcokrajowcy

Renata Stefańska

1. Wprowadzenie

Zjawisko migracji do Polski cudzoziemców w celu podejmowania studiów ma długą tradycję. Choć nigdy nie przybrało ono rozmiarów masowych, to jednak w ostatnich latach obserwujemy jego wyraźną tendencję wzrostową. O ile do przełomu ustrojowego w 1989 r. liczba studentów z zagranicy w zasadzie nie przekraczała – z nielicznymi wyjątkami³⁰ – 3 000 (Chilczuk 2001), o tyle w kolejnych latach dynamicznie rosła – od 4 976 w roku akademickim 1991/92 do 10 092 w roku akademickim 2005/06. Temu ponad dwukrotnemu wzrostowi towarzyszył spadek odsetka cudzoziemców w ogólnej liczbie studiujących – od 1968 r. wynosił on około 1% (Mucha 2005), podczas gdy w ostatnich latach kształtował się on w granicach do 0,5%. W porównaniu do innych krajów rozwiniętych liczba studentów z zagranicy na 1 000 studiujących w Polsce jest znikoma (OECD 2002, za: Okólski, Kaczmarczyk 2005). O ile do końca lat 80. studiowali w Polsce głównie korzystający z pomocy stypendialnej przybysze z krajów rozwijających się i z krajów obozu socjalistycznego (por. Sułkowska-Kusztelak 1988), o tyle po przemianach ustrojowych zaczęli dominować studenci polskiego pochodzenia – objęci od 1989 r. programem stypendialnym rządu polskiego. W roku akademickim 2001/2002 stanowili oni aż 55,1% edukującej się w Polsce młodzieży z zagranicy (3 618), ale w kolejnych latach – choć w liczbach bezwzględnych nastąpił nawet niewielki wzrost (3 723) – odsetek ten malał, by w roku akademickim 2005/06 wynieść 36,9%. Powyższe dane świadczą o dużej roli zachęt stosowanych przez państwo w przyciąganiu studentów z zagranicy (Kaczmarczyk, Okólski 2005), co zwłaszcza tyczy się krajów niezbyt atrakcyjnych z punktu widzenia migrantów edukacyjnych.

W ostatnich latach coraz częściej zaczyna się dostrzegać pozytywne ekonomiczne aspekty zjawiska kształcenia obcokrajowców. Z jednej strony podnosi się kwestię ich wpływu na rozwój rynku edukacyjnego (w Polsce ciekawym jest zjawisko przyjazdów na płatne studia w Polsce, przeważnie medyczne, znaczącej grupy obywateli Norwegii oraz USA – w roku akademickim 2005/2006 odpowiednio 739 i 749³¹, czyli aż 14,7% ogółu studentów obcokrajowców!). Coraz częściej mówi się o konkurencji o zagranicznego studenta również w kontekście starzenia się społeczeństw.

Choć w Polsce debata na ten temat jeszcze się na dobre nie rozpoczęła³², to jednak jest ona już obecna na poziomie unijnym, a także w niektórych krajach UE. Obcokrajowcy –

³⁰ Na przykład w 1982 r. – 3 200, 1985 r. – 5 400 (za: Mucha 2005).

³¹ Dane te dotyczą łącznej liczby studentów – obywateli Norwegii i Stanów Zjednoczonych, ale z dużym prawdopodobieństwem należy domniemywać, że zdecydowana większość z nich kształci się na studiach płatnych.

³² O tym, że polskie władze nie dostrzegają korzyści płynących z ułatwiania cudzoziemskim absolwentom polskich szkół wyższych pozostawania w Polsce świadczy chociażby fakt, że tej kategorii cudzoziemców liczy się zaledwie połowa okresu przebywania w Polsce na podstawie dokumentów pobytowych udzielonych

absolwenci krajowych uczelni dobrze integrują się ze społeczeństwem przyjmującym, chociażby ze względu na znajomość języka. Łatwiej jest im też wejść na miejscowy rynek pracy, tym bardziej, że są dobrze wykwalifikowani. Stanowią zatem jedną z najbardziej pożądaných kategorii pracowników cudzoziemskich.

Z drugiej strony podkreśla się rolę absolwentów obcokrajowców jako polskich ambasadorów za granicą, sprzyjających nawiązywaniu bilateralnych kontaktów międzynarodowych, tak gospodarczych, jak i społecznych, kulturalnych czy politycznych.

Z przeglądu polskiej literatury dotyczącej studentów zagranicznych wynika, że temat ten nie był podejmowany zbyt często, a jeżeli już, to badania miały najczęściej charakter wycinkowy: dotyczyły głównie studentów polonijnych (np. Mazur 1992, 1993, 1994, 1995, 1996; Dzwonkowski, Gorbaniuk, Gorbaniuk 2002; Wszyński 2005) oraz z krajów Trzeciego Świata (np. Carvalho 1990, Nowicka, Łodziński 1993) bądź też studiujących na jednej tylko uczelni (np. Jaroszevska 2000, Saryusz-Wolski 2003).

Przedmiotem niniejszego opracowania jest zbiorowość studentów cudzoziemskich w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002. Analiza dotyczy cudzoziemców studiujących na polskich uczelniach w roku akademickim 2001/2002 objętych Narodowym Spisem Powszechnym obecnych w Polsce w momencie krytycznym spisu, czyli 20 maja 2002.

Poza danymi z NSP 2002 w analizach zostaną wykorzystane informacje z rejestrów prowadzonych przez inne instytucje – Główny Urząd Statystyczny, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Biuro Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej.

Dzięki wykorzystaniu różnych źródeł danych możliwe będzie oszacowanie, jaka część populacji studentów obcokrajowców nie została objęta spisem. Jest to bowiem jedna z nielicznych grup imigranckich, której niemal całkowitą liczebność znamy. Dane na ten temat systematycznie zbierane są za pośrednictwem szkół wyższych zarówno przez resort edukacji, jak i Główny Urząd Statystyczny. Jakkolwiek informacje spisowe byłyby niepełne, należy zwrócić uwagę na istotną wartość dodaną tego badania. Obejmuje ono bowiem takie charakterystyki, które nie są dostępne w innych oficjalnych zestawieniach, np. stan cywilny, długość przebywania w Polsce czy aktywność ekonomiczna.

w związku z odbywaniem studiów do okresu 5 lat wymaganego do uzyskania zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego WE umożliwiającego osiedlenie się w naszym kraju – zgodnie z art. 65 ust. 5 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2003 r. nr 128, poz. 1175 z późn. zm.)

2. Problemy z wyodrębnieniem z bazy spisowej populacji studentów obcokrajowców

Wyłonienie studentów zagranicznych z bazy danych NSP 2002 nie było proste, gdyż w badaniu tym pytano jedynie o poziom wykształcenia, nie wyodrębniono natomiast studentów jako osobnej kategorii ludności. Selekcję rozpoczęliśmy od wybrania ze zbiorowości imigrantów nie posiadających polskiego obywatelstwa, mających stałe miejsce zamieszkania za granicą, przebywających w Polsce czasowo powyżej dwóch miesięcy tych cudzoziemców, których celem przebywania w Polsce była nauka i studia³³. W ten sposób uzyskaliśmy populację obywateli innych państw kształcących się w naszym kraju, ale nie tylko w szkołach wyższych, lecz również niższego szczebla. Liczyła ona 5 005 osób. Z tej grupy wyłoniliśmy cudzoziemców posiadających minimum wykształcenie średnie z maturą. Tę zbiorowość w niniejszym opracowaniu będziemy traktować jako studentów cudzoziemskich, mając jednak cały czas na uwadze fakt, że w jej skład mogą wchodzić nie tylko studenci I stopnia, a więc studiów licencjackich i magisterskich, ale również doktoranckich, słuchacze studiów podyplomowych, stypendyści programu Sokrates/Erasmus, a nawet uczestnicy rocznych kursów przygotowawczych na studia w Polsce dla cudzoziemców, nie wspominając o odbywających kursy językowe czy o stażystach.

3. Wielkość populacji studentów obcokrajowców

Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r. w roku akademickim 2001/2002 w Polsce studiowało w sumie 4 477³⁴ obywateli innych państw przebywających w Polsce czasowo powyżej dwóch miesięcy. Liczba ta znacząco różni się od danych z innych oficjalnych statystyk urzędów zajmujących się ich gromadzeniem. Główny Urząd Statystyczny w publikacji „Szkoły wyższe i ich finanse” podaje bowiem liczbę 7 380, natomiast według Ministerstwa Edukacji i Nauki było ich w sumie 5 805³⁵. Oznacza to, że

³³ Głównym celem przebywania dla niektórych studentów zagranicznych mogła być praca, ale nie wydaje się, aby w okresie przeprowadzania spisu, a więc w maju 2002 r. znacząca część z nich znajdowała się w takiej sytuacji. Łączenie pracy zarobkowej w Polsce z dokończaniem się w polskich szkołach wyższych wydaje się zjawiskiem marginalnym.

³⁴ Spis ujawnił również grupę 1 930 osób kształcących się w Polsce lub za granicą cudzoziemców będących stałymi mieszkańcami Polski. Są to cenne informacje, ponieważ nie są one dostępne w urzędowych statystykach, które obejmują jedynie cudzoziemców przebywających w Polsce czasowo w celu odbywania studiów. Obcokrajowcy posiadający zezwolenie na osiedlenie się w Polsce, a także inne kategorie, np. uznani uchodźcy, mają bowiem prawo do studiowania na jednakowych zasadach, co obywatele polscy i dlatego nie uwzględnia się ich w odrębnych rejestrach.

³⁵ Przyczyną rozbieżności pomiędzy danymi GUS i MEN może być to, że – jak wynika z informacji uzyskanej w wywiadzie swobodnym z jednym z pracowników Biura Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej – nie wszystkie szkoły wyższe podają liczbę studentów obcokrajowców (powołując się np. na ustawę o ochronie danych osobowych), a niektóre, zwłaszcza niepubliczne, zaniżają ją. Tymczasem przesyłanie danych do Głównego Urzędu Statystycznego jest ustawowym obowiązkiem szkół wyższych. Inną przyczyną rozdzźwięku pomiędzy danymi obu tych instytucji może być fakt, iż Główny Urząd Statystyczny definiuje studentów szkół wyższych jako osoby zarejestrowane na studiach dziennych, wieczorowych, zaocznych i eksternistycznych łącznie ze studentami po ostatnim roku studiów bez egzaminu dyplomowego oraz

badaniem spisowym zostało objętych zaledwie ok. 60% studiujących w Polsce cudzoziemców – gdyby brać pod uwagę dane GUS i ok. 77% – gdyby odnosić się do danych resortu edukacji. Udział ten – w obu wypadkach jest niższy, gdyż przytoczone dane urzędowe dotyczą jedynie studentów odbywających w Polsce pełne studia, tymczasem w spisie mogli zostać ujęci również cudzoziemcy kształcący się w Polsce krótkoterminowo, np. w ramach wymiany akademickiej.

Studenci zagraniczni stanowią 13,2% wszystkich imigrantów przebywających w Polsce czasowo powyżej dwóch miesięcy, którzy zostali objęci spisem powszechnym.

4. Pochodzenie geograficzne studentów obcokrajowców

4 420 młodych cudzoziemców, którzy przybyli do naszego kraju w celu studiowania, urodziło się za granicą, a 54 w Polsce. Najwięcej z nich przyszło na świat w Europie – 3 051 (68,1% ogółu), Azji – 957 (21,4%) i Afryce – 275 (6,1%). Kontynentami urodzenia pozostałych były: Ameryka Północna – 140 osób (3,1%), Ameryka Południowa i Środkowa – 42 (0,9%).

Blisko połowa, bo aż 1 964 osoby (43,9%), urodziła się w państwach sąsiadujących z Polską: w Rosji, na Białorusi, Ukrainie, w Republice Czeskiej, na Słowacji i w Niemczech. Tymczasem w krajach „starej” Unii zaledwie 370 (8,3% ogółu).

Ich krajami urodzenia były w sumie 123 państwa świata, a najważniejsze to: Ukraina – 942 (21% ogółu), Białoruś – 556 (12,4%), Litwa – 339 (7,5%), Kazachstan – 325 (7,3%), Rosja – 238 (5,3%), USA – 122 (2,7%), RFN – 108 (2,4%), Wietnam – 103 (2,3%) oraz Norwegia – 93 (2,1%).

Studenci zagraniczni najczęściej posiadali obywatelstwo państw kontynentu europejskiego (68,5%), azjatyckiego (19,6%), afrykańskiego (6%) i północnoamerykańskiego (3,9%). (tabela A.46 aneksu)

Obywatele krajów sąsiadujących z Polską stanowili grupę najliczniej reprezentowaną – 2 010 osób, a więc 44,9% całej zbiorowości. Z kolei populacja posiadających obywatelstwo któregoś z krajów „dawnej piątnastki” liczyła 405 osób (9,1%).

Jak wynika z danych zawartych w tabeli A.46 aneksu, najwięcej studentów zagranicznych zarejestrowanych w NSP 2002 było obywatelami Ukrainy – 970 (21,7%), Białorusi – 565 (12,6%), Kazachstanu – 398 (8,9%), Litwy – 341 (7,6%), Rosji – 234 (5,2%), Stanów Zjednoczonych – 161 (3,6%), Niemiec – 121 (2,7%), Wietnamu – 101 (2,3%) oraz Norwegii – 95 (2,1%). Wedle statystyk Głównego Urzędu Statystycznego kolejność ta jest identyczna w wypadku trzech pierwszych pozycji, ale dalej różni się – w rzeczywistości studentów – obywateli Litwy w roku akademickim 2001/2002 było dużo więcej niż Kazachstanu – odpowiednio 753 i 411, a obywateli Stanów Zjednoczonych było znacznie

korzystającymi z urlopów dziekańskich. Być może nie wszystkie te kategorie są uwzględnione w statystykach przesyłanych do MEN.

więcej niż Rosji – odpowiednio 439 i 291 (tych ostatnich, według danych GUS, wyprzedzają również studenci z Norwegii - 383).

Z porównania rzeczywistych liczb przedstawicieli poszczególnych państw studiujących w Polsce wynika, że niedoszacowania w wypadku wszystkich ww. grup cudzoziemców są duże – granicach 50% w odniesieniu do danych GUS³⁶ (najdokładniej spisani zostali obywatele Rosji – 80% i Kazachstanu – 76%). Zwraca jednak uwagę fakt, że największe dysproporcje dotyczą obcokrajowców pochodzących z Zachodu – obywateli Norwegii (spisany został zaledwie co czwarty) oraz Stanów Zjednoczonych (odpowiednio 37%). Ci ostatni najczęściej studiują medycynę na zajęciach prowadzonych w języku wykładowym angielskim, przy czym wielu z nich, nawet jeżeli są pochodzenia polskiego, nie zna języka naszego kraju.

Z powyższego można wysnuć przypuszczenie, iż jedną z istotnych przyczyn niespisania znaczącego ich odsetka mogła być bariera językowa pomiędzy rachmistrzem spisowym a imigrantem. Zgodnie bowiem z art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 2 grudnia 1999 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2001 r. (Dz. U. z 2000 r. nr 1, poz. 1) jedynymi warunkami wymaganymi do zostania rachmistrzem spisowym były: bycie osobą pełnoletnią, posiadanie minimum wykształcenia średniego oraz bycie osobą godną zaufania. Aby w przyszłych spisach powszechnych zwiększyć szansę na to, by większa liczba imigrantów została uwzględniona w badaniu, należałoby rozważyć wprowadzenie dodatkowego warunku przy rekrutacji prowadzących prace spisowe w postaci znajomości języków obcych.

Co zaś się tyczy krajów poprzedniego zamieszkania studentów zagranicznych obecnych w Polsce w maju 2002 r., to było ich 118. Najwięcej przyjechało z: Ukrainy – 974 (21,8% wszystkich), Białorusi – 573 (12,8%), Litwy – 340 (7,6%), Kazachstanu – 318 (7,1%), Rosji – 210 (4,7%), Stanów Zjednoczonych Ameryki – 165 (3,7%), Niemiec – 121 (2,7%) oraz Wietnamu – 98 (2,2%).

Podsumowując, studia w Polsce cieszą się popularnością zwłaszcza wśród osób pochodzących z krajów bliskich nam geograficznie i kulturowo, a więc z Europy. Podobnie jak w wypadku innych strumieni migracyjnych, kierunek migracji edukacyjnych do Polski przebiega ze wschodu na zachód. Duża część studentów cudzoziemskich pochodzi z krajów byłego Związku Radzieckiego, położonych również w części azjatyckiej, głównie z terenów, gdzie mieszkają osoby polskiego pochodzenia, które mają możliwość studiowania w Polsce dzięki stypendiom przyznawanym im przez rząd polski, a także przez inne podmioty m.in. przez Fundację im. Jana Pawła II. Odbywanie studiów w Polsce przez mieszkańców wielu

³⁶ Niedoszacowania te są jeszcze większe, gdyż w grupie osób przybyłych do Polski w celu studiowania, które wyodrębniliśmy z bazy danych NSP 2002 mogą znajdować się nie tylko studenci zagraniczni odbywający w Polsce pełne studia, ale także: cudzoziemcy odbywający roczny kurs przygotowawczy na studia w Polsce, przyjeżdżający na polskie uczelnie w ramach wymiany studentów wspólnotowego programu Socrates (w całym roku akademickim 2001/2002 – 792 osoby, z czego 750 z krajów UE-15 – nie wiadomo jednak ile z nich było obecnych w Polsce w momencie krytycznym spisu, czyli 20 maja 2002 r.), uczący się na studiach podyplomowych, uczestnicy studiów doktoranckich, a nawet osoby przybyłe do Polski w celu nauki lub studiów, które posiadają już tytuł naukowy doktora.

krajów relatywnie biedniejszych jest możliwe w dużej mierze dzięki polityce stypendialnej władz polskich adresowanej głównie do osób polskiego pochodzenia. Widoczny jest jednak także nieznaczny, acz zauważalny wzrost zainteresowania studiowaniem w Polsce, prawdopodobnie z uwagi na relatywnie niskie koszty czesnego w polskich szkołach wyższych i możliwość uczestniczenia w zajęciach w języku angielskim, cudzoziemców z krajów bogatego Zachodu, głównie ze Stanów Zjednoczonych oraz Norwegii³⁷. Pytaniem pozostaje kwestia dlaczego wywodzą się oni przede wszystkim właśnie z tych, a nie innych krajów zachodnich.

5. Rozmieszczenie terytorialne studentów z zagranicy

Więcej niż połowę młodzieży cudzoziemskiej przyciągają uczelnie trzech województw: mazowieckiego – 1 071 studentów, małopolskiego – 732 (16,3%) i lubelskiego – 481 (10,7%). Wśród pozostałych województw zauważyć trzeba także łódzkie, gdyż w tym województwie studiuje 464 obcokrajowców (10,4%). Najmniej cudzoziemców wybrało szkoły wyższe w województwie świętokrzyskim (25), opolskim (26) i lubuskim (42 osoby).

Dla porównania – według danych GUS kolejność, a także udział poszczególnych województw w przyjmowaniu studentów z zagranicy nieco różni się od wyników spisowych: Mazowieckie – 2000 (27,1%), Małopolskie – 1151 (15,6%), Lubelskie – 943 (12,8%), Wielkopolskie – 593 (8%), Łódzkie – 422 (9,4%). Największą liczbę studentów zagranicznych w badanym okresie przyjęły następujące uczelnie: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie – 711, Katolicki Uniwersytet Lubelski – 638 i Uniwersytet Warszawski – 498.

Geografię zbiorowości studentów cudzoziemskich na podstawie spisu powszechnego z 2002 r. oraz według danych GUS za rok akademicki 2001/2002 przedstawia tabela V.1. Analizując ją, należy mieć na uwadze, że dane NSP dotyczą województw zamieszkania cudzoziemców, zaś dane GUS województw, w jakich położone są uczelnie, w których studiują. Wydaje się jednak mało prawdopodobne, aby lokalizacje te w istotny sposób się różniły.

Pewne zdziwienie może budzić fakt, iż rachmistrze spisowi z województwa łódzkiego zanotowali więcej cudzoziemców przybyłych w celu studiowania niż jest ich zarejestrowanych na łódzkich uczelniach. Rozbieżność ta jest spowodowana prawdopodobnie tym, że do grupy osób przybyłych do Polski w tym celu mogły być zaliczone także osoby przygotowujące się do podjęcia studiów w Polsce w ramach rocznego Studium Języka Polskiego dla Obcokrajowców w Łodzi.

³⁷ Obecnie trend ten nasila się – w roku akademickim 2005/2006 według danych GUS w Polsce studiuowało w sumie 1 488 obywateli tych dwóch krajów w porównaniu do 822 w roku akademickim 2001/2002, co oznacza niespełna dwukrotny wzrost.

Tabela V.1. Studenci obcokrajowcy według województw w roku akademickim 2001/2002 według NSP 2002 oraz danych GUS

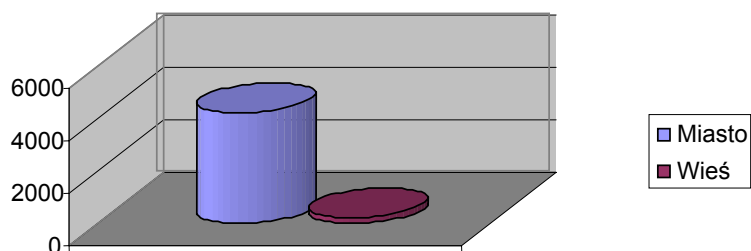
Województwo	Liczba studentów obcokrajowców	
	wg NSP 2002	wg GUS
Dolnośląskie	464	534
Kujawsko-Pomorskie	77	133
Lubelskie	481	943
Lubuskie	42	16
Łódzkie	464	422
Małopolskie	732	1 151
Mazowieckie	1071	2 000
Opolskie	26	19
Podkarpackie	89	157
Podlaskie	136	377
Pomorskie	129	191
Śląskie	200	414
Świętokrzyskie	25	24
Warmińsko-Mazurskie	39	45
Wielkopolskie	272	593
Zachodniopomorskie	230	348
Brak danych	-	13
Ogółem	4 447	7 380 *

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002 i danych GUS

* liczba ta powinna być powiększona m.in. o 695 uczestników studiów doktoranckich, a także o studentów odbywających w Polsce część studiów w ramach programu Sokrates/Erasmus.

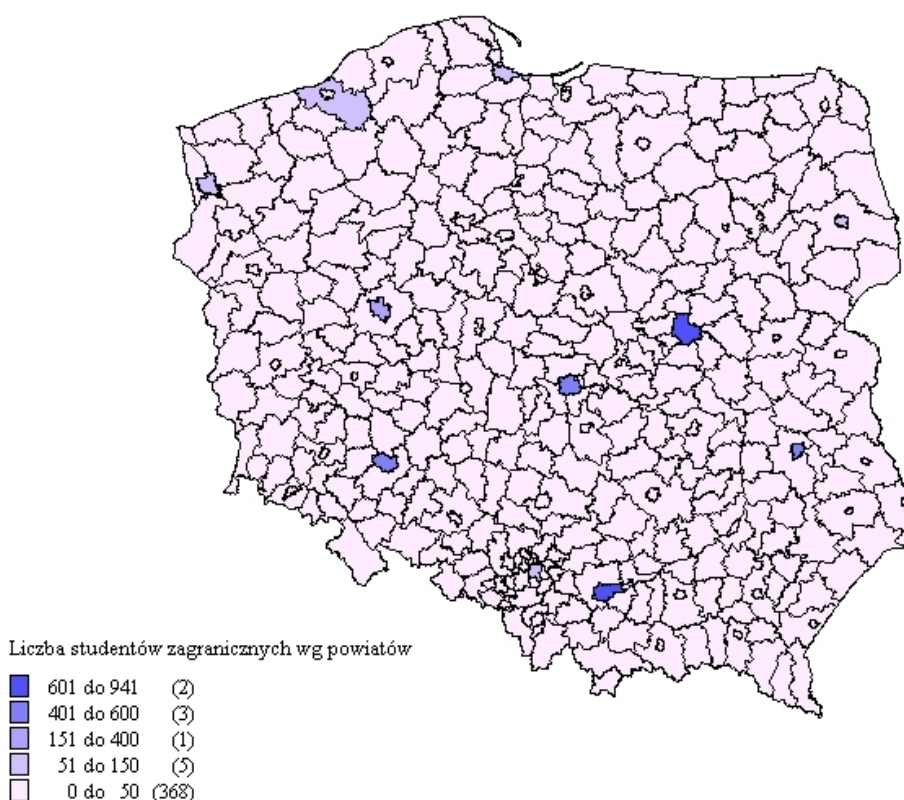
Celem wędrówek studentów z zagranicy są duże ośrodki akademickie. Nie dziwi więc fakt, że zdecydowana większość z nich, bo aż 4 244 mieszkają w miastach, a zaledwie 233 na wsiach.

Wykres V.1. Charakter miejscowości zamieszkania studentów obcokrajowców na podstawie NSP 2002

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Studenci zagraniczni zostali spisani w sumie w 152 powiatach Polski (na 379), a najczęściej w 5 miastach na prawach powiatów – 2 954 (aż 66% ogółu): Warszawie – 941, Krakowie – 678, Łodzi – 452, Lublinie – 445 oraz Wrocławiu – 438.

Mapa V.I. Studenci obcokrajowcy według powiatów zamieszkania na podstawie danych z NSP 2002

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

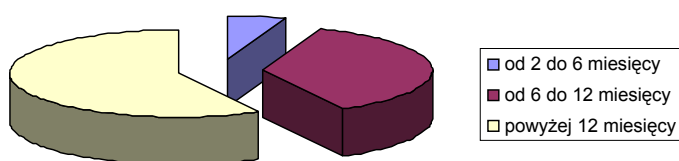
Niemal 73% studentów zagranicznych zakwaterowana jest w obiektach zbiorowego zakwaterowania – 3 276, z czego przeszło połowa – 2 939 w domach studenckich. Trudno ocenić, czy rzeczywiście większość z nich nie decyduje się na wynajęcie mieszkania w Polsce, czy może do tej grupy mieszkającej w akademikach najłatwiej udało się osobom przeprowadzającym spis dotrzeć. Dane te mogą odzwierciedlać sytuację materialną studentów z zagranicy. Okazuje się bowiem, że w placówkach zbiorowego zakwaterowania najrzadziej mieszkali obywatele krajów EFTA (Islandia, Lichtenstein, Norwegia i Szwajcaria) - 11,5% studentów z tej grupy państw, krajów Bliskiego Wschodu – 57,4%, Ameryki Północnej – 57,7%, a najczęściej zakwaterowani byli studenci z nowych niepodległych krajów Azji (Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan, Uzbekistan) – 86%, krajów Europy Środkowej (Albania, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Estonia, Jugosławia, Litwa, Łotwa, Macedonia, Republika Czeska, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Węgry) – 84,5%, z nowych niepodległych krajów Europy (Białoruś, Mołdowa, Rosja, Ukraina) – 78,5%.

Sumując, migracje edukacyjne podobnie jak migracje innych osób wysoko wykwalifikowanych to migracje wybitnie miejskie. W wypadku studentów obcokrajowców miasta docelowe to w przeważającej mierze najpopularniejsze w Polsce ośrodki akademickie.

6. Długość przebywania w Polsce

Spośród prawie 4,5-tysięcznej grupy studentów z zagranicy 57,7% przebywała w Polsce już ponad 12 miesięcy, 36,7% – mniej niż rok, ale więcej niż 6 miesięcy, zaś pozostałe 251 osób (5,6%) od 2 do 6 miesięcy. Obrazuje to wykres V.2:

Wykres V.2. Studenci obcokrajowcy wg okresu przebywania w Polsce na podstawie NSP 2002

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Z powyższego wynika, że większość kształcących się w polskich szkołach wyższych obcokrajowców przyjechała do Polski na pełne studia, a nie tylko na krótkoterminową wymianę akademicką. Biorąc pod uwagę fakt, że 70 osób przybyło do Polski, mając 16 lat i mniej, więc jeszcze przed zdaniem egzaminu dojrzałości uprawniającym do podjęcia

studiów, można domniemywać, że część z nich przybyła pobierać naukę w Polsce jeszcze w szkołach niższego szczebla.

Z tabeli V.2, obrazującej czas przebywania w Polsce według grupy kraju obywatelstwa wyraźnie widać, że przybysze z bogatych krajów zachodnich (UE-15 i Ameryki Północnej) przebywają w Polsce krócej niż studenci z pozostałych krajów.

Tabela V.2 Imigranci - studenci cudzoziemscy według grupy kraju obywatelstwa i czasu przebywania w Polsce na podstawie danych z NSP 2002

Grupa kraju obywatelstwa	Ogółem	Od 2 do 6 miesięcy	Od 6 do 12 miesięcy	Powyżej 12 miesięcy
Kraje UE-15	501 100%	89 18%	176 35%	236 47%
Nowe niepodległe kraje Europy*	1 819 100%	56 3%	708 40%	1 055 57%
Kraje Europy Środkowej**	743 100%	52 7%	280 37%	411 56%
Kraje Ameryki Północnej	175 100%	23 13%	81 46%	71 41%
Pozostałe kraje	1 239 100%	31 2%	396 32%	812 66%
Ogółem	4 477	251	1 641	2 585

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

* Białoruś, Mołdowa, Rosja, Ukraina

** Albania, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Estonia, Jugosławia, Litwa, Łotwa, Macedonia, Republika Czeska, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Węgry

Warto zwrócić uwagę, że 522 studentów zagranicznych, czyli 11,7% wszystkich przebywa w Polsce więcej niż 6 lat, a więc dłużej niż przewiduje normalny tok studiów. Rodzi to pytanie o efektywność studiów odbywanych w Polsce. Czy niektórzy cudzoziemcy nie kończą studiów w terminie ze względu na rzeczywiste trudności w nauce, czy też dla niektórych z nich jest to strategia na przedłużenie pobytu w Polsce?

7. Charakterystyka społeczno-demograficzna studentów obcokrajowców

Cudzoziemcy uczący się w polskich szkołach wyższych to – jak nietrudno się domyśleć – zazwyczaj osoby młode. Największą grupę tworzą osoby w wieku 20-24 lata – 2 432 (54,3% ogółu), 25-29 lat – 806 (18%) i 18-19 lat – 727 (16,2%). Z kolei osoby od trzydziestego roku życia wzwyż stanowiły 11% wszystkich.

W populacji studentów obcokrajowców mężczyźni i kobiety stanowią bardzo zbliżone liczebnie grupy, z minimalną przewagą osób płci męskiej – 2 259 (50,6% ogółu).

Jak wynika z danych przedstawionych powyżej, obcokrajowcy studiujący w Polsce to najczęściej osoby we wczesnej fazie cyklu życia. Zdecydowana większość z nich – 3 957 (88%) to kawalerowie i panny. Żonaci i zamężne to w sumie 433 osoby (10% ogółu), w tym 12 osób faktycznie nie pozostawało w związku małżeńskim. 6 osób to wdowcy i wdowy, a 31 rozwodnicy. Niestety na podstawie bazy danych, która dysponowaliśmy, nie było możliwości zorientowania się, czy małżonek miał obywatelstwo polskie czy również był cudzoziemcem.

W opisywanej przez nas grupie aż 1 016 osób, czyli 23% stanowią posiadacze dyplomów szkół wyższych, w tym 57 ze stopniem naukowym co najmniej doktora, 695 – z tytułem magistra, lekarza lub równorzędnym, a 264 z tytułem inżyniera, licencjata. Oznacza to więc, że część z nich może uczyć się na studiach podyplomowych, uczestniczyć w studiach doktoranckich, a nawet dążyć do osiągnięcia w Polsce jeszcze wyższych szczebli kariery akademickiej. Najlichnieszą grupę tworzą absolwenci szkół średnich ogólnokształcących – 2 955 osób (66% całości), a w dalszej kolejności szkół średnich zawodowych – 328 osób (7%) i szkół policealnych – 178.

Dla 55% studentów cudzoziemskich główne źródło utrzymania stanowiły tzw. inne niezarobkowe źródła utrzymania, w wypadku większości prawdopodobnie stypendia rządu polskiego. Dla istotnej części z nich, bo aż dla 23,8%, były nimi środki przekazywane przez osoby spoza gospodarstwa domowego. Dla 200 osób źródłem utrzymania była praca najemna poza rolnictwem – dla 147 osób w sektorze prywatnym, a dla 57 w publicznym. 187 obcokrajowców było utrzymywanych przez osoby, z którymi pozostawały we wspólnym gospodarstwie domowym, 57 pracowało na własny rachunek.

Spośród 4 477 studentów z zagranicy zdecydowana większość (niepełna 93%) deklarowała brak zatrudnienia w badanym tygodniu. Jeśli chodzi o pracujących, najwięcej z nich było pracownikami najemnymi – 261 osób, z tego 165 na pełen etat, zaś 96 na niepełny. Na własny rachunek pracowało 32 studentów, a pracodawcami było 20 osób, troje było agentami, a dwoje duchownymi. Natomiast osoby bez pracy to głównie osoby bierne zawodowo i nieposzukujące pracy – 3 665, bezrobotni poszukujący pracy – 337, bierni zawodowo – poszukujący pracy, ale niegotowi do jej podjęcia – 66 oraz bezrobotni oczekujący na podjęcie pracy – 27.

Pracujący studenci zagraniczni lokują się przeważnie w następujących sekcjach gospodarki: edukacja – 93 osoby, handel hurtowy i detaliczny oraz naprawy – 51, ochrona zdrowia i opieka społeczna – 45, pozostała działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna – 38, obsługa nieruchomości, wynajem, nauka i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej – 36, hotele i restauracje – 22, transport, gospodarka magazynowa i łączność – 11. A oto zawody najczęściej wykonywane przez obcokrajowców kształcących się w Polsce: nauczyciele – 77 osób (w tym 44 w zakresie nauczania ponadelementarnego, a 33 nauczania początkowego i przedszkolnego), specjaliści ochrony zdrowia – 45 osób, pracownicy usług domowych i gastronomicznych – 16, sprzedawcy i demonstratorzy – 16, kierownicy małych i średnich zakładów pracy – 16,

specjaliści ds. biznesu – 13, specjaliści nauk społecznych i pokrewnych – 12, specjaliści kultury i nauki – 12, informatycy – 12.

Analizując dane na temat aktywności zarobkowej studentów zagranicznych, należy mieć na uwadze fakt, że prawdopodobnie nie wszyscy przyznali się do wykonywania pracy w Polsce, gdyż większość z nich podejmuje się tego nielegalnie – bez wymaganego prawem zezwolenia na pracę³⁸. Na zakres udzielanych odpowiedzi mógł wpłynąć fakt, że rachmistrze spisowi mogli być postrzegani jako urzędnicy państwowi, którym nie powinno się przyznawać do nieprzestrzegania polskiego prawa. Ponadto należy zauważyć, że badanie wykonywania pracy w danym tygodniu nie odzwierciedla w pełni zjawiska aktywności zawodowej mieszkańców Polski.

³⁸ Uzyskanie zezwolenie na pracę przez studenta obcokrajowca jest trudne. Nawet jeżeli uda mu się znaleźć pracodawcę chętnego do jego zatrudnienia po dopełnieniu długotrwałych i kosztownych formalności, a także na dane miejsce pracy nie ma chętnego polskiego bezrobotnego, student musi jeszcze uzyskać wizę z prawem do pracy, a może to uczynić tylko w konsulacie znajdującym się na terenie kraju jego pochodzenia.

VI. Cudzoziemcy przebywający w Polsce na stałe – próba oceny danych spisowych na tle danych Urzędu do spraw Repatriacji i Cudzoziemców

Lukasz Tanajewski

We wcześniejszych tekstach tego opracowania wielokrotnie autorzy zwracali uwagę na różnego typu niedostatki danych spisowych dotyczących zarówno napływu, jak i odpływu z Polski. Ocena rzeczywistej wartości danych Narodowego Spisu Powszechnego 2002 (NSP 2002) jest niezwykle trudna, ponieważ brak jest danych pochodzących z innych źródeł, które mogłyby stanowić punkt odniesienia, a jednocześnie obejmowały całość, bądź reprezentację statystyczną wszystkich strumieni i zasobów migracyjnych. Tak więc krytycy danych spisowych albo odwołują się do innego typu rejestrów uwzględniających z reguły tylko wybrane kategorie migrantów (np. studenci obcokrajowcy, emigranci osiedleńcy, itp.) albo wyrażają swoje przypuszczenia, oparte często na fragmentarycznych informacjach, bądź mniej lub bardziej uzasadnionych założeniach.

Panuje przeświadczenie, że zasoby imigranckie, zwłaszcza w części obejmującej cudzoziemców, zostały w NSP 2002 niedoszacowane (nie w pełni ujęte); mogło to w pewnej mierze wynikać z niedoskonałego przygotowania i realizacji spisu, a w pewnej mierze także ze świadomego unikania kontaktu z rachmistrzami spisowymi przez imigrantów, zwłaszcza przez przebywających w Polsce nielegalnie cudzoziemców. Jednym z dowodów na wspomniane niedoszacowanie jest istotnie mniejsza liczba obywateli Armenii i Wietnamu mieszkających w Polsce ponad jeden rok, wykazana przez NSP 2002 od liczby obywateli tych krajów, którzy w 2003 r. zgłosili swój wieloletni nielegalny pobyt, korzystając z tzw. abolicji. Według danych NSP 2002, wśród mieszkańców Polski w momencie spisu były 788 osób, które w latach 1989-2002 przybyły z Wietnamu i 593 z Armenii, ale rok później aż 1 341 obywateli Wietnamu i 1 626 obywateli Armenii (przybyłych w latach 1989-1997) złożyło prośbę o objęcie ich abolicją w związku z nielegalnym pobylem w Polsce od co najmniej 1997 r.

W dalszej części tego rozdziału postaram się w sposób bardziej systematyczny przeanalizować dane dotyczące jednej tylko kategorii imigrantów, a mianowicie cudzoziemców przebywających w Polsce na stałe, zwanych dalej również imigrantami osiedleńcami. Dane te pochodzą z dwóch źródeł. Pierwszym jest oczywiście NSP 2002. Drugie źródło to dane udostępnione przez Urząd do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców, obejmujące m.in. imigrantów przebywających na podstawie zezwolenia na osiedlenie się (stan na 1 września 2004 r.). Porównanie ich powinno umożliwić określenie, w których grupach imigrantów (i gdzie w Polsce) wyniki spisu są „niedoszacowane” lub „przeszacowane”. Analiza opiera się na stworzeniu zbiorów danych dotyczących imigrantów z zezwoleniem na osiedlenie się przebywających w 2002 r. w Polsce (w podziale na jednostki terytorialne i kraj obywatelstwa) i porównaniu ich z wynikami NSP 2002.

1. Cechy demograficzne i wykształcenie imigrantów

Narodowy Spis Powszechny wykazał, że w 2002 r. przebywało w Polsce na stałe 40661 cudzoziemców. Liczba imigrantów z pozwoleniem na osiedlenie się z początku 2002 roku, wynikająca z danych rejestru Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców (URiC), wyniosła 31346 osób. Tabela VI.1 przedstawia płeć cudzoziemców mieszkających w Polsce na stałe odnotowanych w tych dwóch zbiorach danych. Wyniki Spisu wskazują na przewagę mężczyzn wśród cudzoziemców oraz niższy odsetek kobiet w porównaniu z danymi URiC.

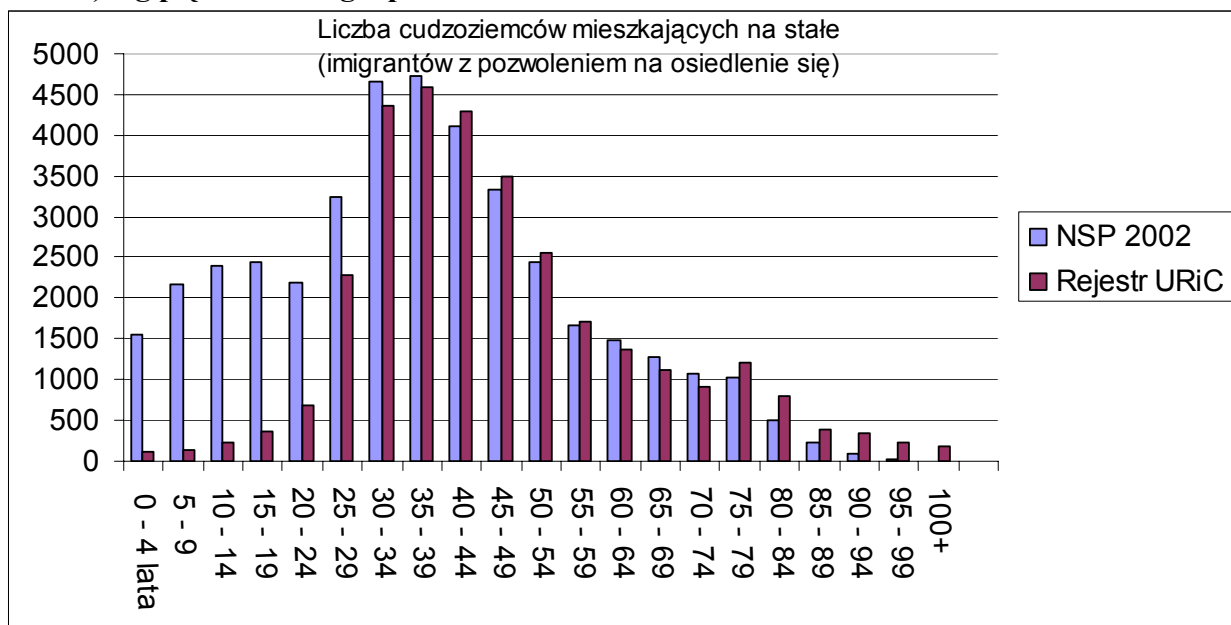
Tabela VI.1. Płeć cudzoziemców przebywających w Polsce (wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 2002 oraz dane Rejestru Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców)

Płeć	Odsetek imigrantów przebywających na stałe [w %]	
	NSP 2002	Rejestr URiC
Mężczyzna	51,8	49,4
Kobieta	48,2	50,6
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC

Liczby cudzoziemców mieszkających na stałe (odnotowanych w NSP 2002) oraz liczby imigrantów z pozwoleniem na osiedlenie się przebywających w Polsce w 2002 r. w pięcioletnich grupach wiekowych zobrazowane są na wykresie VI.1.

Wykres VI.1. Cudzoziemcy mieszkający na stałe w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002 i Rejestru Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców (stan na początek 2002 r.) wg pięcioletnich grup wieku

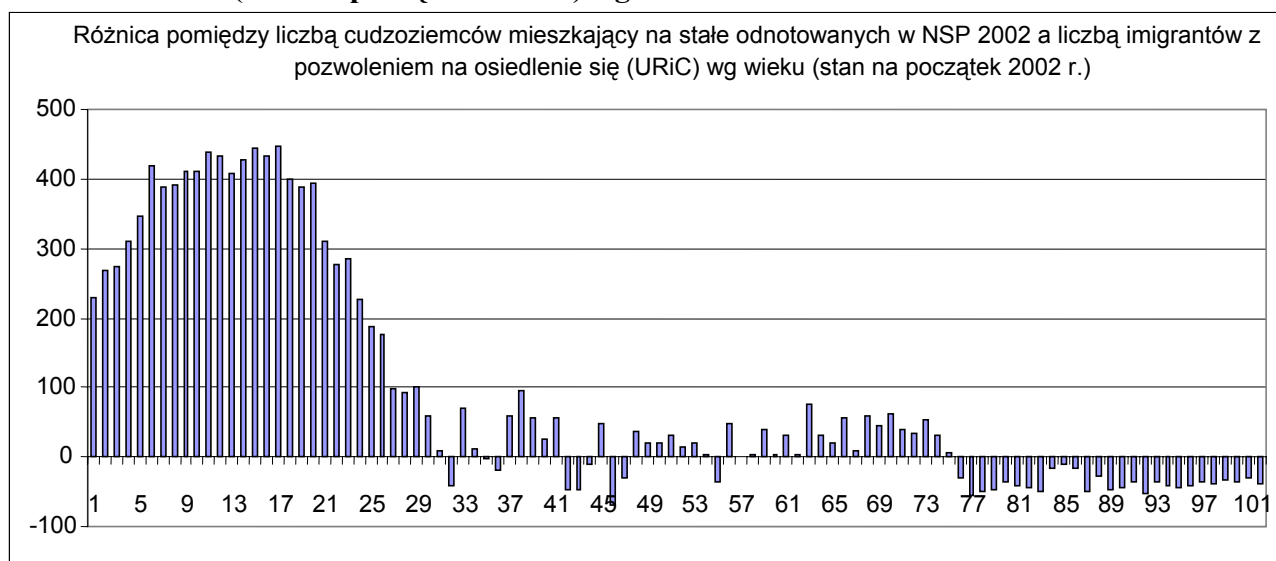
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC.

Zwraca uwagę znacząco większa liczebność cudzoziemców w wieku 0-29 lat odnotowanych w NSP, a nieuwzględnionych w rejestrze. W wypadku najmłodszych grup wieku może to być wynikiem opóźnień w rejestracji dzieci imigrantów. Obserwuje się także mniejszą liczbę spisanych cudzoziemców w porównaniu z liczbą zarejestrowanych imigrantów z zezwoleniem na osiedlenie się w pięcioletnich grupach wiekowych 40-59 lat oraz powyżej 75 lat. Może to sugerować „niedoszacowanie” wyników spisu cudzoziemców w tych grupach wieku lub poważne opóźnienia w wykreślaniu z rejestru zmarłych imigrantów.

Poniżej przedstawiony Wykres VI.2, ilustrujący różnicę pomiędzy liczbą cudzoziemców przebywających na stałe odnotowanych w spisie a liczbą imigrantów z zezwoleniem na osiedlenie się zarejestrowanych w URiC, sugeruje, że w grupie wiekowej powyżej 75 lat liczba imigrantów w rejestrze jest przeszacowana (najprawdopodobniej nie wykreślono z rejestru wielu cudzoziemców nieżyjących w 2002 r.). W porównywanych dalej podgrupach imigrantów zarejestrowanych w URiC oraz spisanych w 2002 r. zwrócono szczególną uwagę na tę grupę wiekową. W grupie wiekowej 30-59 lat mogło mieć miejsce zarówno „niedoszacowanie” liczby cudzoziemców spisanych w 2002 r. jak również „przeszacowanie” liczby imigrantów.

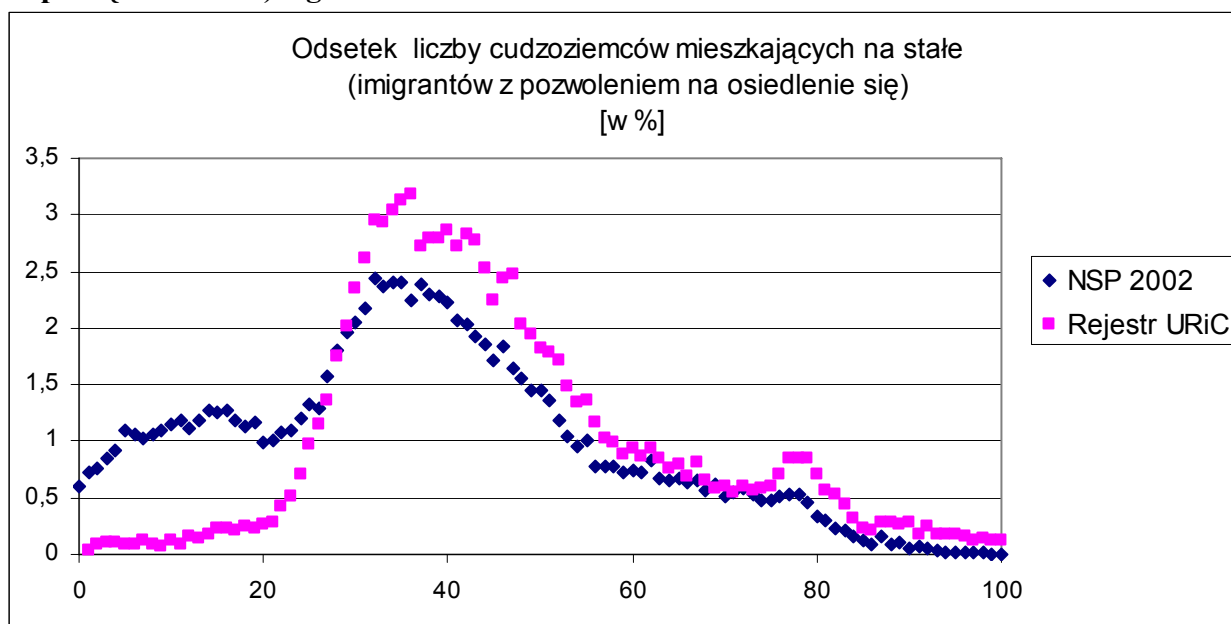
Rozkłady wieku cudzoziemców mieszkających na stałe (NSP 2002) oraz imigrantów z zezwoleniem na osiedlenie się przebywających w Polsce w 2002 r. (dane URiC) zobrazowane są na wykresie VI.3. Większy odsetek osób w wieku ok. 80 lat jest wynikiem licznej grupy cudzoziemców z obywatelstwem byłego ZSRR (rejestr URiC) przybywających do Polski już od 1945 roku.

Wykres VI.2. Różnica pomiędzy liczbą cudzoziemców mieszkających na stałe odnotowanych w Narodowym Spisie Powszechnym 2002 a liczbą imigrantów z pozwoleniem na osiedlenie się zanotowanych w Rejestrze Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców (stan na początek 2002 r.) wg wieku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC

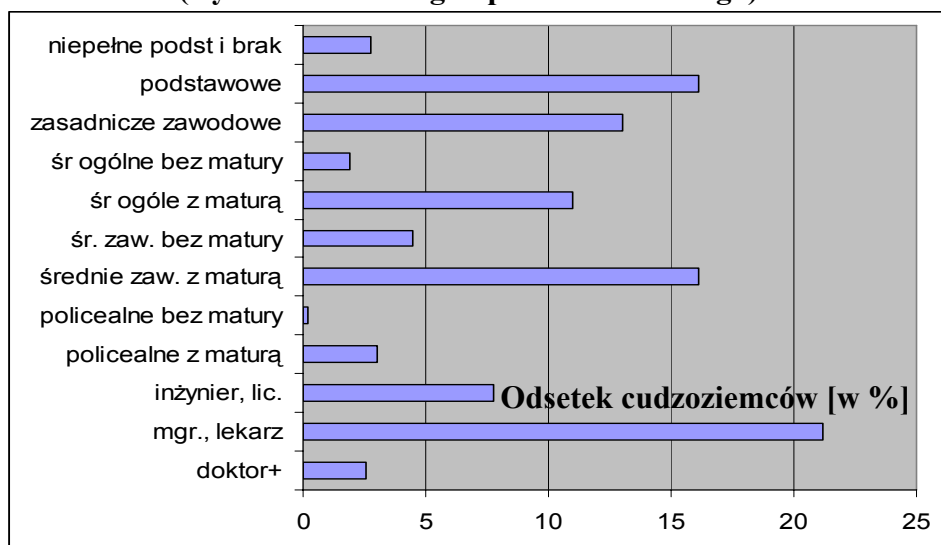
Wykres VI.3. Rozkład liczby cudzoziemców mieszkających na stałe odnotowanych w Narodowym Spisie Powszechnym 2002 a rozkład liczby imigrantów z zezwoleniem na osiedlenie się zanotowanych w Rejestrze Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców (stan na początek 2002 r.) wg wieku

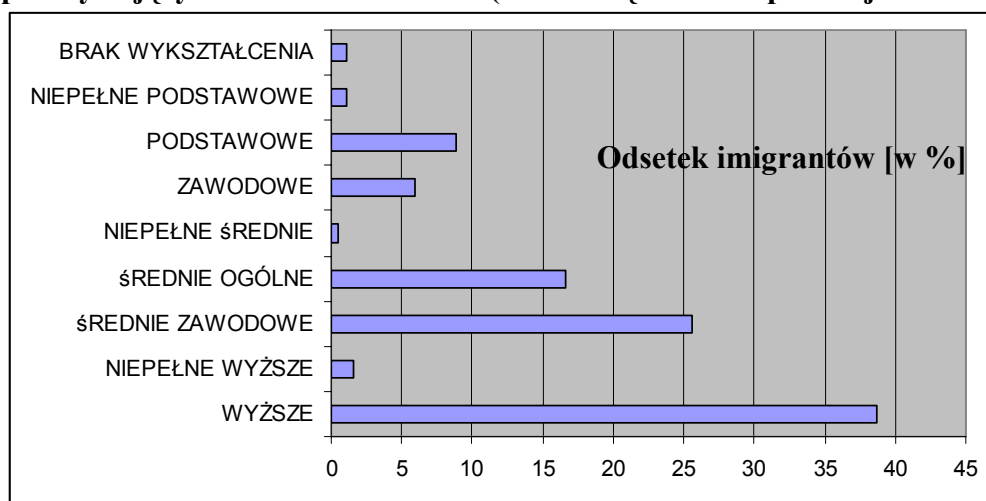
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC

Wykres VI.4a przedstawia poziom wykształcenia cudzoziemców mieszkających w Polsce na stałe uwzględnionych w NSP 2002, wykres VI.4b natomiast poziom wykształcenia imigrantów z zezwoleniem na osiedlenie się zarejestrowanych w URiC. Imigranci uwzględnieni w rejestrach w porównaniu z cudzoziemcami spisanyymi w 2002 r. częściej posiadają wykształcenie wyższe i średnie, rzadziej zaś podstawowe oraz zasadnicze zawodowe. Nie jest to wynikiem faktu, że częstość młodszych grup wiekowych jest o wiele większa dla cudzoziemców ujętych w NSP 2002. Potwierdza to wykres VI.5, który ilustruje poziom wykształcenia imigrantów powyżej 24 roku życia, w podziale na szersze grupy poziomów wykształcenia.

Wykres VI.4a. Poziom wykształcenia cudzoziemców mieszkających w Polsce na stałe w 2002 roku (wyniki Narodowego Spisu Powszechnego)

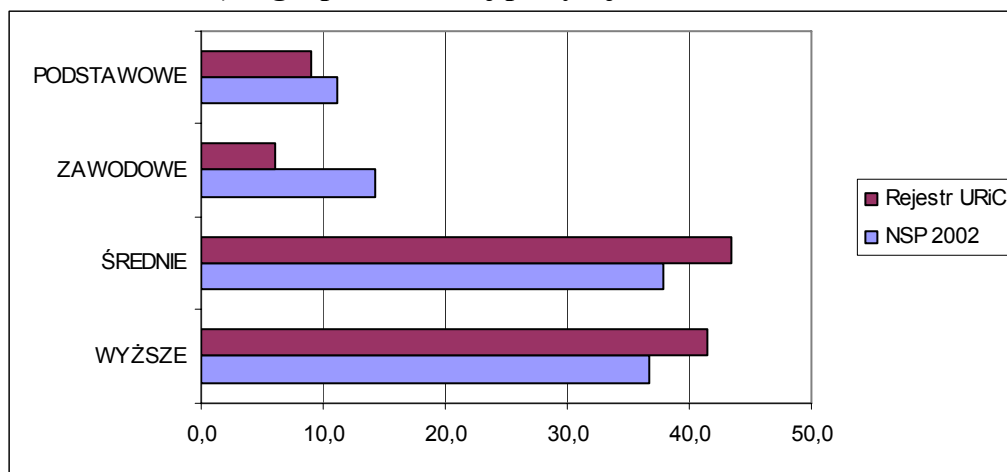

Wykres VI.4b. Wykształcenie imigrantów z pozwoleniem na osiedlenie się przebywających w Polsce w 2002 r. (dane Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC

Wykres VI.5. Poziom wykształcenia cudzoziemców mieszkających w Polsce na stałe w 2002 r. (wyniki Narodowego Spisu Powszechnego) oraz imigrantów z pozwoleniem na osiedlenie się przebywających w Polsce w 2002 r. (dane Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców) w grupie wiekowej powyżej 24 lat

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC.

2. Rozmieszczenie terytorialne imigracji osiedleńczej w Polsce

Największy odsetek cudzoziemców przebywających w Polsce na stałe odnotowano w województwie mazowieckim (19,7%) oraz śląskim (17%). Wyniki NSP 2002 różnią się jednak znacząco od danych udostępnionych przez URiC. Tabela 2 obrazuje liczbę cudzoziemców i udział w ogólnej liczbie cudzoziemców w Polsce w podziale na województwa uzyskane na podstawie wyników NSP 2002 oraz rejestru URiC.

W wynikach NSP 2002 zwracają uwagę znacząco wyższe odsetki w województwie śląskim i opolskim. Jest to zapewne skutkiem zamieszkiwania na tych ziemiach ludności niemieckiej, która posiadając jedynie obywatelstwo niemieckie, nie widnieje w statystykach URiC jako imigrant z zezwoleniem na osiedlenie się. Ludność ta prawdopodobnie posiadała wcześniej obywatelstwo polskie lub podwójne obywatelstwo (polskie i niemieckie). Potwierdza to tabela VI.3, w której przedstawiono ludność legitymującą się obywatelstwem niemieckim (wyłącznie) w podziale na województwa w świetle NSP 2002 i rejestru URiC.

Tabela VI.2. Imigranci w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002 i Rejestru Urzędu do spraw Repatriacji i Cudzoziemców (stan na początek 2002 r.) wg województw

Województwo	Narodowy Spis Powszechny 2002		Rejestr Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców	
	Cudzoziemcy mieszkający na stałe	Odsetek cudzoziemców wg województw [%]	Imigranci z zezwoleniem na osiedlenie się	Odsetek imigrantów wg województw [%]
Dolnośląskie	3 493	8,6	2 624	11,0
Kujawsko-Pomorskie	1 443	3,5	787	3,3
Lubelskie	1 241	3,1	993	4,2
Lubuskie	1 124	2,8	734	3,1
Łódzkie	2 553	6,3	1 218	5,1
Małopolskie	2 566	6,3	1 901	8,0
Mazowieckie	7 994	19,7	6 014	25,3
Opolskie	3 236	8,0	588	2,5
Podkarpackie	1 237	3,0	984	4,1
Podlaskie	1 108	2,7	815	3,4
Pomorskie	2 106	5,2	1 466	6,2
Śląskie	6 912	17,0	1 807	7,6
Świętokrzyskie	829	2,0	534	2,2
Warmińsko-Mazurskie	1 251	3,1	794	3,3
Wielkopolskie	1 653	4,1	1 117	4,7
Zachodniopomorskie	1 915	4,7	1 421	6,0
Ogółem	40 661	100,0	23 797	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC

Znaczna liczba obywateli Niemiec odnotowanych w NSP 2002 w województwach śląskim i opolskim oraz wyraźne różnice w rozmieszczeniu terytorialnym obywateli Niemiec w Polsce zanotowane pomiędzy danymi spisowymi i rejestrem świadczą o tym, że przyczyną opisaną wyżej dysproporcji jest istnienie mniejszości niemieckiej nie figurującej w statystykach obcokrajowców URiC.

Tabela VI.3. Obywatele Niemiec w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002 i Rejestru Urzędu do spraw Repatriacji i Cudzoziemców (stan na początek 2002 r.) wg województw

Województwo	Narodowy Spis Powszechny 2002		Rejestr Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców	
	Liczba obywateli Niemiec	Odsetek obywateli Niemiec [w %]	Liczba obywateli Niemiec	Odsetek obywateli Niemiec [w %]
Dolnośląskie	584	7,4	169	15,9
Kujawsko-Pomorskie	168	2,1	29	2,7
Lubelskie	53	0,7	15	1,4
Lubuskie	230	2,9	75	7,0
Łódzkie	110	1,4	49	4,6
Małopolskie	129	1,6	55	5,2
Mazowieckie	326	4,1	136	12,8
Opolskie	2 562	32,5	51	4,8
Podkarpackie	56	0,7	14	1,3
Podlaskie	29	0,4	11	1,0
Pomorskie	606	7,7	113	10,6
Śląskie	2 000	25,4	99	9,3
Świętokrzyskie	31	0,4	12	1,1
Warmińsko-Mazurskie	361	4,6	50	4,7
Wielkopolskie	310	3,9	84	7,9
Zachodniopomorskie	316	4,0	104	9,8
Ogółem	7 871	100	1 066	100

Zródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC

W wypadku pozostałych grup narodowościowych licznie reprezentowanych wśród cudzoziemców mieszkających na stałe w Polsce nie zanotowano istotnych różnic w rozmieszczeniu terytorialnym pomiędzy wynikami NSP 2002 a danymi rejestru. Tabela VI.4 obrazuje odsetki obywateli Ukrainy i Wietnamu w podziale na województwa.

W celu wychycenia „niedoszacowań” liczby cudzoziemców przebywających na stałe w Polsce ujętych w NSP 2002 przebadano liczbę cudzoziemców w podziale na powiaty. Po uwzględnieniu braków danych dla niektórych powiatów w danych rejestru URiC i wynikach NSP 2002 otrzymano zbiór 365 powiatów, w tym 64 powiatów miejskich. Następnie dla poszczególnych powiatów porównano liczbę cudzoziemców mieszkających w Polsce na stałe odnotowanych w wynikach NSP 2002 z liczbą imigrantów z zezwoleniem na osiedlenie się przebywających w Polsce w 2002 r. uwzględnionych w rejestrze URiC. W 40 powiatach, w tym 3 miastach: Ostrołęce, Lesznie i Świnoujściu liczba spisanych cudzoziemców była niższa od liczby zarejestrowanych imigrantów. Rozkłady wieku cudzoziemców w tych powiatach nie różniły się znacząco od rozkładów wieku dla pozostałych powiatów (dane URiC); odsetek osób powyżej 75 roku życia w całej populacji imigrantów osiedleńczych był nawet dla tej grupy powiatów niższy niż dla pozostałych powiatów (wyniósł 4,4%, a dla

pozostałych 325 powiatów 5,0%). Rezultat ten świadczy o tym, że w 11% powiatów wyniki NSP 2002 w obszarze imigracji osiedleńczej są na pewno niedoszacowane. Tabela VI.5 przedstawia listę 40 powiatów, dla których wychwycono zaniżone liczby cudzoziemców spisanych w NSP 2002.

Tabela VI.4. Obywatele Ukrainy i Wietnamu w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002 i Rejestru Urzędu do spraw Repatriacji i Cudzoziemców (stan na początek 2002 r.) wg województw

Województwo	Odsetek obywateli Ukrainy		Odsetek obywateli Wietnamu	
	NSP 2002	Rejestr URiC	NSP 2002	Rejestr URiC
Dolnośląskie	13,2	14,2	4,7	5,9
Kujawsko-Pomorskie	2,3	2,2	2,3	4,3
Lubelskie	8,2	7,9	1,1	1,6
Lubuskie	4,2	3,9	0,5	1,0
Łódzkie	4,6	3,6	2,8	3,3
Małopolskie	7,3	8,1	7,4	8,9
Mazowieckie	18,2	15,6	62,3	49,7
Opolskie	5,2	5,1	0,6	0,8
Podkarpackie	7,1	9,0	2,7	4,7
Podlaskie	1,7	1,5	0,1	0,5
Pomorskie	3,9	4,0	4,8	6,2
Śląskie	9,1	9,3	4,7	4,4
Świętokrzyskie	2,5	3,2	1,4	1,9
Warmińsko-Mazurskie	2,4	2,4	1,5	1,6
Wielkopolskie	3,8	3,7	0,8	1,4
Zachodniopomorskie	6,5	6,3	2,3	3,7
Ogółem	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC

Tabela VI.5. Imigranci w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002 i Rejestru Urzędu do spraw Repatriacji i Cudzoziemców (stan na początek 2002 r.) wg wybranych powiatów

Powiat	Narodowy Spis Powszechny 2002 Cudzoziemcy mieszkający na stałe	Rejestr Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców Imigranci z zezwoleniem na osiedlenie się	Różnica pomiędzy wynikiem NSP 2002 a rejestrem URiC
Powiat bialski	70	74	-4
Powiat bieszczadzki	29	42	-13
Powiat bocheński	39	57	-18
Powiat brzozowski	8	12	-4
Powiat chełmiński	8	14	-6
Powiat ciechanowski	26	34	-8
Powiat elbląski	23	27	-4
Powiat garwoliński	21	23	-2
Powiat gostyński	5	10	-5
Powiat górowski	18	21	-3
Powiat kamieński	32	36	-4
Powiat kołobrzeski	57	58	-1
Powiat kościański	14	15	-1
Powiat limanowski	39	41	-2
Powiat lipski	4	9	-5
Powiat łęczyński	27	30	-3
Powiat łosicki	5	7	-2
Powiat miński	50	89	-39
Powiat myszkowski	22	26	-4
Powiat nidzicki	9	11	-2
Powiat opatowski	19	24	-5
Powiat parczewski	6	7	-1
Powiat pleszewski	9	12	-3
Powiat płoński	38	40	-2
Powiat poddębicki	13	14	-1
Powiat przasnyski	9	16	-7
Powiat przemyski	64	65	-1
Powiat przeworski	14	17	-3
Powiat rycki	13	16	-3
Powiat sandomierski	38	46	-8
Powiat sanocki	57	62	-5
Powiat siedlecki	22	25	-3
Powiat skarżyski	33	38	-5
Powiat sokołowski	15	20	-5
Powiat strzyżowski	11	13	-2
Powiat wągrowiecki	22	23	-1
Powiat włocławski	22	26	-4
Powiat m. Leszno	35	37	-2
Powiat m. Ostrołęka	30	37	-7
Powiat m. Świnoujście	46	52	-6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC

3. Kraje pochodzenia imigrantów osiedleńczych

Analizie poddano narodowościowe grupy imigranckie powyżej 100 osób (wg danych rejestru URiC). Zestawienie liczby zarejestrowanych imigrantów z pozwoleniem na osiedlenie się z liczbą cudzoziemców mieszkających na stałe w 2002 r., odnotowanych w NSP przedstawia Tabela 6. Największymi grupami cudzoziemców mieszkających na stałe w 2002 r. wg wyników NSP były: Niemcy (19,4%), Ukraina (13,2%), Rosja (7,8%), Białoruś (4,0%) i Wietnam (3,6%). Najwięcej zarejestrowanych imigrantów z zezwoleniem na osiedlenie się legitymowało się obywatelstwem Ukrainy (14%), Rosji (7,6%), Wietnamu (5,6%), Niemiec (5,2%) i Białorusi (4,1%). Różnica w strukturze narodowościowej imigrantów osiedleńczych wynika z istnienia mniejszości niemieckiej w woj. śląskim i opolskim (punkt 2 opracowania). Porównanie liczb imigrantów odnotowanych w NSP 2002 oraz zarejestrowanych w URiC w podziale na kraje pochodzenia prowadzi do wniosku, że liczba przebywających w Polsce cudzoziemców ujętych w NSP 2002 jest zaniżona dla 18 narodowościowych grup imigranckich (porównywano 38 grup). Największe „niedoszacowania” odnotowano dla obywateli Kazachstanu (442 osoby), Wietnamu (289 osób), Serbii i Czarnogóry (223 osoby) i Iraku (222 osoby).

Analiza rozkładów wieku dla dwóch grup krajów (18 krajów z „niedoszacowaniem” i 20 pozostałych krajów) pozwala na wykluczenie możliwości istnienia przeszacowań liczby zarejestrowanych imigrantów dla grupy krajów z „niedoszacowaniami”. Z wykresu 6, przedstawiającego badane rozkłady wieku w tych dwóch grupach, widać, że w grupie krajów z „niedoszacowaniami” odsetki imigrantów powyżej 60 roku życia są nawet wyższe niż dla pozostałych krajów, a kształt rozkładów dla badanych dwóch grup krajów nie wskazuje na przeszacowania w rejestrze w badanej grupie 18 krajów pochodzenia imigrantów.

4. Wnioski

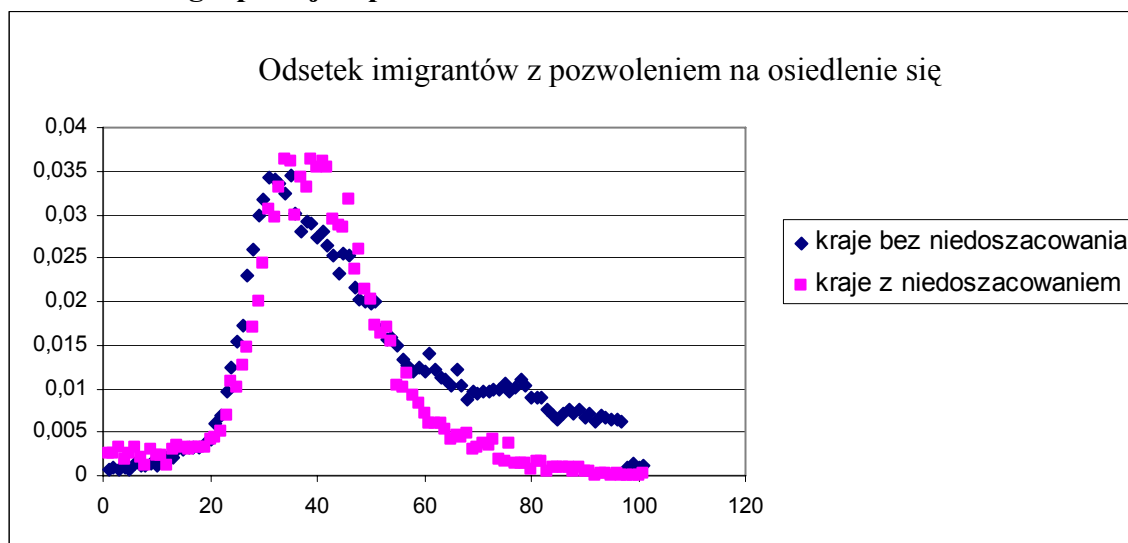
Porównanie wyników NSP 2002 z danymi udostępnionymi przez Urząd do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców prowadzi do wniosku, że liczba cudzoziemców mieszkających w Polsce na stałe ujęta w NSP 2002 może być zaniżona. Wykazano, że w 40 powiatach i dla 18 grup imigranckich liczba spisanych cudzoziemców jest niższa od liczby cudzoziemców oficjalnie zarejestrowanych w URiC. Świadczy to o zaniżonej liczbie cudzoziemców mieszkających na stałe odnotowanych w NSP 2002 w wielu jednostkach terytorialnych w Polsce i dla znaczącej liczby narodowościowych grup imigranckich.

Tabela VI. 6. Imigranci w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002 i Rejestru Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców (stan na początek 2002 r.) wg obywatelstwa

Kraj obywatelstwa	Narodowy Spis Powszechny 2002		Rejestr Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców		Różnica pomiędzy wynikiem NSP 2002 a rejestrem
	Cudzoziemcy mieszkający na stałe	Odsetek cudzoziemców [%]	Imigranci z zezwoleniem na osiedlenie się	Odsetek imigrantów [%]	
Algieria	190	0,5	323	1,0	-133
Armenia	723	1,8	695	2,2	28
Austria	361	0,9	246	0,8	115
Belgia	193	0,5	121	0,4	72
Białoruś	1 629	4,0	1 279	4,1	350
Bułgaria	802	2,0	974	3,1	-172
Chiny	179	0,4	273	0,9	-94
Czechy	668	1,6	316	1,0	352
Egipt	64	0,2	122	0,4	-58
Francja	745	1,8	420	1,3	325
Grecja	625	1,5	559	1,8	66
Gruzja	101	0,2	100	0,3	1
Indie	180	0,4	217	0,7	-37
Irak	85	0,2	307	1,0	-222
Japonia	107	0,3	115	0,4	-8
Jordania	98	0,2	191	0,6	-93
Kanada	270	0,7	222	0,7	48
Kazachstan	214	0,5	656	2,1	-442
Liban	98	0,2	194	0,6	-96
Litwa	499	1,2	408	1,3	91
Maroko	64	0,2	101	0,3	-37
Mongolia	142	0,3	124	0,4	18
Nigeria	78	0,2	106	0,3	-28
Holandia	372	0,9	261	0,8	111
Niemcy	7 871	19,4	1 630	5,2	6241
Rosja	3 164	7,8	2 379	7,6	785
Rumunia	193	0,5	204	0,7	-11
Serbia i Czarnogóra	381	0,9	604	1,9	-223
Słowacja	350	0,9	162	0,5	188
Stany Zjednoczone	1 294	3,2	942	3,0	352
Syria	203	0,5	376	1,2	-173
Szwecja	424	1,0	524	1,7	-100
Turcja	180	0,4	241	0,8	-61
Ukraina	5 374	13,2	4 392	14,0	982
Węgry	403	1,0	328	1,0	75
Wielka Brytania	678	1,7	457	1,5	221
Wietnam	1 459	3,6	1 748	5,6	-289
Włochy	649	1,6	449	1,4	200

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002 oraz rejestru URiC

Wykres VI.6. Rozkład liczby imigrantów z pozwoleniem na osiedlenie się zanotowanych w Rejestrze Urzędu do spraw Repatriacji i Cudzoziemców (stan na początek 2002 r.) wg wieku dla dwóch grup krajów pochodzenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych rejestru URiC

Czy wyniki tej analizy dyskredytują dane pochodzące z NSP 2002 dotyczące migrantów? Takie twierdzenie wydaje się absolutnie nieuzasadnione. Po pierwsze, zaobserwowane rozbieżności mogą wynikać z „błędów” w obu źródłach. Po drugie, mimo stwierdzonego niedoszacowania nie ma podstaw by w danych NSP 2002 dopatrywać się poważnych błędów systematycznych. Po trzecie wreszcie, dane spisowe pozwalają, po raz pierwszy w tej skali, na zidentyfikowanie pewnych kategorii migrantów i to czyni je szczególnie wartościowymi. Jednocześnie jednak, biorąc pod uwagę wyniki powyższych analiz, należy wyraźnie sformułować dyrektywę dla wszystkich osób zajmujących się problematyką migracji międzynarodowych (z Polski i do Polski), aby w miarę możliwości konfrontować informacje pochodzące ze wszystkich dostępnych źródeł. Pozwoli to nie tylko na weryfikację i uściślenie danych o zasobach i strumieniach migrantów, ale też na zidentyfikowanie pewnych kategorii migracji, które, z uwagi na swój charakter, są niemożliwe do uchwycenia w jednych statystykach, a możliwe do zaobserwowania w innych.

Bibliografia

- Carvalho P., (1990). *Studenci obcokrajowcy w Polsce*, Warszawa: UW.
- Chilczuk M., (2001). „50 lat kształcenia studentów zagranicznych w Polsce”, *Kontakt*, nr 1-2, Łódź.
- Dzwonkowski R., Gorbaniuk O., Gorbaniuk J., (2002). *Świadomość narodowa młodzieży polskiego pochodzenia z byłego ZSRR studiującej w Polsce*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Gmelch G., (1980). „Return migration”, *Annual Review of Anthropology*, nr 9, str. 135-159.
- Górny A., Kolankiewicz G., (2002). „Reemigracja z Wielkiej Brytanii – poszukiwanie ‘nowego’ czy kontynuacja ‘starego’?”, w: K. Iglicka (red.), *Migracje powrotne Polaków. Powroty sukcesu czy rozczarowania?*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, str. 122-160.
- Górny, A., (w druku). „Same letter, new spirit: Nationality regulations and their implementation in Poland”, w: R. Bauböck, B. Perchinig, W. Sievers (red.), *Citizenship Policies in the New Europe*, Amsterdam: University Press.
- Górny, A., Osipovič, D., (2006). „Return migration of second-generation British Poles”, *CMR Working Papers* nr 6/64, Warszawa: UW.
(http://www.migracje.uw.edu.pl/obm/pix/006_64.pdf) (07.07.06)
- GUS 2003. *Aktywność ekonomiczna ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002*, Nr 11, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Heffner, K., Sołdra-Gwiżdż T., (1997). „Migracje powrotne na Górnym Śląsku z socjologicznej perspektywy”, *CMR Working Papers* Nr 9, Warszawa: ISS UW.
(<http://www.migracje.uw.edu.pl/obm/pix/009.pdf>)
- Iglicka, K. (red.), (2002a). *Migracje powrotne Polaków. Powroty sukcesu czy rozczarowania?*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Iglicka, K., (red.), (2002b). „Migracje powrotne w świetle najnowszych ujęć teoretycznych. Źródła informacji i podejścia badawcze”, w: K. Iglicka, *Migracje powrotne Polaków. Powroty sukcesu czy rozczarowania?*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, str. 17-22.
- Jaroszewska E., (2000). „Studenci zagraniczni w Polsce z uwzględnieniem wyników badań przeprowadzonych na Uniwersytecie Warszawskim”, w: A. Rajkiewicz (red.) *Zewnętrzne migracje zarobkowe we współczesnej Polsce. Wybrane zagadnienia*, Włocławek: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, str. 175-194.
- Jaźwińska E., (2001). „Migracja niepełna ludności Polski: zróżnicowanie międzyregionalne”, w: E. Jaźwińska, M. Okólski, (red.), *Ludzie na huśtawce*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, str. 101-124.

Jończy R., (2003). *Migracje zarobkowe ludności autochtonicznej z województwa opolskiego. Studium ekonomicznych determinant i konsekwencji*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

Kaczmarczyk P., Okólski M., (2005). *Migracje specjalistów wysokiej klasy w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Warszawa: UKIE.

Kępińska E., (2005). „Trends in International Migration. The 2005 SOPEMI Report for Poland”, *CMR Working Papers* Nr 2(60), Warszawa: UW (http://www.migracje.uw.edu.pl/obm/pix/002_60.pdf) (07.07.06).

Malmberg G., (1997). „Time and Space In International Migration”, w: T. Hammar, G. Brochman, K. Tamas, T. Faist, *International Migration, Immobility and Development*, Oxford: Nowy York: Berg, str. 21-48.

Massey D., (1999). “Why does migration occur? A theoretical synthesis”, w: Ch. Hirschman, P. Kasinitz, J. de Wins (red.), *Handbook of International Migration: The American Experience*, New York: Russell Sage Foundation, str. 34-52.

Mazur J. (red.), (1992). *Problemy kształcenia Polaków ze Wschodu*. Referaty i komunikaty z konferencji nt. „Stan i problemy kształcenia młodzieży polonijnej (ze szczególnym uwzględnieniem Wschodu), pod red. Jana Mazura, Lublin: UMCS.

Mazur J. (red.), (1994). *Merytoryczne kształcenie Polaków ze Wschodu*. Referaty i komunikaty z konferencji na temat „Kształcenie Polaków ze Wschodu w aspekcie ich przygotowania merytorycznego”, Lublin: UMCS.

Mazur J. (red.), (1993). *Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu*. Referaty i komunikaty z konferencji na temat „Metodyka nauczania języka polskiego dla Polaków ze Wschodu i Polonii (ze szczególnym uwzględnieniem tzw. roku zerowego), Lublin: UMCS.

Mazur J. (red.), (1995). *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu*. Referaty i komunikaty z konferencji na temat „Kształcenie sprawności komunikacyjnej i Polonii i Polaków ze Wschodu” przygotowanej wspólnie z Polonijnym Centrum Nauczycielskim w Lublinie, Lublin: UMCS.

Mazur J. (red.), (1996). *Kształcenie rodaków ze Wschodu w Polsce (1989-1995)*. Referaty i komunikaty z konferencji „Efekty kształcenia rodaków ze Wschodu w Polsce w latach 1989-1995”, Lublin: UMCS.

Nowicka E., Łodziński S., (red.), (1993). *Gość w dom. Studenci z krajów Trzeciego Świata w Polsce*, Warszawa: Oficyna Naukowa.

Sakson B., (2002). *Wpływ „niewidzialnych” migracji zagranicznych lat osiemdziesiątych na struktury demograficzne Polski*, Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.

Saryusz-Wolski T. i inni., (2002). *Jak studiuje się w Polsce? Badanie zadowolenia studentów Erasmusa 2001/2002*, Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej.

Sjaastad L., (1962). „The costs and returns of human migration”, *Journal of Political Economy* No. 70.

Slany, K., Małek A., (2002). „Reemigracje z USA do Polski w okresie transformacji ustrojowej”, w: K. Iglicka (red.) *Migracje powrotne Polaków. Powroty sukcesów czy porażki?*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, str. 78-120.

Socha M., Sztanderska U., (2000). *Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Sułkowska-Kusztelak J., (1988). *Materialne warunki studiów obcokrajowców w polskich szkołach wyższych. Komunikat z badań*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Trends in International Migration: SOPEMI 2002. Paris: OECD.

Wyszyński R., (red.), (2005). *Mniejszość polska na rozdrożu. Losy studentów i absolwentów uczelni polskich pochodzących z Litwy, Białorusi i Ukrainy*, Warszawa: IS UW.

Strony internetowe:

<http://www.migracje.uw.edu.pl/obm/pix/009.pdf> (16.06.06).

<http://www.socrates.org.pl> – strona wspólnotowego programu edukacyjnego Sokrates.

VII. Aneks

Tabela A.1. Kraje docelowe obywateli Polski urodzonych w Polsce, którzy wyjechali z kraju w latach 1989 -2001 i przebywają za granicą dłużej niż 12 miesięcy

Województwo	Kraj docelowy 1	Kraj docelowy 2	Kraj docelowy 3
Dolnośląskie	Niemcy (36%)	USA (12%)	Włochy (6%)
Kujawsko-pomorskie	Niemcy (48%)	USA (10%)	Wlk Brytania (5%)
Lubelskie	USA (23%)	Włochy (15%)	Niemcy (13%)
Lubuskie	Niemcy (40%)	USA (10%)	Włochy (7%)
Łódzkie	Niemcy (21%)	USA (15%)	Wlk Brytania (9%)
Małopolskie	USA (51%)	Niemcy (7,3%)	Włochy (6,8%)
Mazowieckie	USA (29%)	Niemcy (14%)	Włochy (6%)
Opolskie	Niemcy (70%)	USA (3%)	Holandia (1%)
Podkarpackie	USA (46%)	Włochy (9,5%)	Francja (6,7%)
Podlaskie	USA (59%)	Belgia (12%)	Niemcy (6%)
Pomorskie	Niemcy (50%)	USA (10%)	Wlk Brytania (4%)
Śląskie	Niemcy (62%)	USA (5%)	Wlk. Brytania oraz Włochy (po 1,6%)
Świętokrzyskie	USA (25%)	Włochy (16%)	Niemcy (13%)
Warmińsko-Mazurskie	Niemcy (38%)	USA (22%)	Włochy (6%)
Wielkopolskie	Niemcy (43%)	USA (13%)	Wlk. Brytania oraz Francja (po 4%)
Zachodniopomorskie	Niemcy (42%)	USA (11%)	Kanada (4%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.2. Kraje docelowe oraz dominujące drugie obywatelstwo emigrantów z podwójnym obywatelstwem polskim i innym, którzy wyjechali z kraju w latach 1989-2001 i przebywają za granicą dłużej niż 12 miesięcy

Województwo	Dominujące drugie obywatelstwo	Kraje docelowe		
Dolnośląskie	Niemieckie (43%)	Niemcy (37%)	Kanada (14%)	USA (10%)
Kujawsko-Pomorskie	Niemieckie (71%)	Niemcy (68%)	USA (6%)	Kanada (5%)
Lubelskie	USA (23%)	USA (23%)	Kanada (20%)	Niemcy (10%)
Lubuskie	Niemieckie (53%)	Niemcy (43%)	Kanada (9%)	USA (7%)
Łódzkie	Niemieckie (23%)	Niemcy (18%)	Kanada (13,7%)	USA (13,2%)
Małopolskie	USA (43%)	USA (42%)	Kanada (13%)	Niemcy (8%)
Mazowieckie	USA (29%)	USA (27%)	Kanada (17%)	Niemcy (8%)
Opolskie	Niemieckie (97%)	Niemcy (88%)	Kraj nieustalony (9%)	Holandia (1%)
Podkarpackie	USA (48%)	USA (46%)	Kanada (15%)	Francja (6%)
Podlaskie	USA (55%)	USA (58%)	Kanada (11%)	Niemcy (5%)
Pomorskie	Niemieckie (78%)	Niemcy (67%)	USA (4,4%)	Kanada (4,3%)
Śląskie	Niemieckie (89%)	Niemcy (76%)	USA (2%)	Kanada (1%)
Świętokrzyskie	USA (25%)	USA (24%)	Kanada (17%)	Niemcy (13%)
Warmińsko-Mazurskie	Niemieckie (63%)	Niemcy (56%)	USA (10%)	Kanada (7%)
Wielkopolskie	Niemieckie (53%)	Niemcy (52%)	USA (9%)	Kanada (8%)
Zachodniopomorskie	Niemieckie (50%)	Niemcy (47%)	Kanada (10%)	USA (9%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.3. Kraje docelowe emigrantów z podwójnym obywatelstwem polskim i innym, urodzonych w Polsce, którzy wyjechali z kraju w latach 1989-2001 i przebywają za granicą dłużej niż 12 miesięcy

Województwo	Kraj docelowy 1	Kraj docelowy 2	Kraj docelowy 3
Dolnośląskie	Niemcy (38%)	Kanada (15%)	USA (11%)
Kujawsko-Pomorskie	Niemcy (69%)	USA (5%)	Kanada (4%)
Lubelskie	USA (24%)	Kanada (22%)	Niemcy (10%)
Lubuskie	Niemcy (44%)	Kanada (9%)	USA (7%)
Łódzkie	Niemcy (19%)	Kanada (14,5%)	USA (14,4%)
Małopolskie	USA (44%)	Kanada (15%)	Niemcy (8%)
Mazowieckie	USA (28%)	Kanada (18%)	Niemcy (8%)
Opolskie	Niemcy (88%)	Kraj nieustalony (9%)	Holandia (1%)
Podkarpackie	USA (50%)	Kanada (16%)	Francja (5%)
Podlaskie	USA (62%)	Kanada (12%)	Niemcy (5%)
Pomorskie	Niemcy (68%)	Kanada (4,4%)	USA (4,3%)
Śląskie	Niemcy (77%)	USA (2%)	Kanada (1,8%)
Świętokrzyskie	USA (25%)	Kanada (18%)	Niemcy (13%)
Warmińsko - Mazurskie	Niemcy (58%)	USA (10%)	Kanada (7%)
Wielkopolskie	Niemcy (53%)	USA (9%)	Kanada (8%)
Zachodniopomorskie	Niemcy (47%)	Kanada (11%)	USA (9%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.4. Kraje docelowe oraz dominujące obywatelstwo emigrantów cudzoziemców i bezpaństwowców, którzy wyjechali z kraju w latach 1989-2001 i przebywają za granicą dłużej niż 12 miesięcy

Województwo	Dominujące obywatelstwo	Kraje docelowe		
Dolnośląskie	Niemieckie (43%)	Niemcy (36%)	USA (8%)	Włochy/Holandia (2%)
Kujawsko-Pomorskie	Niemieckie (52%)	Niemcy (53%)	USA (10%)	Francja (3%)
Lubelskie	Niemieckie (15%)	kraj nieustalony (24%)	Niemcy (13%)	Kanada (11%)
Lubuskie	Niemieckie (49%)	Niemcy (43%)	kraj nieustalony (21%)	USA (6%)
Łódzkie	Niemieckie (25%)	Niemcy (20%)	kraj nieustalony (20%)	USA (7%)
Małopolskie	USA (18%)	kraj nieustalony (18,9%)	USA (18,2%)	Niemcy (13%)
Mazowieckie	USA (14%)	kraj nieustalony (16%)	USA (14%)	Niemcy (11%)
Opolskie	Niemieckie (95%)	Niemcy (84%)	Kraj nieustalony (13%)	Francja (0,5%)
Podkarpackie	USA (16%)	USA (20%)	kraj nieustalony (14%)	Francja (10%)
Podlaskie	USA (17%)	USA (20%)	Niemcy (10%)	Włochy (7%)
Pomorskie	Niemieckie (75%)	Niemcy (62%)	kraj nieustalony (17%)	USA (4%)
Śląskie	Niemieckie (78%)	Niemcy (74%)	Kraj nieustalony (16%)	USA (2%)
Świętokrzyskie	Niemieckie (18%)	Niemcy (21%)	Kraj nieustalony (15%)	USA (5%)
Warmińsko - Mazurskie	Niemieckie (59%)	Niemcy (57%)	kraj nieustalony (14%)	USA (5%)
Wielkopolskie	Niemieckie (52%)	Niemcy (53%)	Francja/kraj nieustalony (7%)	Kanada (4%)
Zachodniopomorskie	Niemieckie (40%)	Niemcy (53%)	Kraj nieustalony (15%)	USA (6%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.5. Wybrane wskaźniki struktury według poziomu wykształcenia stałych i czasowych mieszkańców Polski (w wieku 15+), 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych

Najwyższy ukończony poziom wykształcenia	Ludność ogółem (w tysiącach)	Stali mieszkańcy; za granicą ponad 2 miesiące		Stali mieszkańcy - Polacy z podwójnym obywatelstwem		Stali mieszkańcy - cudzoziemcy		Stali mieszkańcy - Polacy przybyli z zagranicy po 1988 r.	Cudzoziemcy przebywający w Polsce czasowo ponad 2 miesiące	
		ogółem	w tym osoby, które wyjechały po 1997 r.	ogółem	w tym z obywatelstwem RFN	ogółem	w tym przybyli po 1988 r.		ogółem	w tym przebywający ponad 12 miesięcy
<i>mężczyźni</i>										
<i>liczba osób (w tysiącach)</i>	14.962,1	339,3	175,3	182,6	124,3	16,7	6,1	22,6	12,0	8,1
<i>% wszystkich mężczyzn w wieku 15+</i>	(100,00)	(2,27)	(1,17)	(1,22)	(0,83)	(0,11)	(0,04)	(0,15)	(0,08)	(0,05)
Wyższe	9,9	12,7	12,9	10,2	5,1	38,0	45,2	28,7	40,9	43,8
Poziom pośredni	21,5	27,1	26,5	20,7	16,8	26,4	25,9	29,5	37,8	35,6
Nieukończone średnie (albo niższe)	68,6	60,2	60,6	69,1	78,1	35,6	28,9	41,8	21,3	20,6
<i>kobiety</i>										
<i>liczba osób (w tysiącach)</i>	16.326,3	393,3	201,8	189,7	118,1	17,6	6,4	28,8	11,5	7,8
<i>% wszystkich kobiet w wieku 15+</i>	(100,00)	(2,41)	(1,24)	(1,16)	(0,72)	(0,11)	(0,04)	(0,18)	(0,07)	(0,05)
Wyższe	11,0	15,1	16,3	11,3	5,2	28,2	35,8	28,0	31,5	33,2
Poziom pośredni	29,3	41,7	42,3	30,4	26,2	35,6	30,7	40,1	45,5	43,4
Nieukończone średnie (albo niższe)	59,7	43,2	41,4	58,3	68,6	36,2	33,6	31,9	23,0	23,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.6. Wskaźniki statusu demograficznego i ekonomicznego stałych i czasowych mieszkańców Polski, 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych

Wskaźniki odnoszące się do wybranych kategorii demograficznych i ekonomicznych ludności	Ludność ogółem (w tysiącach)	Stali mieszkańcy; za granicą ponad 2 miesiące		Stali mieszkańcy - Polacy z podwójnym obywatelstwem		Stali mieszkańcy, cudzoziemcy		Stali mieszkańcy - Polacy przybyli z zagranicy po 1988 r.	Cudzoziemcy przebywający w Polsce czasowo ponad 2 miesiące	
		ogółem	w tym osoby, które wyjechały po 1997 r.	ogółem	w tym z obywatelstwem RFN	ogółem	w tym przybyli po 1988 r.		ogółem	w tym przebywający ponad 12 miesięcy
<i>mężczyźni</i>										
% wszystkich mężczyzn w wieku produkcyjnym	(100,00)	(2,52)	(1,34)	(1,26)	(0,85)	(0,12)	(0,05)	(0,19)	(0,09)	(0,06)
% wszystkich mężczyzn w wieku mobilnym	(100,00)	(2,93)	(1,64)	(1,36)	(0,93)	(0,13)	(0,05)	(0,20)	(0,11)	(0,08)
Ludność w wieku produkcyjnym w % (a)	65,6	92,1	93,6	83,7	83,0	86,0	90,6	87,7	92,6	93,4
Ludność w wieku mobilnym w % (b)	63,5	73,8	77,9	68,4	69,5	66,9	71,9	64,7	78,8	78,3
Współczynnik aktywności zawodowej	75,1	77,6	75,6	75,0	74,1	78,1	75,4	81,2	62,0	68,3
Wskaźnik zatrudnienia	59,3	72,9	69,9	65,5	66,2	67,7	64,8	67,8	53,3	58,8
Stopa bezrobocia	21,0	6,0	7,6	12,8	10,7	13,4	14,1	16,5	13,9	14,0
<i>kobiety</i>										
% wszystkich kobiet w wieku produkcyjnym	(100,00)	(3,02)	(1,57)	(1,24)	(0,75)	(0,12)	(0,05)	(0,21)	(0,09)	(0,06)
% wszystkich kobiet w wieku mobilnym	(100,00)	(3,64)	(1,93)	(1,41)	(0,87)	(0,13)	(0,06)	(0,24)	(0,12)	(0,08)
Ludność w wieku produkcyjnym w % (a)	58,2	88,1	89,3	74,8	72,5	77,0	89,2	83,5	91,0	92,0
Ludność w wieku mobilnym w % (b)	65,6	79,0	80,8	74,9	76,8	74,6	81,4	76,6	86,0	85,5
Współczynnik aktywności zawodowej	68,0	38,4	46,9	62,7	60,8	61,8	60,6	68,3	39,3	43,1
Wskaźnik zatrudnienia	52,6	35,1	39,4	51,9	50,7	46,1	42,2	53,6	29,7	32,1
Stopa bezrobocia	22,6	8,3	16,0	17,3	16,5	25,4	30,3	21,4	24,5	25,5

(a) w stosunku do całej ludności (danej kategorii)

(b) w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym (danej kategorii)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.7. Poziom wykształcenia stałych i czasowych mieszkańców Polski, mężczyzn (w wieku 15+ lat), 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych

Kategorie wykształcenia	Ludność ogółem	Stali mieszkańcy; za granicą ponad 2 miesiące		Stali mieszkańcy, Polacy z podwójnym obywatelstwem		Stali mieszkańcy, cudzoziemcy		Stali mieszkańcy, Polacy przybyli z zagranicy po 1988 r.	Cudzoziemcy przebywający w Polsce czasowo ponad 2 miesiące	
		ogółem	w tym osoby, które wyjechały po 1997 r.	ogółem	w tym z obywatelstwem RFN	ogółem	w tym przybyli po 1988 r.		ogółem	w tym przebywający ponad 12 miesięcy
<i>liczby bezwzględne</i> Ogółem	14962106	339341	175313	182583	124311	16734	6131	26602	11964	8094
Stopień naukowy (a)	70060	2352	1098	1204	237	574	256	828	396	324
Tytuł zawodowy magistra (b)	955233	23008	12351	11498	3803	3366	1658	5057	2529	1981
Tytuł licencjata lub inżyniera	422767	9155	4930	5427	2170	1469	808	1671	1365	1020
Policealne z maturą	219913	5527	2892	2574	1156	338	167	749	283	213
Policealne bez matury	28064	468	302	273	154	21	10	55	22	13
Średnie ogólne z maturą	667065	18151	8671	7440	3014	1282	1068	2027	2077	1276
Średnie zawodowe z maturą	2225639	49585	25946	26275	16015	2306	314	4927	1580	1202
Średnie ogólne bez matury	173430	7823	4186	1472	805	216	613	326	188	142
Średnie zawodowe bez matury	975878	16869	8446	10604	7560	715	110	1650	448	339
Zasadnicze zawodowe	4678914	101166	55327	74499	61235	2365	501	5693	764	539
Podstawowe ukończone	3922279	36142	17898	34108	24067	1627	484	3119	773	503
Nie ukończona żadna szkoła	303018	1520	733	1745	990	143	30	217	60	39
Nieustalone	319846	67575	32533	5464	3105	2502	112	283	1479	503
<i>„nieustalone” jako % ogółem</i>	2,14	19,91	18,56	2,99	2,50	14,95	1,83	1,06	12,36	6,21
<i>odsetki (bez „nieustalone”)</i> Ogółem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Stopień naukowy	0,48	0,86	0,77	0,68	0,19	4,03	4,25	3,15	3,78	4,27
Tytuł zawodowy magistra	6,52	8,47	8,65	6,49	3,14	23,65	27,55	19,21	24,12	26,10
Tytuł licencjata lub inżyniera	2,89	3,37	3,45	3,06	1,79	10,32	13,42	6,35	13,02	13,44
Policealne z maturą	1,50	2,03	2,02	1,45	0,95	2,37	2,77	2,85	2,70	2,81
Policealne bez matury	0,19	0,17	0,21	0,15	0,13	0,15	0,17	0,21	0,21	0,17
Średnie ogólne z maturą	4,56	6,68	6,07	4,20	2,49	9,01	17,74	7,70	19,81	16,81
Średnie zawodowe z maturą	15,20	18,24	18,17	14,83	13,21	16,20	5,22	18,72	15,07	15,83
Średnie ogólne bez matury	1,18	2,88	2,93	0,83	0,66	1,52	10,18	1,24	1,79	1,87
Średnie zawodowe bez matury	6,66	6,21	5,91	5,99	6,24	5,02	1,83	6,27	4,27	4,47
Zasadnicze zawodowe	31,95	37,22	38,75	42,06	50,52	16,62	8,32	21,63	7,29	7,10
Podstawowe ukończone	26,79	13,30	12,53	19,26	19,86	11,43	8,04	11,85	7,37	6,62
Nie ukończona żadna szkoła	2,07	0,56	0,51	0,98	0,82	1,00	0,5	0,82	0,57	0,51

(a) doktora lub doktora habilitowanego; (b) lub równorzędny, np. Lekarza

(b)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.8. Poziom wykształcenia stałych i czasowych mieszkańców Polski, kobiet (w wieku 15+ lat), 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych

Kategorie wykształcenia	Ludność ogółem	Stali mieszkańcy; za granicą od 2+ miesięcy		Stali mieszkańcy, Polacy z podwójnym obywatelstwem		Stali mieszkańcy, cudzoziemcy		Stali mieszkańcy, Polacy przybyli z zagranicy po 1988 r.	Cudzoziemcy przebywający w Polsce czasowo od 2+ miesięcy	
		ogółem	w tym osoby, które wyjechały po 1997 r.	ogółem	w tym z obywatelstwem RFN	ogółem	w tym przybyli po 1988 r.		ogółem	w tym przebywający od 12+ miesięcy
<i>liczby bezwzględne</i>										
Ogółem	16326322	393316	201793	189730	118084	17594	6436	28798	11458	7784
Stopień naukowy (a)	37598	1345	608	683	94	205	88	362	124	98
Tytuł zawodowy magistra (b)	1322137	35214	19113	15576	4218	3131	1652	6163	2240	1666
Tytuł licencjata lub inżyniera	395771	10773	6735	4521	1664	918	537	1431	896	678
Policealne z maturą	719154	20903	10461	8605	3999	592	243	2180	387	276
Policealne bez matury	56763	1096	656	577	324	38	19	106	37	27
Średnie ogólne z maturą	1567811	51273	27743	19570	9405	2093	1387	4466	2570	1550
Średnie zawodowe z maturą	2346525	57822	29966	27006	16288	2641	306	4653	1713	1335
Średnie ogólne bez matury	393719	7823	4186	3929	2320	372	927	746	248	182
Średnie zawodowe bez matury	834429	15477	8446	8380	5680	652	160	1228	432	350
Zasadnicze zawodowe	2860872	65074	32939	41520	31933	1632	420	3103	664	514
Podstawowe ukończone	4886208	45187	20802	50526	37329	2501	582	3708	952	613
Nie ukończona żadna szkoła	574539	2037	962	2697	1293	297	49	301	88	63
Nieustalone	330796	79292	39179	6140	3537	2522	66	351	1107	432
<i>„nieustalone” jako % ogółem</i>	2,03	20,16	19,41	3,24	2,99	14,33	1,03	1,22	9,65	5,55
<i>odsetki (bez „nieustalone”)</i>										
Ogółem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,0	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Stopień naukowy	0,23	0,42	0,37	0,37	0,08	1,36	1,38	1,27	1,20	1,33
Tytuł zawodowy magistra	8,27	11,21	11,75	8,48	3,68	20,77	25,93	21,66	21,64	22,66
Tytuł licencjata lub inżyniera	2,47	3,43	4,14	2,46	1,45	6,09	8,43	5,03	8,66	9,22
Policealne z maturą	4,50	6,67	6,43	4,69	3,49	3,92	3,81	7,66	3,74	3,75
Policealne bez matury	0,35	0,35	0,40	0,31	0,28	0,25	0,3	0,37	0,36	0,37
Średnie ogólne z maturą	9,80	16,33	17,06	10,66	8,21	13,89	21,77	15,70	24,83	21,08
Średnie zawodowe z maturą	14,67	18,41	18,43	14,71	14,22	17,52	4,8	16,36	16,55	18,16
Średnie ogólne bez matury	2,46	2,49	2,57	2,14	2,02	2,47	14,55	2,62	2,40	2,47
Średnie zawodowe bez matury	5,22	4,93	5,19	4,56	4,96	4,33	2,51	4,32	4,17	4,76
Zasadnicze zawodowe	17,88	20,72	20,26	22,62	27,88	10,83	6,59	10,91	6,41	6,99
Podstawowe ukończone	30,55	14,39	12,79	27,52	32,59	16,59	9,14	13,03	9,20	8,34
Nie ukończona żadna szkoła	3,59	0,65	0,59	1,47	1,13	1,97	0,77	1,06	0,85	0,86

(a) doktora lub doktora habilitowanego; (b) lub równorzędny, np. lekarza

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 2002

Tabela A.9. Status demograficzny i ekonomiczny stałych i czasowych mieszkańców Polski, mężczyzn, 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych

Kategorie demograficzne i ekonomiczne ludności	Ludność ogółem (w tysiącach)	Stali mieszkańcy; za granicą ponad 2 miesiące		Stali mieszkańcy, Polacy z podwójnym obywatelstwem		Stali mieszkańcy, cudzoziemcy		Stali mieszkańcy, Polacy przybyli z zagranicy po 1988 r.	Cudzoziemcy przebywający w Polsce czasowo ponad 2 miesiące	
		ogółem	w tym osoby, które wyjechały po 1997 r.	ogółem	w tym z obywatelstwem RFN	ogółem	w tym przybyli po 1988 r.		ogółem	w tym przebywający ponad 12 miesięcy
<i>liczby bezwzględne</i>										
Ogółem	18516,4	323098	173866	182583	124311	16924	6131	26602	11964	8094
• w wieku produkcyjnym	12144,6	305742	162779	152866	103237	14557	5554	23328	11085	7558
○ w wieku mobilnym	7708,0	225781	126829	104645	71747	9737	3991	15091	8738	5918
○ w wieku niemobilnym	4436,6	79961	35950	48221	31490	4820	1563	8237	2347	1640
	12144,6	305742	162779	152866	103237	14557	5554	23328	11085	7558
	8761,6	69568	43755	80353	54140	9341	4189	15783	6166	4921
Ludność w wieku produkcyjnym	6923,2	65405	40436	70098	48368	8087	3600	13175	5307	4234
• zawodowo czynni	1838,4	4163	3319	10255	5772	1254	589	2608	859	687
○ pracujący	2903,8	20114	14124	26718	18953	2611	951	3649	3782	2283
○ bezrobotni	479,2	216060	104900	45794	30144	2605	414	3896	1137	354
• zawodowo bierni										
• nieustalony status	3,9	70,7	64,4	30,0	29,2	17,9	7,5	16,7	10,3	4,7
<i>„nieustalony” jako % ludności w wieku produkcyjnym</i>										

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A10. Status demograficzny i ekonomiczny stałych i czasowych mieszkańców Polski, kobiet, 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych

Kategorie demograficzne i ekonomiczne ludności	Ludność ogółem (w tysiącach)	Stali mieszkańcy; za granicą ponad 2 miesiące		Stali mieszkańcy, Polacy z podwójnym obywatelstwem		Stali mieszkańcy, cudzoziemcy		Stali mieszkańcy, Polacy przybyli z zagranicy po 1988 r.	Cudzoziemcy przebywający w Polsce czasowo ponad 2 miesiące	
		ogółem	w tym osoby, które wyjechały po 1997 r.	ogółem	w tym z obywatelstwem RFN	ogółem	w tym przybyli po 1988 r.		ogółem	w tym przebywający ponad 12 miesięcy
<i>liczby bezwzględne</i>										
Ogółem	19713,7	393316	201796	189730	118024	17594	6436	28798	11458	7784
• w wieku produkcyjnym	11481,1	346685	180307	141865	85610	13541	5740	24056	10432	7161
○ w wieku mobilnym	7533,2	273896	145731	106273	65740	10106	4674	18439	8969	6123
○ w wieku niemobilnym	3947,8	72789	34576	35592	19870	3435	1066	5617	1463	1038
Ludność w wieku produkcyjnym	11,481,1	346685	180307	141865	85610	13541	5740	24056	10432	7161
• zawodowo czynni	7486,0	50095	28928	58620	34641	6958	3480	13066	3751	2924
○ pracujący	5795,2	45932	24307	48491	28917	5190	2425	10263	2831	2177
○ bezrobotni	1690,8	4163	4621	10129	5724	1768	1055	2803	920	747
• zawodowo bierni	3522,7	20114	32726	34818	22343	4292	2054	6062	5790	3860
• nieustalony status	472,3	216060	118644	48412	28626	2291	206	4928	891	377
<i>„nieustalony” jako % ludności w wieku produkcyjnym</i>	4,1	62,3	65,8	34,1	33,4	16,9	3,6	20,5	8,5	5,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.11. Migranci powrotni według płci, obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)

Płeć	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Mężczyźni	25132	18145	1804	5183	6116	4653	201	1262
Kobiety	24942	18241	1552	5149	6107	4872	118	117
Razem	50074	36386	3356	10332	12223	9525	319	2379

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.12. Migranci powrotni według płci, obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)

Płeć	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Mężczyźni	50,2	49,9	53,8	50,2	50,0	48,9	63,0	53,0
Kobiety	49,8	50,1	46,2	49,8	50,0	51,1	37,0	47,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.13. Migranci powrotni według wykształcenia (w wieku od 13 lat) i obywatelstwa (liczby absolutne)*

Wykształcenie	Wszyscy	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Wyższe	12223	9525	319	2379
Średnie	12967	9928	701	2338
Zawodowe	7029	5778	572	679
Podstawowe	7192	5204	507	1481
Nieukończone podstawowe, brak wyksz.	1380	980	93	307
Razem	40791	31415	2192	7184

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.14. Migranci powrotni według wykształcenia (w wieku od 13 lat) i obywatelstwa (odsetki)*

Wykształcenie	Wszyscy	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Wyższe	30,0	30,3	14,6	33,1
Średnie	31,8	31,6	32,0	32,5
Zawodowe	17,2	18,4	26,1	9,5
Podstawowe	17,6	16,6	23,1	20,6
Nieukończone podstawowe, brak wyksz.	3,4	3,1	4,2	4,3
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.15. Migranci powrotni z wyższym wykształceniem według tytułu naukowego (liczby absolutne oraz odsetki)

Wykształcenie	Z wyższym wykształceniem	
	N	%
Stopień naukowy co najmniej doktora	1005	8,2
Tytuł magistra, lekarza lub równorzędny	8892	72,7
Tytuł inżyniera, licencjata	2326	19,0
Razem	12223	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.16. Migranci powrotni według wieku (w latach), obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)*

Wiek	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
0-9	6197	3117	801	2279	-	-	-	-
10-19	7961	5129	752	2080	-	-	-	-
20-29	5736	4664	227	845	1637	1308	27	302
30-39	10298	8355	610	1333	3839	3173	93	573
40-49	9442	7469	460	1513	3541	2733	111	697
50-59	5129	4023	237	869	1980	1473	57	450
60-69	2797	2006	160	631	782	564	20	198
70 +	2509	1619	109	781	444	274	11	159
Razem	50069	36382	3356	10331	12223	9525	319	2379

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.17. Migranci powrotni według wieku (w latach), obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)*

Wiek	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
0-9	12,4	8,6	23,9	22,1	-	-	-	-
10-19	15,9	14,1	22,4	20,1	-	-	-	-
20-29	11,5	12,8	6,8	8,2	13,4	13,7	8,5	12,7
30-39	20,6	23,0	18,2	12,9	31,4	33,3	29,2	24,1
40-49	18,9	20,5	13,7	14,6	29,0	28,7	34,8	29,3
50-59	10,2	11,1	7,1	8,4	16,2	15,5	17,9	18,9
60-69	5,6	5,5	4,8	6,1	6,4	5,9	6,3	8,3
70 +	5,0	4,5	3,2	7,6	3,6	2,9	3,4	6,7
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.18. Migranci powrotni według miejsca zamieszkania, obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)

Miejsce zamieszkania	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Miasto	40701	30029	2320	8352	11065	8693	266	2106
Wieś	9373	6357	1036	1980	1158	832	53	273
Razem	50074	36386	3356	10332	12223	9525	319	2379

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.19. Migranci powrotni według miejsca zamieszkania, obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)

Miejsce zamieszkania	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Miasto	81,3	82,5	69,1	80,8	90,5	91,3	83,4	88,5
Wieś	18,7	17,5	30,9	19,2	9,5	8,7	16,6	11,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.20. Migranci powrotni według typu rodziny, obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)

Typ rodziny	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Małżeństwa, partnerzy bez dzieci	5245	3877	272	1096	1877	1412	40	425
Małżeństwa, partnerzy z dziećmi	25564	19118	1763	4683	5786	4686	151	949
Samotni rodzice z dziećmi	10642	7214	837	2591	1600	1242	30	328
Osoby samotne	6286	4500	365	1421	2431	1764	87	580
Osoby spoza rodziny*	2337	1677	119	541	529	421	11	97
Razem	50074	36386	3356	10332	12223	9525	319	2379

*Osoby niespokrewnione, mieszkające w rodzinach, oraz osoby mieszkające w gospodarstwach zbiorowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.21. Migranci powrotni według typu rodziny, obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)

Typ rodziny	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Małżeństwa, partnerzy bez dzieci	10,5	10,7	8,1	10,6	15,4	14,8	12,5	17,9
Małżeństwa, partnerzy z dziećmi	51,1	52,5	52,5	45,3	47,3	49,2	47,3	39,9
Samotni rodzice z dziećmi	21,3	19,8	24,9	25,1	13,1	13,0	9,4	13,8
Osoby samotne	12,6	12,4	10,9	13,8	19,9	18,5	27,3	24,4
Osoby spoza rodziny*	4,7	4,6	3,5	5,2	4,3	4,4	3,4	4,1
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Osoby niespokrewnione, mieszkające w rodzinach, oraz osoby mieszkające w gospodarstwach zbiorowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.22. Aktywność zawodowa migrantów powrotnych (w wieku 15 lat i więcej) według obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)*

Status ekonomiczny	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Zatrudnieni	51,5	53,6	47,6	43,1	75,3	77,4	73,2	67,0
Bezrobotni	13,5	14,6	9,3	9,7	8,2	8,1	4,1	9,0
Bierni zawodowo	35,0	31,8	43,1	47,2	16,5	14,5	22,7	24,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.23. Aktywność ekonomiczna migrantów powrotnych według sektora, obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)*

Sektor zatrudnienia	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Publiczny	5198	4352	109	557	3312	2850	54	408
Prywatny	14043	10949	836	2258	5504	4183	176	1145
Dochód z najmu, własności	797	493	48	256	234	137	3	94
Razem	20038	15974	993	3071	9050	7170	233	1647

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.24. Aktywność ekonomiczna migrantów powrotnych według sektora, obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)*

Sektor zatrudnienia	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Publiczny	26,0	28,4	11,0	18,1	36,6	39,7	23,2	24,8
Prywatny	70,0	68,6	84,2	73,5	60,8	58,4	75,5	69,6
Dochód z najmu, własności	4,0	3,0	4,8	8,4	2,6	1,9	1,3	5,6
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.25. Aktywność zawodowa migrantów powrotnych (w wieku 15 lat i więcej) według obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)*

Status ekonomiczny	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Zatrudnieni	19703	15919	942	2842	9155	7334	232	1589
Bezrobotni	5174	4347	184	643	992	765	13	214
Bierni zawodowo	13423	9457	852	3114	2018	1377	72	569
Razem	38300	29723	1978	6599	12165	9476	317	2372

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.26. Status zatrudnienia* migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)**

Status zatrudnienia	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Pracownik pełnozatrudniony	12159	10298	416	1445	6461	5383	140	938
Pracownik niepełnozatrudniony	1477	1186	61	230	595	442	16	137
Pracodawca	2121	1471	217	433	782	564	35	183
Pracujący na własny rachunek	3490	2613	221	656	1200	859	38	303
Pomagający członek rodziny	534	415	34	85	63	43	3	17
Razem	19781	15983	949	2849	9101	7291	232	1578

*Z uwzględnieniem pomagających członków rodziny. **Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.27. Status zatrudnienia* migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)**

Status zatrudnienia	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Pracownik pełnozatrudniony	61,5	64,4	43,8	50,7	71,0	73,8	60,3	59,4
Pracownik niepełnozatrudniony	7,5	7,4	6,4	8,1	6,5	6,1	6,9	8,7
Pracodawca	10,7	9,2	22,9	15,2	8,6	7,7	15,1	11,6
Pracujący na własny rachunek	17,6	16,4	23,3	23,0	13,2	11,8	16,4	19,2
Pomagający członek rodziny	2,7	2,6	3,6	3,0	0,7	0,6	1,3	1,1
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Z uwzględnieniem pomagających członków rodziny. **Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.28. Zawód migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)*

Zawód	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Wyżsi urzędnicy, kierownicy, parlamentarzyści	3244	2360	252	632	1745	1303	71	371
Specjaliści	6175	5004	150	1021	5517	4519	113	885
Pracownicy Sił Zbrojnych	72	68	1	3	28	28	0	0
Technicy, średni personel	2646	2135	142	369	900	710	27	163
Pracownicy biurowi	1372	1162	54	156	371	316	5	50
Pracownicy usług osobistych, sprzedawcy	1949	1549	107	293	323	254	10	59
Rolnicy, leśnicy, rybacy	743	581	48	114	50	27	4	19
Robotnicy, rzemieślnicy	1928	1712	101	115	99	83	1	15
Operatorzy, monterzy maszyn	830	712	50	68	46	33	0	13
Pracownicy przy pracach prostych	645	558	29	58	42	33	0	9
Razem	19604	15841	934	2829	9121	7306	231	1584

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.29. Zawód migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)*

Zawód	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Wyżsi urzędnicy, kierownicy, parlamentarzyści	16,5	14,9	27,0	22,3	19,1	17,8	30,7	23,4
Specjaliści	31,5	31,6	16,1	36,1	60,5	61,9	48,9	55,9
Pracownicy Sił Zbrojnych	0,4	0,4	0,1	0,1	0,3	0,4	0,0	0,0
Technicy, średni personel	13,5	13,5	15,2	13,0	9,9	9,7	11,7	10,3
Pracownicy biurowi	7,0	7,3	5,8	5,5	4,1	4,3	2,2	3,2
Pracownicy usług osobistych, sprzedawcy	9,9	9,8	11,5	10,4	3,5	3,5	4,3	3,7
Rolnicy, leśnicy, rybacy	3,8	3,7	5,1	4,0	0,5	0,4	1,7	1,2
Robotnicy, rzemieślnicy	9,8	10,8	10,8	4,1	1,1	1,1	0,4	0,9
Operatorzy, monterzy maszyn	4,2	4,5	5,4	2,4	0,5	0,5	0,0	0,8
Pracownicy przy pracach prostych	3,3	3,5	3,1	2,1	0,5	0,5	0,0	0,6
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.30. Główne źródło utrzymania migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)*

Główne źródło utrzymania	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Zarobkowe								
Poza rolnictwem w sektorze publicznym	5187	4523	107	557	3307	2847	52	408
Poza rolnictwem w sektorze prywatnym	8543	6957	401	1185	3649	2860	103	686
W rolnictwie	93	73	8	12	25	16	4	5
Poza rolnictwem na rachunek własny	4798	3467	377	954	1788	1282	68	438
W rolnictwie na rachunek własny	620	461	52	107	47	28	3	16
Niezarobkowe								
Emerytura	3924	2686	210	1028	849	580	28	241
Renta inwalidzka, rodzinna, socjalna	1800	1437	98	265	204	149	11	46
Zasiłek dla bezrobotnych	632	555	21	56	96	82	2	12
Zasiłek pomocy społ.	273	230	8	35	33	23	2	8
Inne niezarobkowe	2052	1659	65	328	596	482	8	106
Dochód z własności, najmu	797	493	48	256	234	137	3	94
Na utrzymaniu								
Utrzymywany przez osoby z gosp. dom.	18682	12073	1690	4919	1097	823	26	248
Utrzymywany przez osoby spoza gosp. dom.	2491	1641	265	585	282	207	9	66
Razem	49892	36255	3350	10287	12207	9514	319	2374

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.31. Główne źródło utrzymania migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)*

Główne źródło utrzymania	Wszyscy	Według obywatelstwa			Z wyższym wykształceniem	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
Zarobkowe								
Poza rolnictwem w sektorze publicznym	10,4	12,5	3,2	5,4	27,1	29,9	16,3	17,2
Poza rolnictwem w sektorze prywatnym	17,1	19,2	12,0	11,5	29,9	30,1	32,3	28,9
W rolnictwie	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	1,3	0,2
Poza rolnictwem na rachunek własny	9,6	9,6	11,3	9,3	14,6	13,5	21,3	18,4
W rolnictwie na rachunek własny	1,2	1,3	1,6	1,0	0,4	0,3	0,9	0,7
Niezarobkowe								
Emerytura	7,9	7,4	6,3	10,0	7,0	6,1	8,8	10,2
Renta inwalidzka, rodzinna, socjalna	3,6	4,0	2,9	2,6	1,7	1,6	3,4	1,9
Zasiłek dla bezrobotnych	1,3	1,5	0,6	0,5	0,8	0,9	0,6	0,5
Zasiłek pomocy społ.	0,5	0,6	0,2	0,3	0,3	0,2	0,6	0,3
Inne niezarobkowe	4,1	4,6	1,9	3,2	4,9	5,1	2,5	4,5
Dochód z własności, najmu	1,6	1,4	1,4	2,5	1,9	1,4	0,9	4,0
Na utrzymaniu								
Utrzymywany przez osoby z gosp. dom.	37,4	33,3	50,4	47,8	9,0	8,7	8,2	10,4
Utrzymywany przez osoby spoza gosp. dom.	5,0	4,5	7,9	5,7	2,3	2,2	2,8	2,8
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.32. Dodatkowe źródło utrzymania migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne oraz odsetki)

Dodatkowe źródło utrzymania	Wszyscy		Z wyższym wykształceniem	
	N	%	N	%
Zarobkowe				
Poza rolnictwem w sektorze publicznym	267	7,5	201	12,2
Poza rolnictwem w sektorze prywatnym	593	16,8	369	22,4
W rolnictwie	33	0,9	16	1,0
Poza rolnictwem na rachunek własny	702	19,8	481	29,1
W rolnictwie na rachunek własny	612	17,3	84	5,1
Niezarobkowe				
Emerytura	136	3,8	67	4,0
Renta inwalidzka, rodzinna, socjalna	183	5,2	46	2,8
Zasiłek dla bezrobotnych	34	1,0	3	0,2
Zasiłek pomocy społ.	37	1,0	5	0,3
Inne niezarobkowe	526	14,9	146	8,8
Dochód z własności, najmu	416	11,7	233	14,1
Razem	3539	100,0	1651	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.33. Rok przyjazdu do Polski (po 1988 roku) migrantów powrotnych według obywatelstwa (liczby absolutne)*

Rok przyjazdu	Wszyscy	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
1989	1205	960	44	201
1990	2728	2288	77	363
1991	3947	3335	108	504
1992	3629	2883	155	591
1993	3186	2391	161	634
1994	3426	2527	219	680
1995	3780	2635	264	881
1996	3907	2662	313	932
1997	4225	2884	367	974
1998	4323	2906	367	1050
1999	4260	2896	368	996
2000	4335	2933	383	1019
2001	4698	3360	331	1007
2002	2092	1449	188	455
Razem	49741	36109	3345	10287

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.34. Kraj urodzenia (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne oraz odsetki)*

Kraj urodzenia (10 najważniejszych)	Wszyscy		Z wyższym wykształceniem		
	N	%	Kraj urodzenia	N	%
1. Polska	32393	64,8	1. Polska	9776	80,1
2. Niemcy	3670	7,3	2. Ukraina	574	4,7
3. Ukraina	1809	3,6	3. Kazachstan	397	3,2
4. Kazachstan	1735	3,5	4. Rosja	278	2,3
5. Stany Zjednoczone	1698	3,4	5. Białoruś	254	2,1
6. Włochy	810	1,6	6. Litwa	132	1,1
7. Rosja	772	1,5	7. Wiek Brytania	92	0,8
8. Francja	632	1,3	8. Francja	66	0,5
9. Białoruś	630	1,3	9. Bułgaria	53	0,4
10. Kanada	558	1,1	10. Niemcy	38	0,3

*Przy obliczaniu odsetków nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.35. Kraj urodzenia (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne i odsetki)

Nazwa kraju	Wszyscy	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
1. Polska	32393	25896	1953	4544
2. Niemcy	3670	2205	1374	91
3. Ukraina	1809	1435	6	368
4. Kazachstan	1735	1579	0	156
5. USA	1698	149	0	1549
6. Włochy	810	503	0	307
7. Rosja	772	661	0	111
8. Francja	632	304	4	324
9. Białoruś	630	533	1	96
10. Kanada	558	76	0	482

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.36. Kraj urodzenia (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według obywatelstwa (liczby absolutne)

Nazwa kraju	Wszyscy	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
1. Polska	64,8	71.2	58.2	44.0
2. Niemcy	7,3	6.1	40.9	0.9
3. Ukraina	3,6	4.0	0.2	3.6
4. Kazachstan	3,5	4.3	0.0	1.5
5. USA	3,4	0.4	0.0	15.0
6. Włochy	1,6	1.4	0.0	3.0
7. Rosja	1,5	1.8	0.0	1.1
8. Francja	1,3	0.8	0.1	3.1
9. Białoruś	1,3	1.5	0.0	0.9
10. Kanada	1,1	0.2	0.0	4.7

*Przy obliczaniu odsetków nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.37. Kraj poprzedniego zamieszkania (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne oraz odsetki)*

Kraj poprzedniego zamieszkania (10 najważniejszych)	Wszyscy		Z wyższym wykształceniem		
	N	%	Kraj poprzedniego zamieszkania	N	%
1. Niemcy	13193	26,5	1. Stany Zjednoczone	2144	17,6
2. Stany Zjednoczone	8208	16,5	2. Niemcy	1935	15,9
3. Włochy	2381	4,8	3. Wielka Brytania	908	7,5
4. Wielka Brytania	2300	4,6	4. Francja	697	5,7
5. Kanada	2207	4,4	5. Kanada	603	4,9
6. Francja	2157	4,3	6. Ukraina	597	4,9
7. Kazachstan	1946	3,9	7. Rosja	518	4,2
8. Ukraina	1704	3,4	8. Włochy	436	3,6
9. Grecja	1591	3,2	9. Kazachstan	420	3,6
10. Rosja	1370	2,8	10. Australia	307	2,5

*Przy obliczaniu odsetków nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.38. Kraj poprzedniego zamieszkania (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne)

Nazwa kraju	Wszyscy	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
1. Niemcy	13193	9736	3305	152
2. Stany Zjednoczone	8208	5226	8	2974
3. Włochy	2381	1926	0	455
4. Wielka Brytania	2300	1686	5	609
5. Kanada	2207	808	1	1398
6. Francja	2157	1477	1	679
7. Kazachstan	1946	1786	0	160
8. Ukraina	1704	1407	0	297
9. Grecja	1591	1478	1	112
10. Rosja	1370	1266	0	104

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.39. Kraj poprzedniego zamieszkania (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według wykształcenia (odsetki)

Nazwa kraju	Wszyscy	Według obywatelstwa		
		Polskie	Polskie, niemieckie	Polskie i inne
1. Niemcy	26,5	26,9	98,6	1,5
2. Stany Zjednoczone	16,5	14,5	0,2	28,9
3. Włochy	4,8	5,3	0,0	4,4
4. Wielka Brytania	4,6	4,7	0,2	5,9
5. Kanada	4,4	2,2	0,0	13,6
6. Francja	4,3	4,1	0,0	6,6
7. Kazachstan	3,9	4,9	0,0	1,6
8. Ukraina	3,4	3,9	0,0	2,9
9. Grecja	3,2	4,1	0,0	1,1
10. Rosja	2,8	3,5	0,0	1,0

*Przy obliczaniu odsetków nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.40. Obywatelstwo migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne oraz odsetki)*

Obywatelstwo	Wszyscy		Z wyższym wykształceniem		
	N	%	Obywatelstwo	N	%
1. Wyłącznie polskie	36386	72,7	1. Wyłącznie polskie	9525	77,9
2. Polskie i niemieckie	3356	6,7	2. Polskie i USA	460	3,8
3. Polskie i USA	2968	5,9	3. Polskie i kanadyjskie	322	2,6
4. Polskie i kanadyjskie	1164	2,3	4. Polskie i niemieckie	319	2,6
5. Polskie i australijskie	773	1,5	5. Polskie i angielskie	222	1,8
6. Polskie i inne	5427	10,8	6. Polskie i inne	1375	11,2
Razem	50074	100,0	Razem	12223	100,0

*Przy obliczaniu odsetków nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.41. Reemigranci według województwa zamieszkania oraz wykształcenia *

Województwo	Reemigranci		w tym: z wyższym wykształceniem	
	N	%	N	%
Dolnośląskie	3859	9,5	953	7,8
Kujawsko-Pomorskie	1517	3,7	353	2,9
Lubelskie	1347	3,3	369	3,0
Lubuskie	1050	2,6	216	1,8
Łódzkie	2014	4,9	635	5,2
Małopolskie	4207	10,3	1213	9,9
Mazowieckie	8634	21,2	4161	34,0
Opolskie	957	2,3	181	1,5
Podkarpackie	2645	6,5	484	4,0
Podlaskie	1544	3,8	366	3,0
Pomorskie	2782	6,8	785	6,4
Śląskie	4240	10,4	975	8,0
Świętokrzyskie	895	2,2	217	1,8
Warmińsko-Mazurskie	1203	2,9	280	2,3
Wielkopolskie	2091	5,1	595	4,9
Zachodniopomorskie	1806	4,4	440	3,6
Ogółem	40791	100,0	12223	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.42. Reemigranci według płci

Płeć	N	%
Mężczyzna	8836	45,0
Kobieta	10794	55,0
Razem	19630	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.43. Reemigranci według miejsca zamieszkania

Miejsce zamieszkania	N	%
Miasto	13950	71,1
Wieś	5680	28,9
Razem	19630	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.44. Reemigranci według wykształcenia*

Wykształcenie	N	%
Wyższe	3289	19,6
Średnie	6035	35,9
Zawodowe	4645	27,6
Podstawowe	2583	15,4
Nieukończone podstawowe, brak wyksz.	256	1,5
Razem	16808	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.45. Reemigranci według wieku (w latach)*

Wiek	N	%
0-9	1851	9,4
10-19	2089	10,7
20-29	3960	20,2
30-39	4951	25,2
40-49	3887	19,8
50-59	1744	8,9
60-69	708	3,6
70 +	418	2,1
Razem	19608	99,9

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.46. Reemigranci według typu rodziny

Typ rodziny	N	%
Małżeństwa, partnerzy bez dzieci	1382	7,0
Małżeństwa, partnerzy z dziećmi	7330	37,3
Samotni rodzice z dziećmi	5476	27,9
Osoby samotne	4422	22,5
Osoby spoza rodziny*	1020	5,2
Razem	19630	100,0

*Osoby niespokrewnione, mieszkające w rodzinach, oraz osoby mieszkające w gospodarstwach zbiorowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.47. Reemigranci według statusu ekonomicznego*

Status ekonomiczny	N	%
Zatrudnieni	4149	55,7
Bezrobotni	283	3,8
Bierni zawodowo	3011	40,5
Razem	7443	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.48. Reemigranci według sektora zatrudnienia*

Sektor zatrudnienia	N	%
Publiczny	1609	19,5
Prywatny	5534	67,1
Dochód z najmu, własności	1100	13,4
Razem	8243	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.49. Reemigranci według statusu zatrudnienia*

Status zatrudnienia	N	%
Pracownik pełnozatrudniony	3133	77,1
Pracownik niepełnozatrudniony	429	10,6
Pracodawca	162	4,0
Pracujący na własny rachunek	320	7,9
Pomagający członek rodziny	17	0,4
Razem	4061	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.50. Reemigranci według obywatelstwa*

Obywatelstwo	N	%
1. Wyłącznie polskie	8770	44,7
2. Polskie i niemieckie	5403	27,5
3. Polskie i USA	1496	7,6
4. Polskie i kanadyjskie	990	5,0
5. Polskie i włoskie	426	2,2
6. Polskie i inne	2545	13,0
Razem	19630	100,0

*Przy obliczaniu odsetków nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.51. Re-emigranci według zawodu*

Zawód	N	%
Wyżsi urzędnicy, kierownicy, parlamentarzyści	237	5,9
Specjaliści	866	21,7
Pracownicy Sił Zbrojnych	14	0,4
Technicy, średni personel	656	16,4
Pracownicy biurowi	243	6,1
Pracownicy usług osobistych, sprzedawcy	493	12,3
Rolnicy, leśnicy, rybacy	65	1,6
Robotnicy, rzemieślnicy	789	19,7
Operatorzy, monterzy maszyn	284	7,1
Pracownicy przy pracach prostych	352	8,8
Razem	3999	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.52. Re-emigranci według głównego źródła utrzymania*

Główne źródło utrzymania	N	%
Zarobkowe		
Poza rolnictwem w sektorze publicznym	1597	9,1
Poza rolnictwem w sektorze prywatnym	5444	31,1
W rolnictwie	102	0,6
Poza rolnictwem na rachunek własny	910	5,2
W rolnictwie na rachunek własny	60	0,3
Niezarobkowe		
Emerytura	779	4,4
Renta inwalidzka, rodzinna, socjalna	247	1,4
Zasiłek dla bezrobotnych	136	0,8
Zasiłek pomocy społ.	35	0,2
Inne niezarobkowe	494	2,8
Dochód z własności, najmu	130	0,8
Na utrzymaniu		
Utrzymywany przez osoby z gosp. dom.	4362	24,9
Utrzymywany przez osoby spoza gosp. dom.	3213	16,4
Razem	17509	100,0

*Nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.53. Reemigranci według kraju urodzenia (5 najważniejszych)*

Kraj urodzenia	N	%
1. Polska	16753	85,9
2. Niemcy	744	3,8
3. Włochy	267	1,4
4. Stany Zjednoczone	240	1,2
5. Ukraina	142	0,7

*Przy obliczaniu odsetków nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.54. Re-emigranci według poprzedniego kraju zamieszkania (5 najważniejszych)*

Kraj poprzedniego zamieszkania	N	%
1. Niemcy	8101	42,0
2. Stany Zjednoczone	3327	17,2
3. Kanada	1402	7,3
4. Włochy	1256	6,5
5. Francja	780	4,0

*Przy obliczaniu odsetków nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.55. Re-emigranci według obecnego kraju zamieszkania (5 najważniejszych)*

Kraj obecnego zamieszkania	N	%
1. Niemcy	6344	32,3
2. Stany Zjednoczone	2409	12,3
3. Kanada	1135	5,8
4. Włochy	815	4,2
5. Francja	591	3,0

*Przy obliczaniu odsetków nie uwzględniono braków danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2002

Tabela A.56. Studenci obcokrajowcy według kontynentów i krajów obywatelstwa w roku akademickim 2001/2002 wg NSP 2002 oraz danych GUS

Kontynent i kraj obywatelstwa	Liczba studentów obcokrajowców	
	wg NSP 2002	wg GUS
Europa	3 065	5 367
Albania	61	50
Białoruś	565	1002
Bułgaria	63	117
Francja	69	18
Litwa	341	753
Łotwa	38	66
Mołdowa	50	55
Niemcy	121	133
Norwegia	95	383
Republika Czeska	75	229
Rosja	234	291
Rumunia	47	48
Słowacja	45	109
Szwecja	32	97
Ukraina	970	1 693
Węgry	31	67
Włochy	52	20
<i>Pozostałe kraje Europy</i>	<i>176</i>	<i>236</i>
Azja	879	1 112
Izrael	14	52
Kazachstan	311	411
Laos	38	48
Mongolia	44	51
Syria	57	61
Wietnam	101	133
<i>Pozostałe kraje Azji</i>	<i>314</i>	<i>356</i>
Afryka	270	271
Nigeria	45	46
Kenia	33	37
<i>Pozostałe kraje Afryki</i>	<i>192</i>	<i>218</i>
Ameryka Północna	175	555
Kanada	14	116
Stany Zjednoczone Ameryki	161	439
Ameryka Środkowa i Południowa	33	70
Australia i Oceania	1	5
RAZEM	4 477	7 380*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002 i danych GUS

* liczba ta powinna być powiększona m.in. o 695 uczestników studiów doktoranckich, a także o studentów odbywających w Polsce część studiów w ramach programu Sokrates/Erasmus.

Tabela A.57. Emigranci przebywający w krajach Skandynawskich czasowo powyżej 2 miesięcy według roku wyjazdu.

Rok wyjazdu	Finlandia	Islandia	Norwegia	Szwecja	Ogółem
1959	0	0	0	1	1
1960	0	0	0	2	2
1965	0	0	0	2	2
1966	0	0	0	2	2
1967	0	0	0	3	3
1968	0	0	0	3	3
1969	0	0	1	3	4
1970	2	0	0	7	9
1971	0	0	1	0	1
1972	0	0	0	5	5
1974	0	0	1	6	7
1975	0	0	0	5	5
1976	0	0	0	10	10
1977	0	0	0	8	8
1978	0	0	2	14	16
1979	2	0	1	7	10
1980	3	0	12	51	66
1981	3	0	8	67	78
1982	4	0	9	50	63
1983	1	1	13	21	36
1984	2	0	18	50	70
1985	2	0	10	76	88
1986	4	0	28	45	77
1987	1	1	36	107	145
1988	3	1	35	101	140
1900-1988	27	3	175	646	851
1989	8	7	39	113	167
1990	19	12	74	216	321
1991	13	9	56	142	220
1992	13	10	69	252	344
1993	10	10	50	109	179
1994	9	7	45	163	224
1995	14	20	63	207	304
1996	8	32	63	194	297
1997	10	57	77	225	369
1998	13	107	92	254	466
1999	30	116	129	330	605
2000	42	131	175	503	851
2001	18	71	123	289	501
1989-2001	207	589	1055	2997	4848
od 2 do 6 miesięcy	55	81	553	1074	1763
od 6 do 12 miesięcy	56	151	282	716	1205
poniżej roku	111	232	835	1790	2968
rok nieznan	13	24	102	394	533
Ogółem	358	848	2167	5827	9200

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Tabela A.58. Emigranci przebywający w krajach Skandynawskich czasowo powyżej 2 miesięcy według roku wyjazdu i płci

Kraj	Finlandia		Islandia		Norwegia		Szwecja	
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
poniżej roku - od 2 do 6 miesięcy	36	19	50	31	396	157	585	489
poniżej roku - od 6 do 12 miesięcy	29	27	78	73	127	155	314	402
1989	5	3	3	4	6	33	33	80
1990	11	8	4	8	18	56	65	151
1991	4	9	2	7	9	47	29	113
1992	4	9	3	7	18	51	66	186
1993	4	6	4	6	14	36	28	81
1994	3	6	2	5	14	31	41	122
1995	8	6	7	13	22	41	65	142
1996	4	4	17	15	17	46	64	130
1997	4	6	26	31	19	58	79	146
1998	7	6	44	63	34	58	87	167
1999	12	18	65	51	55	74	111	219
2000	24	18	63	68	78	97	191	312
2001	11	7	31	40	58	65	128	161
rok wyjazdu nieznany	10	3	13	11	43	59	166	228
ogółem	176	155	412	433	928	1064	2052	3129

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Tabela A.59. Emigranci przebywający w Norwegii czasowo powyżej 2 miesięcy według wykształcenia

Wykształcenie	Mężczyźni	Kobiety	Liczba osób
nie dotyczy - dzieci	82	98	180
wyższe ze stopniem naukowym co najmniej doktora	5	9	14
wyższe z tytułem magistra, lekarza lub równorzędnym	117	212	329
wyższe z tytułem inżyniera, licencjata	53	51	104
policealne z maturą	11	82	93
policealne bez matury	2	3	5
średnie zawodowe z maturą	144	139	283
średnie zawodowe bez matury	53	38	91
średnie ogólnokształcące z maturą	59	154	213
średnie ogólnokształcące bez matury	10	25	35
zasadnicze zawodowe	243	98	341
podstawowe ukończone	90	62	152
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	7	4	11
nieustalony	52	89	141
Ogółem	82	98	192

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Tabela A.60. Emigranci przebywający w Norwegii czasowo powyżej 2 miesięcy według płci i wieku

Wiek	Mężczyźni	Kobiety
0 - 4 lata	28	20
5 - 9	34	52
10 - 14	40	37
15 - 19	46	35
20 - 24	102	127
25 - 29	188	186
30 - 34	128	156
35 - 39	102	147
40 - 44	99	122
45 - 49	78	95
50 - 54	48	37
55 - 59	26	19
60 - 64	4	17
65 - 69	2	7
70 - 74	2	2
75 - 79		4
80 - 84	1	1

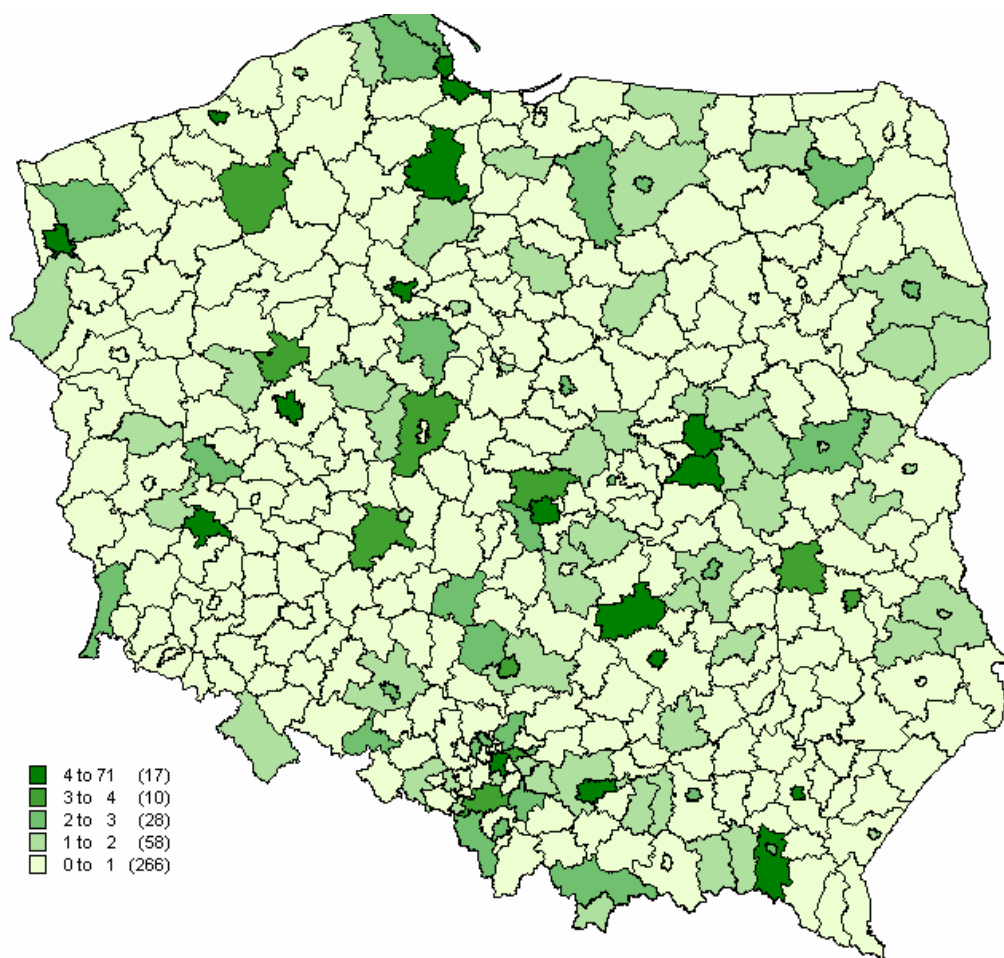
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Tabela A.61. Emigranci przebywający w Norwegii czasowo powyżej 2 miesięcy według płci i przyczyny wyjazdu.

Przyczyna wyjazdu	Mężczyźni	Kobiety
nauka, studia	34	65
praca	601	355
sprawy rodzinne	178	507
leczenie, rehabilitacja		5
warunki mieszkaniowe	4	11
pozostałe przyczyny	111	121

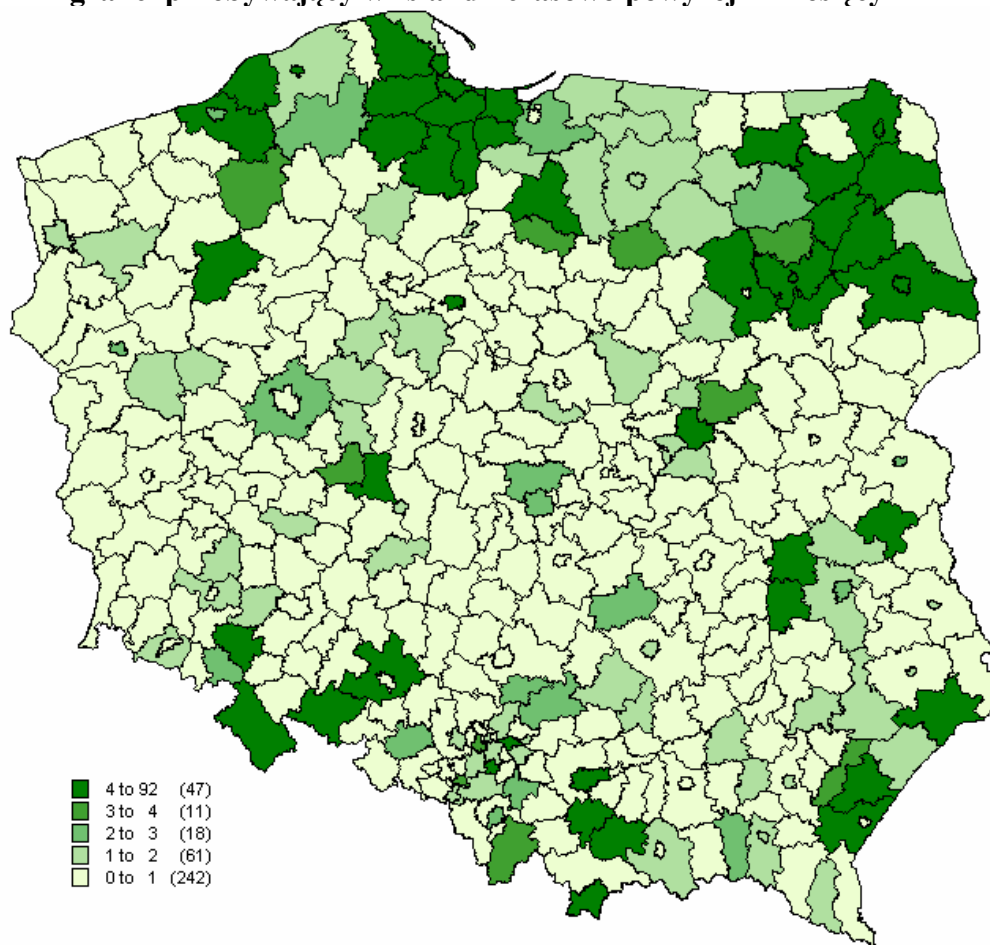
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Rys. A1 Emigranci przebywający we Finlandii czasowo powyżej 2 miesięcy

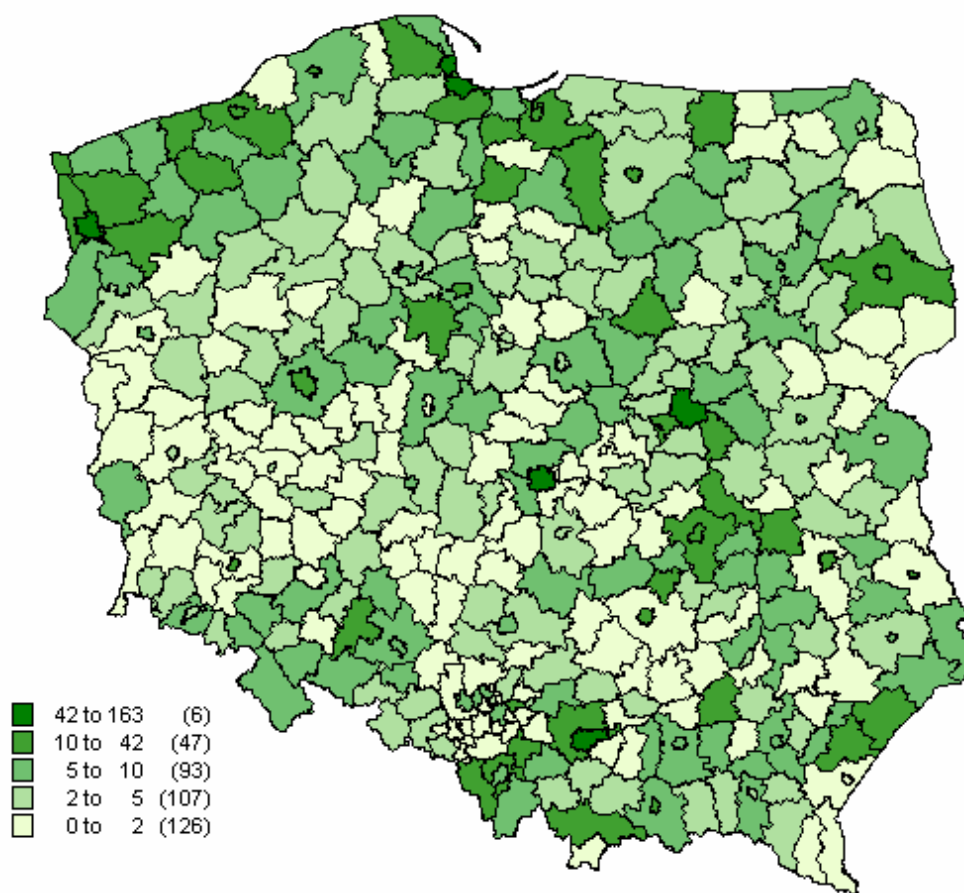
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Rys A2 Emigranci przebywający w Islandii czasowo powyżej 2 miesięcy

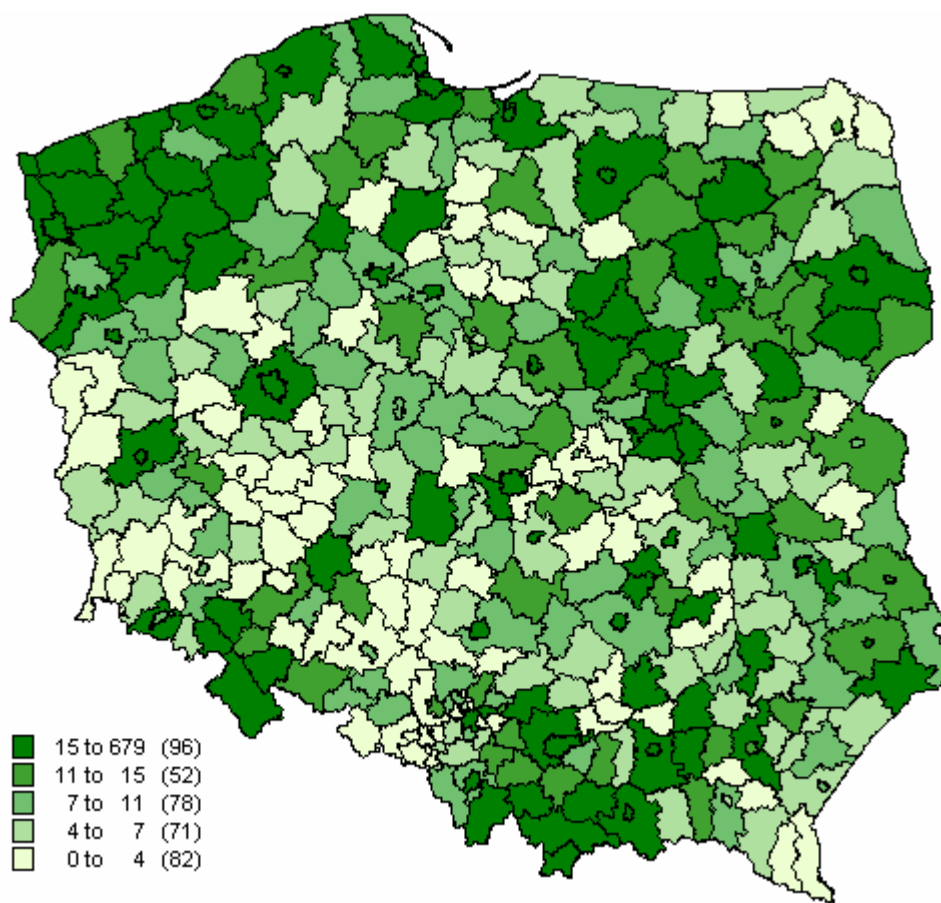
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Rys A3 Emigranci przebywający w Norwegii czasowo powyżej 2 miesięcy

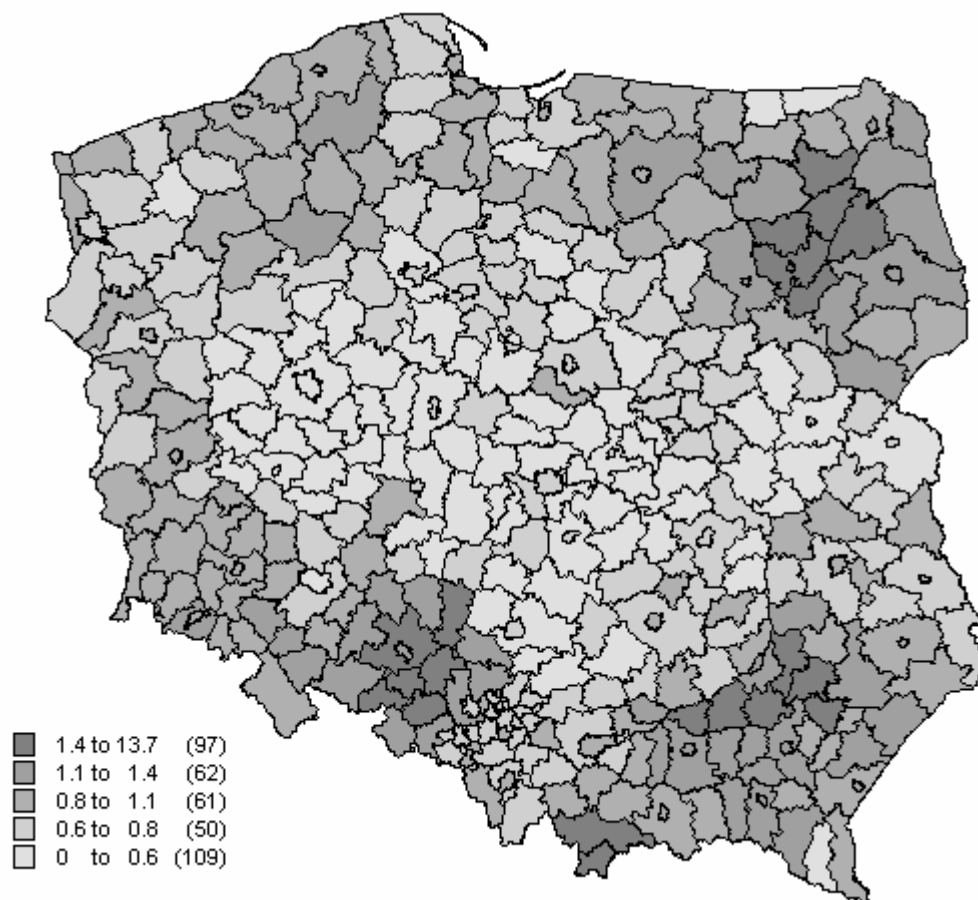
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Rys A4 Emigranci przebywający w Szwecji czasowo powyżej 2 miesięcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP 2002

Rys A5 Średnie natężenie wyjazdów za granicę na 1000 mieszkańców w latach 1995-2001 w podziale na powiaty

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z NSP

Spis tabel aneksu

Tabela A.1. Kraje docelowe obywateli Polski urodzonych w Polsce, którzy wyjechali z kraju w latach 1989 -2001 i przebywają za granicą dłużej niż 12 miesięcy.....	70
Tabela A.2. Kraje docelowe oraz dominujące drugie obywatelstwo emigrantów z podwójnym obywatelstwem polskim i innym, którzy wyjechali z kraju w latach 1989-2001 i przebywają za granicą dłużej niż 12 miesięcy.....	71
Tabela A.3. Kraje docelowe emigrantów z podwójnym obywatelstwem polskim i innym, urodzonych w Polsce, którzy wyjechali z kraju w latach 1989-2001 i przebywają za granicą dłużej niż 12 miesięcy.....	72
Tabela A.4. Kraje docelowe oraz dominujące obywatelstwo emigrantów cudzoziemców i bezpaństwowców, którzy wyjechali z kraju w latach 1989-2001 i przebywają za granicą dłużej niż 12 miesięcy.....	73
Tabela A.5. Wybrane wskaźniki struktury według poziomu wykształcenia stałych i czasowych mieszkańców Polski (w wieku 15+), 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych.....	74
Tabela A.6. Wskaźniki statusu demograficznego i ekonomicznego stałych i czasowych mieszkańców Polski, 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych.....	75
Tabela A.7. Poziom wykształcenia stałych i czasowych mieszkańców Polski, mężczyzn (w wieku 15+ lat), 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych.....	76
Tabela A.8. Poziom wykształcenia stałych i czasowych mieszkańców Polski, kobiet (w wieku 15+ lat), 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych.....	77
Tabela A.9. Status demograficzny i ekonomiczny stałych i czasowych mieszkańców Polski, mężczyzn, 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych.....	78
Tabela A.10. Status demograficzny i ekonomiczny stałych i czasowych mieszkańców Polski, kobiet, 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych.....	79
Tabela A.11. Migranci powrotni według płci, obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne).....	80
Tabela A.12. Migranci powrotni według płci, obywatelstwa i wykształcenia (odsetki).....	80
Tabela A.13. Migranci powrotni według wykształcenia (w wieku od 13 lat) i obywatelstwa (liczby absolutne)*.....	80
Tabela A.14. Migranci powrotni według wykształcenia (w wieku od 13 lat) i obywatelstwa (odsetki)*.....	81
Tabela A.15. Migranci powrotni z wyższym wykształceniem według tytułu naukowego (liczby absolutne oraz odsetki).....	81
Tabela A.16. Migranci powrotni według wieku (w latach), obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)*.....	82

Tabela A.17. Migranci powrotni według wieku (w latach), obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)*.....	82
Tabela A.18. Migranci powrotni według miejsca zamieszkania, obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne).....	83
Tabela A.19. Migranci powrotni według miejsca zamieszkania, obywatelstwa i wykształcenia (odsetki).....	83
Tabela A.20. Migranci powrotni według typu rodziny, obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne).....	83
Tabela A.21. Migranci powrotni według typu rodziny, obywatelstwa i wykształcenia (odsetki).....	84
Tabela A.22. Aktywność zawodowa migrantów powrotnych (w wieku 15 lat i więcej) według obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)*.....	84
Tabela A.23. Aktywność ekonomiczna migrantów powrotnych według sektora, obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)*.....	84
Tabela A.24. Aktywność ekonomiczna migrantów powrotnych według sektora, obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)*.....	85
Tabela A.25. Aktywność zawodowa migrantów powrotnych (w wieku 15 lat i więcej) według obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)*.....	85
Tabela A.26. Status zatrudnienia* migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)**.....	86
Tabela A.27. Status zatrudnienia* migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)**.....	86
Tabela A.28. Zawód migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)*.....	87
Tabela A.29. Zawód migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)*.....	88
Tabela A.30. Główne źródło utrzymania migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (liczby absolutne)*.....	89
Tabela A.31. Główne źródło utrzymania migrantów powrotnych według obywatelstwa i wykształcenia (odsetki)*.....	90
Tabela A.32. Dodatkowe źródło utrzymania migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne oraz odsetki).....	91
Tabela A.33. Rok przyjazdu do Polski (po 1988 roku) migrantów powrotnych według obywatelstwa (liczby absolutne)*.....	92
Tabela A.34. Kraj urodzenia (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne oraz odsetki)*.....	92
Tabela A.35. Kraj urodzenia (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne i odsetki).....	93
Tabela A.36. Kraj urodzenia (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według obywatelstwa (liczby absolutne).....	93
Tabela A.37. Kraj poprzedniego zamieszkania (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne oraz odsetki)*.....	94

Tabela A.38. Kraj poprzedniego zamieszkania (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne).....	94
Tabela A.39. Kraj poprzedniego zamieszkania (10 najważniejszych) migrantów powrotnych według wykształcenia (odsetki).....	95
Tabela A.40. Obywatelstwo migrantów powrotnych według wykształcenia (liczby absolutne oraz odsetki)*	95
Tabela A.41. Reemigranci według województwa zamieszkania oraz wykształcenia*	96
Tabela A.42. Reemigranci według płci.....	96
Tabela A.43. Reemigranci według miejsca zamieszkania.....	96
Tabela A.44. Reemigranci według wykształcenia*	96
Tabela A.45. Reemigranci według wieku (w latach)*.....	97
Tabela A.46. Reemigranci według typu rodziny.....	97
Tabela A.47. Reemigranci według statusu ekonomicznego*.....	97
Tabela A.48. Reemigranci według sektora zatrudnienia*	97
Tabela A.49. Reemigranci według statusu zatrudnienia*.....	98
Tabela A.50. Reemigranci według obywatelstwa*.....	98
Tabela A.51. Re-emigranci według zawodu*	98
Tabela A.52. Re-emigranci według głównego źródła utrzymania*.....	99
Tabela A.53. Reemigranci według kraju urodzenia (5 najważniejszych)*.....	99
Tabela A.54. Re-emigranci według poprzedniego kraju zamieszkania (5 najważniejszych)*.....	99
Tabela A.55. Re-emigranci według obecnego kraju zamieszkania (5 najważniejszych)*....	100
Tabela A.56. Studenci obcokrajowcy według kontynentów i krajów obywatelstwa w roku akademickim 2001/2002 wg NSP 2002 oraz danych GUS.....	101
Tabela A.57. Emigranci przebywający w krajach Skandynawskich czasowo powyżej 2 miesięcy według roku wyjazdu.....	102
Tabela A.58. Emigranci przebywający w krajach Skandynawskich czasowo powyżej 2 miesięcy według roku wyjazdu i płci.....	103
Tabela A.59. Emigranci przebywający w Norwegii czasowo powyżej 2 miesięcy według wykształcenia.....	103
Tabela A.59. Emigranci przebywający w Norwegii czasowo powyżej 2 miesięcy według płci i wieku.....	104
Tabela A.60. Emigranci przebywający w Norwegii czasowo powyżej 2 miesięcy według płci i przyczyny wyjazdu.....	104

Spis rysunków

Rysunek A1. Emigranci przebywający we Finlandii czasowo powyżej 2 miesięcy.....	105
Rysunek A2. Emigranci przebywający w Islandii czasowo powyżej 2 miesięcy.....	106
Rysunek A3. Emigranci przebywający w Norwegii czasowo powyżej 2 miesięcy.....	107
Rysunek A4. Emigranci przebywający w Szwecji czasowo powyżej 2 miesięcy.....	108
Rysunek A5. Średnie natężenie wyjazdów za granicę na 1000 mieszkańców w latach 1995-2001 w podziale na powiaty.....	109